GLOB PRZEDSIĘBIORSTWO POWIERNICZO-WYKONAWCZE
***** 80-152 Gdańsk ***** ul. Powstańców Warszawskich 15/3 *****
tel./fax 302-12-07 *** tel.kom. 0502-542040 *** e-mail: ppw.glob@pro.onet.pl

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY STARA KISZEWA

Opracowanie wykonał zespół w składzie:

kierownik zespołu: Adam Rozdziewicz
POIU GD-142/2002

Adam Rodziewicz
wpis na listę Północnej Okręgowej Izby Urbanistów
nr G – 142/2002

zespół autorski:

Jacek	*Bukowski*
Bogusław	*Grechuta*
Grzegorz	*Lechman*
Ryszard	*Musiał*
Andrzej	*Piotrzkowski*
Regina	*Pernak*
Jolanta	*Rolle*
Jan	*Ślusarczyk*
Małgorzata	*Walicka-Podolska*

Gdańsk 2003

Spis rozdziałów

I. Uwarunkowania

1) Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu.....2

2) Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów jego ochrony 9

3) Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.....12

4) Uwarunkowania stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej..... 34

5) Uwarunkowania wynikające z warunków i jakości życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia.....88

6) Uwarunkowania wynikające z zagrożeń bezpieczeństwa ludności i jej mienia.....116

7) Uwarunkowania wynikające z potrzeb i możliwości rozwoju gminy..... 117

8) Uwarunkowania wynikające ze stanu prawnego gruntów.....119

9) Uwarunkowania wynikające z występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów odrębnych.....120

10) Uwarunkowania wynikające zagrożeń występowania obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych.....122

11) Uwarunkowania wynikające z występowania udokumentowanych złóż kopalin oraz zasobów wód podziemnych.....124

12) Uwarunkowania wynikające z występowania terenów górniczych wyznaczonych na podstawie przepisów odrębnych.....127

13) Uwarunkowania wynikające ze stanu systemów komunikacji i infrastruktury technicznej, w tym stopnia uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej, energetycznej oraz gospodarki odpadami.....128

14) Uwarunkowania z realizacji zadań służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych.....131

II. Kierunki

1) Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów..134

2) Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w tym tereny wyłączone spod zabudowy.....137

3) Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk.....139

4) Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.....149

5) Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej.....160

6) Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym.....169

7) Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i ustaleniami programów, o których mowa w art. 48 ust. 1.....170

8) Obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości, a także obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2.000 m^2 oraz obszary przestrzeni publicznej.....171

9) Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.....172

10) Kierunki i zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej.....173

11) Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi i osuwania się mas ziemnych..... 174

12) Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochron.....175

13) Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i Nr 153, poz. 1271).....176

14) Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji.....177

15) Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych.....178

16) Inne obszary problemowe, w zależności od uwarunkowań i potrzeb zagospodarowania występujących w gminie.....179

Bibliografia.....180

Załączniki

1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Stara Kiszewa.....185
2. Sytuacja prawna gruntów na terenie gminy Stara Kiszewa.....191

Załączniki Mapowe

1. Geologia
2. Infrastruktura techniczna
3. Środowisko Kulturowe i Archeologia
4. Środowisko Przyrodnicze
5. Komunikacja
6. Urbanistyka

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY STARA KISZEWA

Opracowanie wykonał zespół w składzie:

kierownik zespołu: Adam Rozdziewicz
POIU GD-142/2002

zespół autorski:

Jacek	*Bukowski*
Bogusław	*Grechuta*
Grzegorz	*Lechman*
Ryszard	*Musiał*
Andrzej	*Piotrzkowski*
Regina	*Pernak*
Jolanta	*Rolle*
Jan	*Ślusarczyk*
Małgorzata	*Walicka-Podolska*

Gdańsk 2003

1. Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu.

DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO - INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

1.1 Zaopatrzenie w wodę

Wszystkie miejscowości gminy Stara Kiszewa korzystające z wodociągów, zaopatrywane są w wodę z ujęć podziemnych, ujmujących czwartorzędowy poziom wodonośny. Z wodociągów na terenie gminy korzysta ok. 44 % ogółu mieszkańców, a w tym tylko ok. 26 % gospodarstw rolnych. Na terenie gminy funkcjonują 4 układy wodociągowe:

- z ujęciem wody w Nowych Polaszkach, zaopatrujący tylko tę miejscowość,.
- z ujęciem wody w Starych Polaszkach, zaopatrujący również Wilcze Błota,
- z ujęciami wody w Starej Kiszewie i Koziej, zaopatrujący te dwie miejscowości,
- z ujęciami wody w Kobylu i Dolnych Malikach, zaopatrujący także: Czerniki, Górne Maliki i Pałubin. Ujęcie w Dolnych Malikach w chwili obecnej nie jest eksploatowane.

Średnia wielkość produkcji komunalnych ujęć wody wyniosła w 2002 r. ok. 112,1 tys. m^3. Jednostkowy, ogólny wskaźnik zużycia wynosi ok. q = 110 dm^3/ M,d. W tabeli nr 1 zestawiono: zatwierdzone zasoby wód podziemnych (wg pozwoleń wodno - prawnych), średnie i maksymalne zużycie oraz bilans wody.

Tab. 1.1.

Lp.	Ujęcie	Możliwości poboru wód podziemnych wg pozwoleń [1] [m^3/ h]	Średnia produkcja wody [2] [m^3 / h]	Max. zużycie wody [3] [m^3 / h]	Bilans wody [3 –5]
1	2	3	4	5	6
1	Kozia	60,0	5,6	13,1	+ 92,2
	Stara Kiszewa	45,3			
	Razem	105,3			
2	Kobyle	33,0	2,3	5,4	+27,6
3	Nowe Polaszki	26,0	1,4	3,3	+22,7
4	Stare Polaszki	27,3	3,4	8,0	+19,3

[1] Decyzje o pozwoleniach wodno – prawnych na pobór wód. W przypadku więcej niż jednej studni przyjęto wartości mniejsze.
[2] Wg informacji uzyskanych w Urzędzie Gminy

Jak wynika z powyższej tabeli wszystkie ujęcia posiadają znaczne rezerwy zasobów wody. Wszystkie ujęcia wyposażone są w stacje wodociągowe z urządzeniami uzdatniającymi wodę przed podaniem jej do sieci. Wymagają one modernizacji, w celu dostosowania jakości wody do obowiązujących przepisów [4]. Wszystkie ujęcia mają ustanowione strefy ochrony bezpośredniej wokół studni i stacji wodociągowych. Długość istniejącej sieci wodociągowej wynosi
ok. 45,6 km [5]. Stan techniczny sieci wodociągowych jest zadawalający. Odcinki azbestowo – cementowe są systematycznie wymieniane.

Stan systemu zaopatrzenia w wodę jest wysoce niezadowalający. Na taka ocenę składają następując elementy:

- bardzo niski odsetek ludności korzystającej z wodociągów, (średni województwie na terenach wiejskich wynosi ok. 82 %),
- większość mieszkańców korzysta z własnych studni, przeważnie kopanych, co przy braku kanalizacji stwarza niezwykle groźną sytuację sanitarną,
- konieczność modernizacji stacji uzdatniania wody.

Elementem pozytywnym są wysokie rezerwy wydajności we wszystkich ujęć wody pozwalające na swobodny rozwój wszystkich miejscowości.

1.2 Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

1.2.1 Ścieki sanitarne

System zorganizowanego odprowadzania i oczyszczania ścieków funkcjonuje jedynie we fragmencie wsi Stara Kiszewa. Obejmuje on w chwili obecnej ok. połowę mieszkańców tej miejscowości i jest w trakcie rozbudowy. Można się spodziewać, ze w ciągu dwóch – trzech lat inwestycja zostanie ukończona i zasięgiem kanalizacji objęta zostanie cala zwarta zabudowa wsi. Na terenie Starej Kiszewy funkcjonuje sprawnie działająca oczyszczalnia ścieków o nominalnej przepustowości 300 m ^{3}/d, z możliwością rozbudowy do 700 m ^{3}/d. Ilość dopływających ścieków wynosi obecnie ok. 50 m ^{3}/d. Ścieki z pozostałych terenów gminy odprowadzane są do zbiorników lub wód powierzchniowych. Na terenie gmin istnieją ponadto dwie lokalne oczyszczalnie biologiczne.

- „Ekoblok „ o przepustowości 100 m ^{3}/d obejmująca budynki spółdzielni mieszkaniowej „Wierzyca" już nie pracująca,
- oczyszczalnia „AGA PRIM" o przepustowości 30 m ^{3}/d obsługująca dom Wczasów Dziecięcych w Wygoninie, która została oddana do użytku 1999 r.

We wsiach: Chważno, Dolne Maliki, Góra, Nowe i Stare Polaszki oraz w Starym Bukowcu znajdują się wielorodzinne budynki mieszkalne dawnych PGR. Wyposażone są one w instalacje kanalizacyjne, a ścieki odprowadzane są do

---

[3] Wg szacunku autora $N_d = 1,3$, $N_g = 1,8$
[4] Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 04.09.2000 r. w sprawie warunków, jakim powinna odpowiadać woda do picia i na potrzeby gospodarcze.(.Dz.U. nr 82 poz. 937)
[5] „Województwo pomorskie w 2002 r.", Urząd Statystyczny w Gdańsku 2003 r.

osadników gnilnych lub Imhoffa. Urządzenia te są w złym stanie technicznym i nie nadają się do dalszego wykorzystywania.

Stan w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków jest, zatem wysoce niezadowalający i groźny dla środowiska, a przede wszystkim dla wód podziemnych powierzchniowych ze względu na nieszczelność większości zbiorników do gromadzenia ścieków i odprowadzanie ich bez oczyszczania do cieków powierzchniowych. Wpływa on także niekorzystnie na rozwój gospodarczy gminy, szczególnie w agroturystyce, a także w innych formach turystyki i wypoczynku, do których gmina jest szczególnie predysponowana.

1.2.2 Ścieki opadowe

Na obszarze gminy nie funkcjonują zorganizowane systemy odprowadzania i oczyszczania ścieków opadowych. Wody deszczowe odprowadzane są powierzchniowo, a istniejące gdzie niegdzie (głownie w centralnych częściach większych miejscowości) fragmentaryczne odcinki kanałów deszczowych, odwadniają stosunkowo niewielkie powierzchnie ulic i terenów utwardzonych.

1.3 Regulacja stosunków wodnych

1.3.1 Melioracje, zagrodzenie powodziowe

Zdecydowana większość (ok. 90 %) obszaru gminy leży w dorzeczu Wierzycy, przepływającej przez tereny gminy ze wschodu na zachód. Wierzycę zasila od północy jej lewobrzeżny dopływ Mała Wierzyca utworzony z rzek Kaczynki i Strużki. W dolinie Wierzycy, w rejonach: Chważna i Górnych Malik występują tereny zmeliorowane. W północnej części gminy jest dosyć gęsta sieć cieków powierzchniowych. W południowej części gminy na ogół nie ma cieków. Niewielki fragment tej części gminy odwadniany jest przez Kanał Czarnej Wody. Na terenie gminy nie występują zagrożenia powodziowe.

1.3.2 Zagrożenia jakości wód

Najpoważniejsze zagrożenie jakości wód podziemnych i powierzchniowych stanowią jednostki osadnicze oraz obiekty wypoczynkowe i letniskowe zlokalizowane na terenach pozbawionych kanalizacji, a posiadające możliwości korzystania z wodociągów. Ścieki odpływające z tych obiektów, gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych o różnym stopniu szczelności. Przy małej szczelności zbiorników bezodpływowych następuje przedostawanie się ścieków do wód podziemnych i powierzchniowych. Szczególnie zagrożone są jeziora i zbiorniki wodne oraz wody podziemne, których skażenie (gdyby wystąpiło) można kwalifikować w kategoriach katastrofy ekologicznej. W wielu przypadkach ścieki nieczyszczone odprowadzane są do odbiorników.

Ocena stanu prowadzi do następujących konkluzji:

- na terenie gminy nie występuje zagrożenie powodzią, nie ma też problemów z utrzymaniem właściwego poziomu wód w glebie,
- występuje natomiast poważne, potencjalne i rzeczywiste zagrożenie jakości wód podziemnych i powierzchniowych ze strony jednostek osadniczych dobrze wyposażonych w wodociągi, a nie posiadających

kanalizacji oraz innych nieskanalizowanych obiektów. Stan sanitarny Wierzycy w odcinku leżącym poniżej granicy gminy utrzymuje się w III klasie czystości.

1.4 Unieszkodliwianie odpadów.

W gminie funkcjonuje poprawnie zorganizowany system gromadzenia przydomowego, odbioru i wywozu odpadów. Na terenie gminy nie ma składowiska odpadów i korzysta ona ze składowisk położonych na terenach gmin Liniewo i Kościerzyna zgodnie z zawartymi porozumieniami

Stan systemu unieszkodliwiania odpadów jest zadowalający

1.5 Zaopatrzenie w ciepło

Na terenie gminy nie ma zorganizowanego systemu zaopatrzenia w ciepło. Źródła ciepła stanowią kotłownie lokalne umiejscowione głownie w przedsiębiorstwach przemysłu drzewnego, obiektach usługowych i użyteczności publicznej i w budownictwie wielorodzinnym oraz indywidualne źródła ciepła w domach mieszkalnych. Kotłownie lokalne opalane są różnymi rodzajami paliw - głównie węglem i drewnem. Indywidualne źródła ciepła opalane są po ok. 50 % węglem i drewnem. Tym ostatnim szczególnie w południowej części gminy. Udział oleju opalowego ma charakter śladowy.

Ocena stanu prowadzi do następujących konkluzji:

- na terenie gminy nie występuje zorganizowany system zaopatrzenia w ciepło,
- większość lokalnych źródeł ciepła opalana jest węglem, co wpływa niekorzystnie na stan czystości powietrza atmosferycznego.

1.6 Zaopatrzenie w gaz

Na terenie gminy nie na systemu dystrybucji gazu przewodowego. Najbliższy gazociąg wysokiego ciśnienia i stacja redukcyjno – pomiarowa znajdują się na terenie gminy Kościerzyna.

1.7 Zaopatrzenie w energię elektryczną

Przez teren gminy nie przebiegają trasy linii elektroenergetycznych wysokiego napięcia. Odbiorcy energii na terenie gminy zasilani są siecią linii elektroenergetycznych średniego napięcia 15 kV wychodzących z Głównych Punktów Zasilających „Kościerzyna" i „Czarna Woda", doprowadzających energię do stacji transformatorowych 15/0,4 kV. Do odbiorców energia przesyłana jest liniami niskiego napięcia 0,4 kV. Stacje transformatorowe 15/ 0,4 kV pracują jako końcowe, zasilane odczepowo od linii magistralnych. Sieć średniego napięcia i rozdzielcza niskiego napięcia w zdecydowanej większości wykonana jest jako napowietrzna. Z energii elektrycznej korzysta 100 % mieszkańców.
Stan sieci średniego i niskiego napięcia oraz stacji transformatorowych jest zadowalający. Urządzenia te są systematycznie remontowane i modernizowane.

Stan zaopatrzenia gminy w energię elektryczną jest zadowalający.

1.8 Telekomunikacja

Stan nasycenia telefonicznymi aparatami stacjonarnymi nie odbiega od średniej dla obszarów wiejskich w województwie i kształtuje się na poziomie ok. 200 abonentów/ 1000 mieszkańców. Podobnie jak na pozostałych obszarach wiejskich nie jest to stan zadowalający i wymaga rozwoju telefonii. Dynamiczny rozwój telefonii komórkowej poprawia stan istniejący, jednakże nie zaspokaja wszystkich potrzeb, w szczególności w odniesieniu do mniej zamożnej części społeczeństwa gminy.

1.9 Uwarunkowania dotyczące uzbrojenia terenu wynikające z przepisów prawa

1) Prawo wodne [6] w art. 42 pkt 3 przewiduje, że budowę urządzeń służących do zaopatrzenia w wodę realizuje się jednocześnie z rozwiązywaniem spraw gospodarki ściekowej, w szczególności przez budowę systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków. Dopuszcza się stosowanie rozwiązań indywidualnych (przydomowe oczyszczalnie ścieków) w miejscach, gdzie budowa systemów kanalizacyjnych nie przyniosłaby korzyści dla środowiska lub powodowała nadmierne koszty.

2) W art. 43 ust. 1 przewiduje, że aglomeracje o równoważnej liczbie mieszkańców powyżej 2000 powinny być wyposażone w sieci kanalizacyjne dla ścieków komunalnych zakończone oczyszczalniami ścieków. Artykuł 208 określa harmonogram tych działań i przewiduje, że zapis artykułu 43 zostanie zrealizowany do 31.12.2015 r. w odniesieniu do aglomeracji o równoważnej liczbie mieszkańców od 2000 – 15000 osób. Gmina w rozumieniu tego zapisu stanowi właśnie taką aglomerację.

3) Art. 41 pkt 3. ppkt 2 stanowi, że ścieki wprowadzane do wód nie mogą powodować zmian w naturalnej, charakterystycznej dla nich biocenozie, naturalnej mętności i barwy oraz formowania się osadów i piany. Oznacza to w praktyce, ze wprowadzanie oczyszczonych ścieków do wód nie może pogarszać klasy ich czystości.

4) Art. 39 pkt. 3 stanowi, że zabrania się wprowadzania ścieków do wód stojących, a pkt. 4 do jezior i ich dopływów, jeżeli czas dopływu ścieków do jeziora jest krótszy od jednej doby.

5) Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 29.11.2002 r. w sprawie warunków jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska [7], przewiduje dla miejscowości o równoważnej liczbie mieszkańców do 14 999 następujące stężenia zanieczyszczeń ścieków oczyszczonych:

- BZT_5 do 40 mg/ dm^3,
- ChZT do 150 mg/ dm^3,
- zawiesina do 50 mg/ dm^3,
- azot ogólny do 30 mg/ dm^3,
- fosfor ogólny do 5 mg/ dm^3,

  Dopuszczalne stężenia dotyczące azotu i fosforu odnoszą się tylko do ścieków odprowadzanych do jezior i ich zlewni.

---

[6] Ustawa Prawo Wodne z dnia 18.07.2001 r.(Dz.U. nr 115 poz. 1229)
[7] Dz.U. nr 212 poz. 1799

6) Rozporządzenie Ministra Zdrowia [8] określa min. normy, jakie powinna spełniać
woda do picia i na potrzeby gospodarcze. Analiza tych norm wskazuje na konieczność modernizacji prawie wszystkich stacji uzdatniania wody na terenie gminy, ponieważ woda przez nie produkowana nie odpowiada przewidzianym wymogom, szczególnie w odniesieniu do zawartości żelaza i manganu.
7)Rozporządzenie Ministra Infrastruktury [9] określa przeciętne normy zużycia wody w gospodarstwach domowych; dla warunków gminy Stara Kiszewa wynosi ono 100 dm^3/ mieszkańca i dobę.
8)Prawo energetyczne [10] oraz rozporządzenia wykonawcze [11] przewidują, że gazyfikacja prowadzona jest w przypadku, gdy istnieją techniczne i ekonomiczne warunki dostarczania paliwa gazowego. Przed rozpoczęciem każdej inwestycji wykonywana jest analiza ekonomiczna wg standardu UNIDO. Gazyfikacja prowadzona jest wówczas, gdy zostanie wykazana jej ekonomiczna opłacalność.
Mając na względzie powyższe uwarunkowania, dokonano podziału miast i gmin województwa pomorskiego na cztery grupy, (określające hierarchię rozwoju gazyfikacji) wg następujących kryteriów:

Grupa I:

- miasta i gminy objęte gazyfikacją przewodową,
- miasta i gminy, w których istnieją warunki do rozwoju sieci rozdzielczych i zwiększenia zasięgu obsługi odbiorców
- miasta i gminy, w których gazyfikacja może odbywać się siecią podwyższonego.
  średniego, lub średniego ciśnienia, w oparciu o istniejące, rozbudowane stacje redukcyjno-pomiarowe I stopnia.

Grupa II:

- przez obszar gminy lub w bardzo bliskim sąsiedztwie przebiegają trasy gazociągów wysokiego ciśnienia,
- brak stacji redukcyjno-pomiarowych I stopnia. .

Grupa III:

- miasta i gminy, przez które przechodzą trasy projektowanych gazociągów wysokiego
  ciśnienia.
- miasta i gminy, w których stworzone zostaną warunki do gazyfikacji i budowy stacji redukcyjno – pomiarowych I stopnia..

Grupa IV:

- gminy oddalone od istniejących i projektowanych gazociągów wysokiego ciśnienia,
- gazyfikacja uzależniona będzie od wyników analizy techniczno - ekonomicznej opłacalności inwestycji.

---

[8] Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 04.09.2000 r. w sprawie warunków, jakim powinna odpowiadać woda do picia i na potrzeby gospodarcze.(.Dz.U. nr 82 poz. 937)
[9] Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 14.01.2002 r. w sprawie określenia przeciętnych norm zużycia wody (Dz.U. nr 8 poz. 70)
[10] Ustawa Prawo Energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr.54 poz. 348) z późniejszymi zmianami
[11] Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 24 sierpnia 2000 r. w sprawie szczegółowych warunków przyłączania podmiotów do sieci gazowych, obrotu paliwami gazowymi, świadczenia usług przesyłowych, ruchu sieciowego i eksploatacji sieci gazowych oraz standardów jakościowych obsługi odbiorców (Dz.U. nr.77 poz. 877)

Gmina Stara Kiszewa zalicza się do IV grupy, a zatem z tego punktu widzenia ma niewielkie szanse gazyfikacji.

2. Uwarunkowania wynikające ze stanu ładu przestrzennego i wymogów jego ochrony

2.1 Położenie w strukturze przestrzennej województwa

Gmina zlokalizowana jest w oddaleniu od ważniejszych szlaków komunikacyjnych zarówno o randze krajowej.

Gmina leży na obszarze wiejskim, w obrębie wielofunkcyjnej strefy o charakterze rolno – leśno - turystycznym, z preferencjami dla rolnictwa ekologicznego oraz wiodącymi funkcjami turystyki krajoznawczej i kwalifikowanej. Obszar gminy można podzielić na użytkowany rolniczo i zalesiony. Zaledwie około 10% obszaru gminy to tereny zabudowane i wody powierzchniowe. Przez co też wskaźnik gęstości zaludnienia dla gminy Stara Kiszewa na tle województwa plasuje się poniżej średniej pomimo zaliczania tego terenu do strefy sąsiadującej z aglomeracją Trójmiejską.

Gmina leży w obszarze określonym w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, jako wymagający szczególnej polityki proturystycznej, wskazany do rozwoju turystyki kwalifikowanej i agroturystyki.

Zachodnie fragmenty gminy należą do obszarów planowanych restrukturyzacji turystyki, wymagających rozbudowy i rewitalizacji infrastruktury technicznej ze względu na duże obciążenie turystycznie. Na terenie gminy znajdują się tereny zaznaczone w „Planie" jako obszary dogodne do uprawiania lotniarstwa a jako element wojewódzkiej infrastruktury turystycznej zaznaczono szlak kajakowy.
W rejonie stacji PKP Wdzydze - Olpuch rozpoczynają się dwa piesze szlaki turystyczne: Szlak Kaszubski (szlak czerwony) i Szlak Wdzydzki (szlak czarny). Dodatkowo przez teren gminy przebiega szlak zielony (Lipusz – Czarna Woda).

2.2. Obszary o wysokich wartościach przyrodniczych pełniące istotną funkcję w osnowie przyrodniczej gminy

Osnowę przyrodniczą, która warunkuje utrzymanie równowagi ekologicznej środowiska przyrodniczego w gminie, wzbogaca jego strukturę i urozmaica krajobraz w gminie Stara Kiszewa tworzą:

- kompleksy leśne stanowiące w strukturze przestrzeni przyrodniczej województwa pomorskiego **płat ekologiczny charzykowsko - kościerski rangi ponadlokalnej** (symbol pe7 według Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego)
- dolina rzeki Wierzycy stanowiąca **korytarz ekologiczny rangi ponadlokalnej** (symbol ke11 według Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego)
- dolina rzeki Kaczynki (Małej Wierzycy) stanowiąca **korytarz ekologiczne rangi lokalnej** (łącząca dwa obszary chronionego krajobrazu)
- **doliny mniejszych rzek** odgrywające ważną rolę w osnowie ekologicznej gminy

- obszary naturalnej retencji wód (tereny podmokłe i bagienne - wilgotne łąki, torfowiska i in.) odgrywające dużą rolę w bilansie wodnym, stanowiące ważny element ekologiczny w środowisku przyrodniczym gminy.
- drzewostan przydrożny pełniący funkcję izolacyjno-ochronną i krajobrazową

2.3. Sieć osadnicza

Sieć osadniczą gminy tworzą ośrodki wiejskie, w tym ośrodek gminny – miejscowość Stara Kiszewa
Największe miejscowości to wieś gminna Stara Kiszewa, Stare Polaszki, Chwarzenko, Góra. Gmina sąsiaduje kolejno od północy z gminami: Kościerzyna, Liniewo, Skarszewy, Zblewo, Kaliska, Karsin.
W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego teren gminy zaliczono do obszarów zagrożenia rozwoju demograficznego oraz o niezadowalającym standardzie warunków mieszkaniowych

2.4. Elementy ponad lokalne na terenie gminy

2.4.1. Komunikacja

Przez obszar gminy przebiegają następujące ciągi komunikacyjne o znaczeniu ponadlokalnym:

- Droga wojewódzka DW 214 (Łeba – Toruń)
- Drogi powiatowe:
  - 10405 – Nowa Kiszewa – Wdzydze Tucholskie - Wiele
  - 10408 – Karsin – Konarzyny – Stara Kiszewa
  - 10409 – Stara Kiszewa – Płociczno - Frank
  - 10413 – Deka – Pogódki – Góra
  - 10414 – Orle – Kobyle – Góra
  - 10415 – Stara Kiszewa – Pogódki – Więclkowy
  - 10416 – Stare Polaszki – Czerniki
  - 10417 – Liniewo – Stara Kiszewa
  - 10418 – droga 214 – Nowe Polaszki – Stare Polaszki

Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 214 (Łeba – Toruń) łącząca dwa ośrodki usługowe będące głównymi dostarczycielami usług ponad podstawowych dla mieszkańców gminy, czyli Kościerzynę poprzez Zblewo (i drogę krajową nr 22) ze Stargardem Gdańskim. Jednocześnie jest to główna oś komunikacyjna gminy na kierunku zbliżonym do linii wschód-zachód. Główna oś komunikacyjna północ-południe nie jest ukształtowana. Wyraźnie wskazuje to na nikłe bezpośrednie powiązania z aglomeracją Trójmiejską. Większość z dróg powiatowych jest nieutwardzona. Do części sołectw nie ma połączeń drogami asfaltowymi. Łączna długość dróg gminnych wynosi 164, 4 km, z czego: 11,4 km stanowią drogi utwardzone, 153 km stanowią drogi gruntowe.

Przez gminę przebiega linia kolejowa Kościerzyna – Czersk i Kościerzyna – Wierzchucin. W obszarze gminy znajdują się trzy przystanki kolejowe: Olpuch –

Wdzydze, Olpuch i Bąk. Mają one duże znaczenie turystyczne ze względu na rozpoczynające się tu szlaki turystyczne.

2.5. Ochrona środowiska przyrodniczego

Teren gminy położony jest na obszarze o bardzo wysokich walorach przyrodniczych, w zasięgu wyróżnionego w koncepcji sieci ekologicznej województwa Charzykowsko — Kościerskiego (pe-7) płatu ekologicznego rangi regionalnej.
Według fizycznogeograficznej regionalizacji Polski J. Kondrackiego (1980) gmina leży na terenie podprowincji Pojezierzy Południowobałtyckich.

Gmina Stara Kiszewa zaliczana jest do najpiękniejszych krajobrazowo regionów województwa pomorskiego. Położenie geograficzne i warunki, jakie stwarza środowisko przyrodnicze, służy rozwojowi turystyki w gminie.
Prawie połowa terenu gminy pokryta jest lasami, których większość jest chroniona prawnie jako obszary chronionego krajobrazu. Nieduża część zachodniego obszaru gminy, ze względu na walory przyrodnicze i krajobrazowe weszła w skład Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego powołanego w 1983 roku.
Na terenie gminy znajduje się istotny dla funkcjonowania środdowiska przyrodniczego , korytarz ekologiczny o randze regionalnej Doliny rzeki Wierzycy.

Plan województwa przyjmuje koncepcję spójnej i równorzędnej ochrony walorów przyrodniczych i kulturowych oraz formułuje kierunki działań w zakresie ochrony-zasobów i walorów środowiska przyrodniczego województwa pomorskiego, odnoszące się również do terenu gminy.
Należą do nich min.:

<u>w zakresie ochrony litosfery i zasobów kopalin</u>

- inwentaryzacja i kontrola pod względem spełnienia wymogów formalno-prawnych oraz - ochrony środowiska wszystkich obszarów powierzchniowej eksploatacji surowców mineralnych,
- opracowanie programu stopniowej „likwidacji i rekultywacji dzikich" obiektów - eksploatacji surowców mineralnych.

<u>w zakres ochrony gruntów rolnych i leśnych</u>

- przestrzeganie realizacji opracowań planistycznych i prawidłowości ich zapisów w zakresie ochrony gruntów rolnych i leśnych (w opracowaniach ekofizjograficznych do planów miejscowych oraz studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin);
- wsparcie procesu przeznaczania gleb o najniższych klasach przydatności rolniczej na cele zalesień - szczególnie na obszarach pojezierzy,

<u>w zakresie ochrony zasobów wodnych wód powierzchniowych</u>

- budowa oczyszczalni ścieków opadowych odprowadzanych z ulic i parkingów,
- zwiększenie zdolności do samooczyszczania małych rzek i cieków wodnych (obsadzenie roślinności, napowietrzanie, budowa małych elektrowni wodnych itp.),

- zachowanie, udostępnianie i zagospodarowanie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych w celach naukowych, dydaktycznych oraz turystycznych,
- zachowanie i ochrona pradziejowych i wczesnośredniowiecznych mikroregionów osadniczych archeologicznego środowiska kulturowego,
- zachowanie i ochrona grodzisk,
- przeciwdziałanie bezplanowej, chaotycznej parcelacji terenu szczególnie na Kaszubach,

2.6. Obszary objęte ochroną na podstawie przepisów szczególnych

2.6.1. Dla **pomników przyrody** – proponuje się przyjąć zakazy ustalone w Rozporządzeniu Wojewody Gdańskiego nr 6/96 z dnia 6 grudnia 1996 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody niektórych drzew i głazów w województwie gdańskim. W aspekcie problematyki zagospodarowania przestrzennego podstawowe znaczenie maja następujące zakazy:

- zakaz wycinania, niszczenia, uszkadzania i podkopywania drzew
- zakaz wznoszenia jakichkolwiek budynków, budowli, urządzeń lub instalacji w odległości (w promieniu) do 15 m włącznie od drzewa
- zakaz umieszczania tablic, ogłoszeń, napisów lub innych znaków na drzewach, nie związanych z ich ochroną.

2.6.2. Dla obszaru **Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego i otuliny WPK** obowiązują: Rozporządzenia Wojewody Gdańskiego Nr 5/94, 11/98 oraz Rozporządzenie Nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. w sprawie zatwierdzenia ,,Planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego".

Najważniejsze zasady gospodarki na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego określono w Dziale IV zatwierdzonego ,,Planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Podzielone zostały one na następujące grupy problemowe:

- Rozwój i struktura funkcjonalno – przestrzenne.
- Zasady i warunki inwestowania.
- Rolnictwo.
- Leśnictwo.
- Łowiectwo.
- Gospodarka rybacka.
- Przemysł i energetyka.
- Gospodarka wodna.
- Transport.
- Osadnictwo i gospodarka komunalna.
- Rekreacja.

We wszystkich wymienionych rozdziałach szczegółowo określono warunki wykorzystania i gospodarowania przestrzenią na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, co należy bezpośrednio przenieść i przetransponować do kierunków zagospodarowania przestrzennego ,,parkowej" części gminy Stara Kiszewa.

W ,,Planie ochrony WPK" (Dział VI) określono także funkcje otuliny parku i zasady gospodarowania przestrzenią na jej obszarze

2.6.3. Na terenie **Polaszkowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wierzycy i Borów Tucholskich oraz otuliny WPK** obowiązują ograniczenia zawarte w Rozporządzenia Wojewody Gdańskiego Nr 5/94, 11/98 z dnia 8 listopada 1994r. w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu, określenia granic parków krajobrazowych i utworzenia wokół nich otulin oraz wprowadzenia obowiązujących w nich zakazów i ograniczeń oraz Rozporządzenie Nr 11/98 Wojewody Gdańskiego z dnia 3 września 1998 r. zmieniające to rozporządzenie. W aspekcie problematyki ochrony i kształtowania środowiska na obszarach chronionego krajobrazu podstawowe znaczenie mają następujące zakazy

- lokalizowania i budowy obiektów o znaczenie ponadlokalnym, wpływających szkodliwie na środowisko
- lokalizowania nowych budynków poza obrębem zwartej zabudowy wsi:
  a) na gruntach leśnych i w odległości mniejszej niż 30 m od granicy lasu – z wyjątkiem obiektów niezbędnych dla gospodarki leśnej
  b) w odległości mniejszej niż 100 m od linii brzegowej jezior i rzek - z wyjątkiem kąpielisk, przystani turystycznych i rybackich, stanic wodnych

2.7. Gmina Stara Kiszewa na tle europejskich uwarunkowań w dziedzinie ochrony przyrody

Ponadlokalne i ponadregionalne wartości przyrodnicze obszaru Pojezierza Kaszubskiego i Borów Tucholskich zostały potwierdzone zakwalifikowaniem tych terenów do krajowej sieci ekologicznej **ECONET** opracowanej w ramach europejskiego programu Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody – IUCN.

Obszar Pojezierza Kaszubskiego i Borów Tucholskich (w tym teren gminy Stara Kiszewa) stanowią w sieci ECONET obszary węzłowe o znaczeniu międzynarodowym (oznaczone symbolami 09M i 11M). Obszary te zostały uznane za najbardziej charakterystyczne dla strefy morenowej i sandrów fazy pomorskiej.

W europejskim programie koordynacji informacji o środowisku **CORINE** (realizowanym w Polsce od połowy lat 90-tych) obszar Borów Tucholskich (w tym część gminy Stara Kiszewa) został uznany za największą na Pomorzu ostoję o nazwie ,,Bory Tucholskie". Teren Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego został uznany w programie **CORINE** jako ostoja o nazwie ,,Jezioro Wdzydze i okolice". Ostoje programu CORINE są obszarami o wyjątkowych w skali europejskiej walorach naturalnych i największym znaczeniu dla zachowania bioróżnorodności.

Ostoje CORINE stały się podstawą typowania ostoi przyrody dla wdrażanego w Europie systemu sieci ekologicznej **NATURA 2000**. Według projektu ,,Koncepcja sieci NATURA 2000 w Polsce" w zachodniej części gminy Stara Kiszewa znajduje się fragment Specjalnego Obszaru Ochrony (SOO) o nazwie **Jeziora Wdzydzkie** (PLH220013)

Część zachodnia i południowa gminy znajduje się w granicach projektowanego Obszaru Specjalnej Ochrony (OSO) o nazwie **Bory Tucholskie**

(PLB220002). Obszary Specjalnej Ochrony (OSO) obejmują istotne miejsca lęgowe dla gatunków ptaków z mocy Dyrektywy Ptasiej i ważne miejsca przystankowe na szlakach wędrówek ptaków migrujących.

Aktualnie trwają prace nad zatwierdzeniem ostatecznych granic wytypowanych obszarów i ustaleniem zasad gospodarowania na terenach włączonych do sieci NATURA 2000.

Ze względu na stan zachowania środowiska przyrodniczego, dużą lesistość, bioróżnorodność, brak większych zakładów przemysłowych, specyficzny krajobraz i inne walory Borów Tucholskich od kilku już lat czynione są starania o utworzenie na tych terenach **Światowego Rezerwatu Biosfery**, **„Bory Tucholskie"**, który obejmowałby obszar ok. 300 tys. ha. Według projektu przebiegu granic, rezerwat biosfery obejmowałby zachodnią i południowa część gminy Stara Kiszewa.

3. Uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego

3.1. UWARUNKOWANIA PRZYRODNICZE

3.1.1. Położenie i ogólna charakterystyka gminy

Gmina Stara Kiszewa zajmuje powierzchnię 21.310 ha. Położona jest w południowej części województwa pomorskiego, w powiecie kościerskim i graniczy: od zachodu z gminą Karsin (powiat kościerski); od północnego – zachodu z gminą Kościerzyna; od północnego – wschodu z gminą Liniewo (powiat kościerski); od wschodu z gminą Skarszewy i Zblewo (powiat starogardzki), od południa z gminą Kaliska (powiat starogardzki) oraz od południowego – zachodu z gminą Czersk (powiat chojnicki)

Według podziału fizycznogeograficznego Polski J. Kondrackiego (1978) gmina leży na terenie makroregionu Pojezierza Pomorskie. W podziale na mezoregiony część północna gminy należy do Pojezierza Starogardzkiego, a część południowa do Borów Tucholskich, granicą między tymi mezoregionami jest dolina rzeki Wierzycy.

Według uszczegółowionego podziału województwa na regiony fizyczno - geograficzne B. Augustowskiego i J. Szukalskiego (1979) gmina Stara Kiszewa położona jest na terenie trzech jednostek: część północna – na Pojezierzu Grabowsko-Polaszkowskim, część północno-wschodnia na Wysoczyźnie Garczyńsko - Skarszewskiej oraz część północno-zachodnia na Równinie Lipuskiej w granicach mezoregionu Pojezierze Kaszubskie, zaś część południowa na Równinie Wdzydzkiej w makroregionie Bory Tucholskie.

W monografii Pojezierza Starogardzkiego opracowanej w 1996 roku pod kierunkiem J. Szukalskiego tereny położone we wschodniej i północnej części gminy aż po Stary Bukowiec włączone zostały do mezoregionu Pojezierza Starogardzkiego.

Obszary leśne znajdują się w południowej, wschodniej i zachodniej część gminy i zajmują łącznie 8554,4ha, co stanowi 40,3% ogólnej jej powierzchni. Są to głównie lasy państwowe, należące do trzech nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard Gdański.

Niewielkie fragmenty zachodniej części gminy włączone zostały w granice Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, południowa część gminy leży w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Borów Tucholskich. Tereny położone przy północnej granicy gminy należą do Polaszkowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu natomiast dolina Wierzycy i przyległe jeziora do Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wierzycy.

3.1.2. Rzeźba terenu

Rzeźba obszaru gminy jest silnie zróżnicowana. Przejawia się to znacznymi różnicami wysokości zarówno względnych, jak i bezwzględnych. Zróżnicowanie rzeźby jest wynikiem działalności akumulacyjnej lodowca oraz wypływających z niego

wód fluwioglacyjalnych. Na terenie gminy dominuje morena denna falista i sandr. Formy te zostały rozcięte przez wyraźnie rysujące się w krajobrazie gminy doliny – rynny. Niewielki procent powierzchni zajmują wzgórza moren czołowych, które znajdują się na północ od Nowych Polaszek, między jeziorami Hutowe i Polaszkowskie, na wschód od jeziora Krąg oraz wzdłuż południowej granicy, pomiędzy wsiami Bartoszy Las i Stara Lipa.

Morena denna falista przeważa na terenach położonych na północ od doliny Wierzycy. Na jej terenie wysokości bezwzględne maleją w kierunku wschodnim, od ponad 164m npm do 120m npm. Powierzchnia moreny jest urozmaicona poprzez liczne pagóry i zagłębienia. Dominują tutaj średnie spadki terenu od 3% do lokalnie powyżej 12% (w okolicach wsi Stare i Nowe Polaszki, Struga, Wygonin). Najwyższe średnie spadki występują w strefie krawędziowej rynien polodowcowych, dnem których płyną ważniejsze cieki gminy, takie jak: Wierzyca, Mała Wierzyca czy Kaczynka.

Sandr obejmuje południowo-zachodnie i zachodnie części gminy i jest położony na wysokościach od 135m npm w części zachodniej do 150 m npm w części wschodniej. Powierzchni sandru jest wyrównana i charakteryzuje się niewielkimi średnimi spadkami w granicach od 0% do 5%. Jedynie lokalnie na zboczach rynien polodowcowych spadki są zdecydowanie większe.

Rzeźbie młodoglacjalnej (polodowcowej) towarzyszą różnej wielkości zagłębienia wytopiskowe. Największe z nich, położone na północ od wsi Konarzyny wypełnia rozległe jezioro Krąg z przyległymi terenami stale i okresowo podmokłymi.

Teren gminy Stara Kiszewa porozcinany jest rozległymi rynnami polodowcowymi. Są to wyraźne rozcięcia terenu na głębokość lokalnie nawet do 20m, o szerokościach wahających się do 200m do 800m, w dnie których znajdują się liczne, o zróżnicowanej wielkości zbiorniki wodne. W rynnach położone są jeziora Przywłoczno, Czerwonko i Kozielnia, Wygonin, Hutowe, Polaszkowskie i inne.

Najwyżej położonymi fragmentami gminy są tereny pomiędzy jeziorami Hutow i Polaszkowskie, gdzie wzniesienia przekraczają 164m npm. Pozostały obszar gminy położony jest na wysokości od 120m npm do 140m npm. Jednocześnie zauważa się jego wyraźne obniżanie się w kierunku wschodnim, nawet do 106m npm.

Przeciętne deniwelacje wynoszą od 10m - 20m, a rejonie Jeziora Polaszkowskiego lokalnie dochodzą do 30m .

3.1.3. Wody powierzchniowe – rzeki

Obszar gminy Stara Kiszewa należy do dorzecza Wisły. Przez obszar gminy przebiega dział wodny II rzędu między zlewniami Wdy i Wierzycą oraz działy wodne niższych rzędów między dopływami Wierzycy.

Głównymi ciekami są: Wierzyca i jej dopływ Kaczynka (Mała Wierzyca) oraz niewielkie odcinek Kanału Wdy (Czarnej Wody) w południowo – zachodniej części gminy.

Na teren gminy Wierzyca wpływa w południowo – zachodniej jej części, w pobliżu miejscowości Nowa Kiszewa. Początkowo rzeka płynie w kierunku

wschodnim, aby w rejonie wsi Mały Bukowiec zmienić kierunek na południowy. Po opłynięciu wisi Stary Bukowiec, w okolicy jeziora Czerwonko i wsi Ruda, rzeka ponownie zmienia kierunek swojego biegu na wschodni, tworząc liczne, malownicze meandry. Od wsi Ruda do granicy gminy rzeka zmienia kierunek biegu na północno – wschodni. Ostatecznie Wierzyca opuszcza obszar gminy w rejonie wsi Kobyle. Spadki jednostkowe na całym odcinku na terenie gminy są stosunkowo wyrównane, a jedynie w rejonie jeziora Krąg przekraczają 1%.

Drugą pod względem wielkości rzeką w gminie jest Kaczynka (dopływ Wierzycy). Wypływa ona z Jeziora Polaszkowskiego w północnej części gminy. W dolnym odcinku rzeka silnie maendruje płynąc generalnie w kierunku południowym. W rejonie wsi Połubin dopływa do niej Strużka, a od tego miejsca rzeka zmienia nazwę na Małą Wierzycę.

Wymienione cieki, ze względu na to, iż płyną dolinami znacznie szerszymi od ich koryt, z licznymi zagłębieniami stale lub okresowo podmokłymi oraz charakteryzują się małymi wahaniami stanów wody, nie są źródłem zagrożenia powodziowego dla terenów przyległych.

3.1.4. Wody powierzchniowe - jeziora

Występowanie jezior na terenie gminy ściśle związane jest działalnością lodowca oraz wypływających z niego wód fluwioglacjalnych. Wśród jezior dominują zbiorniki typu rynnowego, powstałe w wyniku erozyjnej działalności wód roztopowych płynących pod lodowcami. Jeziorami tego typu są. Hutowe, Polaszkowskie, Długie, Wykówko i Piaseczno, leżące w rynnie znajdującej się północnej części gminy. W drugiej, również rozległej rynnie znajdującej się w środkowej części gminy leżą takie jeziora jak: Kozielnia, Czerwonko, Przywłoczno, Wierzchul.

Na całym obszarze gminy występują różnej wielkości jeziora typu wytopiskowego powstałe w zagłębieniach związanych z nierównomierną akumulacją lądolodu. Jeziora te są na ogół płytkie, o nieregularnych kształtach (np. Jezioro Krąg). Jednocześnie występuje duża liczba niewielkich oczek wytopiskowych, które są cechą charakterystyczną dla terenów moreny dennej falistej. Jeziora te są zazwyczaj bezodpływowe.

Z gospodarczą działalnością człowieka związane są sztuczne zbiorniki wodne. Na terenie gminy są to zbiorniki poeksploatacyjne powstałe w wyniku wydobycia kredy jeziornej (w rejonie wsi Konarzyn), stawy rybne (w Bartoszym Lesie) oraz zbiorniki na Wierzycy we wsi Stary Bukowiec i Zamek Kiszewski oraz na Kaczynce we wsi Pałubin.

W rozkładzie przestrzennym występowania jezior zauważa się ich skoncentrowanie w środkowo i zachodniej części gminy. Występują tam między innymi jeziora: Krąg, Drzęczno, Kozielnia, Przywłoczno i Wierzchul.

Łączna powierzchnia jezior na terenie gminy Stara Kiszewa wynosi 756 ha, a największe z nich to: Jezioro Krąg - 162,8ha oraz Jezioro Hutowe - 119,2ha.

W tabeli nr 1 pokazano podstawowe dane morfometryczne dla większych jezior, jakie znajdują się na terenie gminy Stara Kiszewa.

3.1.5. Obszary stale lub okresowo podmokłe

Obszar gminy cechuje się dużą ilością terenów stale bądź okresowo podmokłych, reprezentowanych przez: bagna, mokradła, torfowiska i itp.. Tereny te, pełniące niezwykłą rolę w gospodarce wodnej gminy występują w dolinach rzecznych i w zagłębieniach bezodpływowych.

Tab. 3.1 Dane morfometryczne jezior gminy Stara Kiszewa

Lp.	Nazwa jeziora	Powierzchnia [ha]	Głębokość max [m]	Długość [m]	Szerokość [m]
1	Przywłoczno	33,6	10,9	2400	350
2	Czerwonko	21,2	brak danych	800	300
3	Kozielnia	22,3	brak danych	1200	200
4	Krąg	162,8	2,0	1500	1200
5	Popówko	3,9	brak danych	450	200
6	Czarlonko	2,7	brak danych	350	150
7	Długie	13,1	13,4	750	200
8	Drzęczno	39,3	brak danych	1150	500
9	Prusionki Małe	6,9	brak danych	500	150
10	Prusionki Wielkie	197	brak danych	700	250
11	Wygonin	493	24,8	2300	500
12	Hutowo	119,2	16,9	4000	300
13	Polaszkowskie	50,0	10,0	1700	300
14	Długie	10,4	13,4	800	100
15	Wykówko	5,6	6,0	400	100
16	Piaseczno	19,6	brak danych	1.000	200
17	Jeziorko	2,0	3,1	200	100
18	Czyżon	31,9	brak danych	700	300
19	Wielkie	29,4	brak danych	1100	400
20	Struga	22,6	10,8	700	800
21	Pani	8,2	brak danych	500	200
22	Pińczyńskie	5,0	5,1	400	150

Źródło: Katalog jezior Polski cz. II - tabele, IRŚ w Olsztynie

3.1.6. Warunki klimatu lokalnego

Według klasyfikacji R. Gumińskiego (1948) obszar gminy Stara Kiszewa należy do Dzielnicy Pomorskiej.

Według klasyfikacji K. Kwiecień i S. Taranowskiej (1974) obszar gminy Stara Kiszewa należy do szczytowej części krainy Pojezierza Pomorskiego, dla której charakterystyczne jest występowanie najniższych, minimalnych temperatur

powietrza, największej ilości dni przymrozkowych i mroźnych oraz dużej ilości odpadów.

Na terenie gminy Stara Kiszewa brak jest stacji lub punktu meteorologicznych, dlatego charakterystykę warunków klimatycznych tego terenu oparto o dane z najbliżej położonego posterunku IMGW w Kościerzynie i w Chojnicach.
Na podstawie otrzymanych na tym posterunku danych można powiedzieć, że:

- Teren gminy położony jest w najchłodniejszej części Pojezierza Kaszubskiego; występują tu najniższe minima absolutne temperatury powietrza (-31^{0}C). Najzimniejszymi miesiącami są styczeń i luty, a najcieplejszym - lipiec. Średnia temperatura roczna powietrza wynosi 6,5^{0}C. Cechą charakterystyczną klimatu tego obszaru są duże różnice między temperaturą marca i kwietnia oraz kwietnia i maja, jak również znaczne oziębienie na przełomie października i listopada. Występuje tu również największa na Pojezierzu Kaszubskim średnia liczba dni bardzo mroźnych (w miesiącach listopad - marzec wynosząca aż 28,3 dni).
- Teren gminy położony jest w części Pojezierza Kaszubskiego z największą liczbą opadów, średni roczny opad dla obu stacji wynosi 632mm, maksimum opadowe przypada na lipiec i wynosi 100 mm w Kościerzynie i 103,4 mm w Chojnicach, minimum na marzec (w Kościerzynie – 21,4 mm).
- Teren gminy charakteryzuje się małymi prędkościami wiatrów. Pod względem częstotliwości kierunków wiatrów dominują wiatry zachodnie przed północno – zachodnimi i północnymi, natomiast notuje się stosunkowo mało wiatrów południowych. W okresie zimy najczęstszymi są stosunkowo ciepłe wiatry zachodnie, przynoszące odwilż oraz zmienną pogodę.
- Na terenie gminy występuje duża liczba dni pochmurnych i z mgłą oraz z pokrywą śnieżną.
- Średni okres wegetacyjny na terenie gminy trwa około 200 dni.

Znaczne zróżnicowanie rzeźby terenu, średnich spadków, ekspozycji oraz form użytkowania terenu przyczynia się do powstanie dużego zróżnicowania warunków klimatu lokalnego (topoklimatu) Na terenie gminy można wyróżnić wszystkie typy topoklimatów, które tworzą zróżnicowaną mozaikę ich występowania. Duży udział mają tereny predystynowane do tworzenia się lokalnych zastoisk chłodnego i wilgotnego powietrza.

3.2. STAN ŚRODOWISKA

3.2.1. Stan czystości powietrza

Teren gminy Stara Kiszewa nie został objęty regionalną i lokalną siecią monitoringu powietrza.

Podstawowymi źródłami zanieczyszczenia powietrza na terenie gminy są istniejące niewielkie zakłady prowadzące działalność gospodarczą, spośród których można wymienić gorzelnię we wsi Góra oraz tartaki znajdujących się we wsiach: Nowe Polaszki, Bartoszy Las, Ruda, Pałubin, Kobyle, Dolne Maliki, Wygonin i w Starej Kiszewie. Są to źródła o niewielkim oddziaływaniu, nie powodujące przekroczeń dopuszczalnych norm zanieczyszczenia powietrza na terenach przyległych.

Innych źródłem, także o lokalnym oddziaływaniu jest ruch samochodowy wzdłuż istniejących dróg. Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 214 z Łeby przez Kościerzynę do Warlubia.

Wzdłuż zachodniej granicy gminy przebiega jednotorowa linia kolejowa, Gdynia - Kościerzyna - Maksymilianowo, która nie jest zelektryfikowana.

Na terenach zabudowanych poszczególnych wsi gminy głównym źródłem zanieczyszczeń powietrza są indywidualne paleniska w gospodarstwach domowych, kotłownie obiektów użyteczności publicznej. Są to źródła o niewielkiej emisji nie wpływające na pogorszenie się warunków aerosanitarnych w tych wsiach.

W pewnym stopniu na stan czystości powietrza na terenie gminy wpływają zanieczyszczenia napływające z terenów gmin przyleglych.

3.2.2. Stan czystości wód powierzchniowych

Podstawowymi rzekami na obszarze gminy są Wierzyca i jej dopływ Kaczynka.

Stan czystości wód Wierzycy badany był ostatnio w 2000 roku. Generalnie wody te odznaczały się niską jakością i w górnym odcinku odpowiadały III klasie czystości. Analiza badanych parametrów wykazała, że większość z nich mieściła się w granicach I lub II klasy czystości, przy równoczesnym występowaniu wyników w II klasie i pozaklasowych. O zadowalającym stanie czystości wód rzeki (na odcinku gminy) decydowała mała liczba bakterii coli typu fekalnego, niska zawartość biogenów, w tym przede wszystkim związków azotu i fosforu oraz niska koncentracja zawiesiny ogólnej.

Stan sanitarny odcinka Wierzyce przepływającego przez teren gminy Stara Kiszewa zakwalifikowano do III klasy czystości, przy czym ilość wyników odpowiadających II klasie stanowiła od 33% do 67%. Udział wartości miana coli typu fekalnego spełniających normy III klasy zwiększała się wraz z biegiem rzeki.

Fizyko - chemiczna jakość wód determinowała przede wszystkim ilość związków fosforu i azotu azotynowego. Zawartość fosforanów w wodzie rzeki na terenie gminy spełniała wymogi II klasy czystości, natomiast zawartość azotu azotynowego na tym odcinku odpowiadała III klasie czystości.

Wody Wierzycy w granicach gminy Stara Kiszewa charakteryzowały się niskim poziomem zawiesiny, lokalnie odpowiadającym nawet I klasie czystości.

Zawartość większości oznaczanych metali w wodach rzeki na omawianym odcinku spełniała wymogi I klasy czystości.

Badania stanu czystości wód jezior znajdujących się na terenie gminy Stara Karczma przeprowadzono w 1996 roku tylko na jeziorach: Przywłoczno, Czerwonko i Krąg.

Jezioro Przywłoczno jest średniej wielkości zbiornikiem (33,6 ha), otoczonym lasami, które zajmują 71% zlewni bezpośredniej. Wody z niego odpływają do rzeki Wierzycy. Wody tego jeziora zakwalifikowano do III klasy czystości. Stan sanitarny był bardzo dobry i odpowiadał I klasie czystości. W ocenie podatności na degradację ustalono III kategorię.

Jezioro Czerwonko – to niewielki (21,2 ha) zbiornik, w całości położony wśród lasów. Jezioro zakwalifikowano do II klasy czystości. Stan sanitarny był bardzo dobry i odpowiadał I klasie czystości. Jezioro to uzyskało III kategorię podatności na degradację.

Jezioro Krąg jest dużym (162,8 ha) i bardzo płytkim (głębokość średnia 0,7m) zbiornikiem. Do jeziora wpływają trzy większe cieki, odpływ zaś zasila rzekę Wierzycę. Lasy stanowią 46% powierzchni zlewni bezpośredniej, grunty orne i użytki zielone - 52% powierzchni zlewni. Na podstawie badań fizyko-chemicznych wód jezioro zakwalifikowano jako pozaklasowe. Stan sanitarny zbiornika był bardzo dobry i odpowiadał I klasie czystości. Pod względem podatności na degradację jezioro sklasyfikowano jako „poza kategorią".

Głównymi źródłami zanieczyszczeń wód powierzchniowych na terenie gminy są jedynie obiekty hodowlane, gospodarstwa indywidualne, osiedla domków letniskowych oraz nieliczne obiekty przemysłowe. Jedynym znaczącym przedsiębiorstwem jest gorzelnia w Górze.

3.3. Szata roślinna

Charakterystyka podstawowych zbiorowisk roślinnych Poniższa charakterystyka występujących na obszarze gminy zbiorowisk roślinnych została oparta na informacjach zawartych w **„Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa"** (BDiOP w Gdańsku, 1998 r).

3.3.1. Bory sosnowe świeże i mieszane

Bory sosnowe są dominującym przestrzennie zbiorowiskiem roślinnym na terenie gminy. Występują one głównie w południowo zachodniej i południowej jej części, zajmując rozległe, płaskie lub lekko faliste równiny sandrowe.

W drzewostanie świeżych borów sosnowych panującym gatunkiem jest sosna, której pojedynczo towarzyszą brzozy. Warstwa podszytu jest słabo wykształcona, złożona głównie z odnowienia sosny i brzóz. Bujne natomiast jest runo, budowane jednak przez zaledwie kilka gatunków roślin naczyniowych.

Stan zachowania fitocenoz borów świeżych jest dość silnie zróżnicowany. Na obszarze gminy występują zarówno płaty zbliżone strukturą i składem florystycznym do modelowych układów, jak i silnie przekształcone powierzchnie o ubogim runie i warstwie przyziemnej budowanej przez porosty. Niektóre siedliska borów sosnowych, szczególnie w sąsiedztwie osad i wsi, do niedawna użytkowane były jako pola uprawne lub pastwiska. Obecnie są one obsadzane młodnikami sosnowymi.

W przeciwieństwie do borów świeżych zbiorowiska borów mieszanych występują najczęściej w strefie przejściowej między sandrem a moreną, na południe od miejscowości Cięgardło, Lipy i Bożegopola Szlacheckiego. Rzadziej występują one na polach sandrowych, ale również tu zajmują dość specyficzne siedliska, np. na skarpach nad Jeziorem Wygonin czy Kazubskim.

W porównaniu do borów świeżych w drzewostanie omawianego zbiorowiska częściej i liczniej występuje dąb szypułkowy, choć stanowi on jedynie domieszkę dla panującej sosny.

Stan zachowania borów mieszanych jest zły.

3.3.2. Lasy grądowe

Lasy dębowo - grabowe są częstym zbiorowiskiem roślinnym występującym na terenie gminy. Największe powierzchnie zajmują one we wschodniej jej części. Kilka płatów występuje w części północnej, np. na skarpach nad Jeziorem Polaszkowskim i Hutowym, a także w części centralnej, np. nad Wierzycą w Nowym Bukowcu i na północ od wsi Ruda.

Grądy związane są głównie z brzegami cieków i zbiorników wodnych i występują na znacznych powierzchniach na wschód i południe od wsi Maliki, gdzie zajmują zbocza i wierzchowiny skarp nad Wierzycą.

Stan zachowania grądów w gminie Stara Kiszewa jest na dobry. Wiele płatów, mimo obsadzania sosną i innymi gatunkami drzew iglastych, zachowało jeszcze podstawową strukturę i skład florystyczny, przynajmniej w stopniu umożliwiającym ich bezpośrednią identyfikację.

3.3.3. Kwaśne buczyny i dąbrowy

Zbiorowiska te występują wyłącznie w morenowej części gminy. Typ ich rozmieszczenia jest podobny jak grądów, ale w przeciwieństwie do grądów zajmują one najczęściej zaplecza wierzchowin dolin rzecznych. Ponadto kilka kompleksów leśnych, budowanych głównie przez buczyny i dąbrowy, występuje w oderwaniu od cieków czy zbiorników wodnych, np. rejonie Wilczych Błot, Dubryka i wsi Czerników.

Dominującą rolę w drzewostanie zbiorowisk omawianej grupy odgrywa buk. W dąbrowach towarzyszą mu oba gatunki dębów i bardzo często sosna. Warstwa podszytów lepiej wykształcona jest w dąbrowach, gdzie tworzą ją kruszyna i jarzębina.

Stopień przekształcenia buczyn i dąbrów w gminie jest zróżnicowany, ale na ogół bardzo duży.

3.3.4. Bory i brzeziny bagienne

Zbiorowiska te nie są zbyt częstym elementem szaty roślinnej gminy. Na ogół są one rozproszone w większych kompleksach leśnych, w których zajmują zatorfione i zazwyczaj niewielkie enklawy. Większe płaty brzezin bagiennych występują w kilku miejscach: koło wsi Wilcze Błoto oraz w wsi Góra. Bory bagienne z reguły nie zajmują powierzchni większej niż kilka hektarów. Lasy omawianej grupy są znacznie przekształcone. Odwodnianie i przesuszanie złoża torfowego wywołało procesy prowadzące do rozkładu torfu i dużych zmian w strukturze i składzie florystycznym omawianych zbiorowisk. Wszystkie fitocenozy badanego terenu reprezentują różne stadia degeneracyjne borów i brzezin bagiennych.

Bory bagienne wykształcające się na torfach wysokich, buduje je głównie sosna z domieszką brzóz: omszonej i brodawkowatej oraz świerka.

Brzeziny bagienne wykształcają się na torfach przejściowych. Często rozwijają się również na pierwotnie wysokich torfach, w których na skutek odwodniania i innych zabiegów antropogenicznych nastąpiły procesy (murszenie torfów, uwolnienie biogenów) ukierunkowujące przemianę szaty roślinnej panujących tam borów bagiennych w brzeziny bagienne.

W drzewostanie brzezin dominują brzozy: omszona i brodawkowata, znaczny udział ma także sosna, a w niektórych płatach sztucznie wprowadzony świerk.

Największe w gminie płaty brzezin bagiennych występują w okolicach Góry i Wilczych Błot. Są one poprzecinane licznymi rowami odwadniającymi i wyrobiskami po eksploatacji torfu. Ze znacznych powierzchni usunięto także stary drzewostan. Stosunkowo lepiej zachowane są małe płaty borów i brzezin bagiennych, leżące na obrzeżach torfowisk i dystroficznych oczek w większych kompleksach leśnych.

3.3.5. Lasy łęgowe

Zbiorowiska łęgowe należą do wyjątkowo rzadkich na obszarze gmin, mimo że przez jej teren przepływa rzeka Wierzyca wraz z dopływami Kaczynką i Strugą oraz innymi mniejszymi ciekami.

Lasy łęgowe występują na kilku stanowiskach: nad Wierzycą koło Starego Bukowca i Starej Kiszewy, nad Kaczynką koło Pałubina oraz nad małym ciekiem we

wsi Dubryk. Na terenie gminy siedliska lasów łęgowych zajmują fitocenozy łąkowe, rzadziej - pola uprawne lub szuwary.

Łęgi występujące w gminie Stara Kiszewa pokrywają bardzo małe powierzchnie. Wyjątkiem jest płat lasu koło Pałubina. Wyróżnia się on również dobrze wykształconą strukturą pionową, znacznym bogactwem florystycznym i jest w niewielkim stopniu przekształcony antropogenicznie. Pozostałe fitocenozy lasów łęgowych występujących na terenie gminy są znacznie bardziej przekształcone. W niektórych płatach (Stara Kiszewa, Dubryk) stary drzewostan został usunięty, a odnawiająca się olcha nie przekracza wieku 30 lat.

Na obszarze gminy często występują wąskie pasy olchy czarnej, ciągnące się wzdłuż cieków wodnych, jako jedyna pozostałość lasów łęgowych w dolinach rzecznych zajętych przez użytki zielone.

3.3.6. Olsy i zarośla wierzbowe

Lasy olsowe w gminie Stara Kiszewa, podobnie jak w innych rejonach województwa pomorskiego występują rzadko i na niewielkich powierzchniach. Ich rozmieszczenie jest bardzo nierównomierne. Skupiają się nad jeziorami i oczkami wodnymi, rzadziej zajmują obrzeża dolin rzecznych. Płaty olsów występują nad jeziorami Krąg i Polaszkowskim.

Najlepiej zachowane płaty zlokalizowano nad Jeziorem Krąg, na północ od wsi Konarzyny oraz nad Jeziorem Wilkówko. Drzewostan olsów buduje niemal wyłącznie olsza czarna, a w zbiorowiskach bardziej zdegenerowanych niekiedy znaczny udział mają również brzozy i świerk.

Zarośla wierzbowe zajmują siedliska zbliżone do siedlisk lasów olsowych, podobny jest również ich sposób rozmieszczenia na terenie gminy. Są one jednak bardziej pospolite i zajmują nieco większe powierzchnie. Największe płaty zlokalizowano nad Jeziorem Polaszkowskim i Krąg oraz w dolinie Wierzycy koło wsi Maliki Dolne. Nad jeziorami Krąg, Wierzchul i Polaszkowskim leżą też najlepiej zachowane fitocenozy. Olsy i zarośla wierzbowe z reguły występują w kompleksie przestrzennym ze zbiorowiskami łąkowymi lub szuwarowymi. Zbiorowiska zaroślowe i leśne stanowią zwykle kolejny etap sukcesji na podmokłych i niekoszonych łąkach, turzycowiskach lub trzcinowiskach. Natomiast siedliska lasów olsowych i zarośli wierzbowych, po uprzednim odwodnieniu i eliminacji drzewostanu, często zajmowane są przez użytki zielone.

3.3.7. Torfowiska przejściowe

Zbiorowiska torfowiskowe należą do najrzadziej spotykanych zbiorowisk roślinnych na terenie gminy Stara Kiszewa. Wykształciły się one w specyficznych warunkach topograficznych i ekologicznych.

Torfowiska należą do ekosystemów szczególnie wrażliwych na wpływy czynników zewnętrznych. Różnorodne formy oddziaływania antropogenicznego, przede wszystkim osuszanie i eksploatacja złoża torfowego, dopływ biogenów z okolicznych pól wywołują niekorzystne zmiany w strukturze torfu i szaty roślinnej. Na torfowiskach w rejonie wsi Olpuch i Konarzyny dominują zbiorowiska przejściowotorfowiskowe. Bardziej zniekształcone i zwykle niewielkie powierzchniowo fitocenozy reprezentujące zbiorowiska omawianej grupy rozproszone są głównie na

terenach leśnych w północno - zachodniej części gminy oraz koło wsi Pałubin i nad Jeziorem Krąg. Fitocenozy nad Jeziorem Krąg należą do najlepiej zachowanych. Płaty bardziej zniekształcone zlokalizowano koło wsi; Bożepole Szlacheckie, Chwarzno, Maliki Dolne, nad rzekami Kaczynką i Strużką; często zajmują bardzo małą powierzchnię. Wszystkie fitocenozy zajmują podmokłe zagłębienia w kompleksie łąk wilgotnych.

W rejonie Starego Bukowca i Nowych Polaszek znajdują się fitocenozy torfowiskowe bardzo silnie zdegenerowane. Przeważnie podlegały one jednocześnie kilku formom antropopresji: osuszaniu, eksploatacji torfu i eutroficznym spływom z otaczających pól uprawnych.

3.3.8. Łąki wilgotne i świeże

Łąki są na terenie gminy Stara Kiszewa jedynymi z najbardziej pospolitych zbiorowisk nieleśnych. Rozmieszczone są bardzo nierównomiernie. Skupiają się głównie w dolinach rzecznych oraz wokół jezior i tam pokrywają niekiedy bardzo duże powierzchnie. Bardzo liczne są fitocenozy dużo mniejsze, sięgające do kilku hektarów, zajmujące wilgotne zagłębienia terenu wokół pól.

Zbiorowiska łąkowe podlegają różnorodnym formom antropopresji (osuszanie, zbyt intensywne użytkowanie wypasem, podsiewanie traw), dlatego też dobrze zachowane fitocenozy należą do rzadkości. Zlokalizowano je zaledwie na kilku stanowiskach: nad jeziorami Polaszkowskim i Czyżon, w okolicach Chwarzna, Malik Dolnych nad Wierzycą i nad Kaczynką koło Starego Bukowca.

Spośród kilku fitocenoz ziołorośli najbardziej cenny jest płat położony koło Starego Bukowca nad ciekiem łączącym Jezioro. Przywłoczno z Wierzycą.

3.3.9. Murawy napiaskowe i wrzosowiska

Zbiorowiska tej grupy w gminie Stara Kiszewa odgrywają znaczną rolę, przestrzenną, szczególnie w pobliżu wsi i osad wiejskich. Powyższe stwierdzenie dotyczy głównie muraw napiaskowych, gdyż powierzchnie wrzosowisk skupiają się na skrajach lasów i wewnątrz kompleksów leśnych, na liniach oddziałowych i wzdłuż niektórych dróg.

Murawy napiaskowe na terenie gminy występują na obszarze ugorowanych pól i skupiają się głównie w południowej i południowo-zachodniej części jednostki

3.3.10. Lasy

Powierzchnia ogólna lasów i gruntów leśnych w gminie Stara Kiszewa wynosi 8554,4 ha (Rocznik Statystyczny województwa pomorskiego WUS 2001), co stanowi około 40,3% ogólnej powierzchni gminy. Większość terenów leśnych jest w Administracji Lasów Państwowych (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Gdańsku) i należy do trzech nadleśnictw:

- **do Nadleśnictwa Starogard**, obręb Mestwinowo, północne fragmenty gminy,
- **do Nadleśnictwa Kaliska**, obręb Bartel Wielki, wschodnie i południowe fragmenty gminy,

- do Nadleśnictwa Kościerzyna, obręb Bąk, zachodnie i centralne fragmenty gminy.

Pozostałą część zajmują lasy stanowiące własność prywatną i gminną.

Znaczną część terenów lasów na terenie gminy Stara Kiszewa stanowiących własność Skarbu Państwa uznano za lasy ochronne. Każde z trzech Nadleśnictw, których lasy znajdują się na terenie gminy Stara Kiszewa posiada ważną decyzję Ministra Środowiska:

1. Decyzją Ministra Środowiska z dnia 26 listopada 1999 roku uznano za ochronne lasy wchodzące w skład **Nadleśnictwa Starogard** na terenie obrębu leśnego Mestwinowo

   - **lasy glebochronne** – spełniające głównie funkcję ochrony przed procesami erozyjnymi uznano lasy w oddziałach 190 i 192,
   - **lasy wodochronne** – utworzone w celu ochrony siedlisk wilgotnych i zachowania ich zdolności retencyjnych występują na terenie gminy Stara Kiszewa w oddziałach: 208-212, 218 i 219.

2. Decyzją Ministra Środowiska z dnia 9 marca 2000 roku uznano za ochronne lasy wchodzące w skład **Nadleśnictwa Kaliska** na terenie obrębu leśnego Bartel Wielki:
   - **lasy glebochronne** – uznano lasy w oddziałach 21, 22, 26, 291 i 292,
   - **lasy wodochronne** – występują na terenie gminy w oddziałach: 3-7, 9, 11, 12, 13, 16, 18-20, 21-26, 29, 53, 89, 117, 199, 263, 264, 290-292, 294, 329.
3. Decyzją Ministra Środowiska z dnia 13 sierpnia 1999 roku uznano za ochronne lasy wchodzące w skład **Nadleśnictwa Kościerzyna** na terenie obrębu leśnego Bąk:
   - **lasy wodochronne** – występują w oddziałach: 411-414, 435-437, 445, 480, 481, 508, 509, 512-516, 518, 522-524, 527, 527A, 527B, 557, 588, 611, 612, 636, 639-.641, 659 i 66

Szczegółowe informacje dotyczące m. in.: charakterystyki nadleśnictw, opisu siedlisk i zbiorowisk roślinnych, walorów przyrodniczo-leśnych, form ochrony przyrody, zagrożeń środowiskowych, planu działań z zakresu ochrony przyrody i in. zawierają Plany Urządzenia Lasu Nadleśnictw: Starogard, Kaliska i Kościerzyna, a także Program Ochrony Przyrody Nadleśnictw: Starogard, Kaliska i Kościerzyna.

3.4. CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.

3.4.1. Budowa geologiczna i rzeźba terenu.

Gmina Stara Kiszewa położona jest w południowo - zachodniej części województwa pomorskiego, na granicy mezoregionu Borów Tucholskich i Pojezierza Starogardzkiego.
Dominującymi skałami macierzystymi gleb są piaski wodno – lodowcowe, zbudowane z materiału gruboziarnistego, przesortowane przez wody polodowcowe. Miejscami, szczególnie na pagórkach nie przykrytych piaskami sandrowymi, występują gliny lub piaski naglinowe.
Krajobraz jest bardzo urozmaicony, znajdują się tu pagórki morenowe otoczone płaskimi obszarami piasków sandrowych, porośniętych lasami. Typową dla tych obszarów jest rzeźba niskofalista miejscami falisto – pagórkowata. Najwyższe wzniesienie znajduje się w miejscowości Stary Bukowiec - 156 m n.p.m., najniższe w Starej Kiszewie - 118 m n.p.m.
Deniwelacja względna dla całego obszaru wynosi 38 m. Wytworzyły się tu gleby brunatne kwaśne i wyługowane. W dolinach rzecznych i licznych obniżeniach występują gleby torfowe i murszowo – torfowe użytkowane jako łąki i pastwiska.

3.4.2. Warunki klimatyczne.

Obszar gminy Stara Kiszewa zgodnie z regionalizacją klimatyczno – rolniczą wg R. Gumińskiego należy do części szczytowej pomorskiej dzielnicy rolniczo - klimatycznej.

Panują tu stosunkowo surowe warunki termiczne w województwie. Okres wegetacyjny wynosi 180 – 200 dni. Początek robót polowych około drugiej dekady kwietnia, koniec robót polowych około pierwszej dekady listopada. Średnie temperatury roczne są najniższe w stosunku do obszaru województwa. Zimy ostrzejsze, wiosny spóźnione, suche i zimne z częstymi wiatrami wschodnimi. Dni z temperaturą powyżej 5 ° C jest około 180, a dni z temperaturą powyżej 15 ° C jest około 75 – 85. Latem noce są chłodne, co opóźnia wzrost roślin. Wiosenne przymrozki występują do końca maja, natomiast jesienne występują często już w październiku.

Średnie dane klimatyczne za okres 1951 – 1960
(dla Stacji Kościerzyna).

Dane	Miesiące												Śred. roczna
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Opady	40	35	20	36	48	77	100	76	63	50	35	52	632
Temperatura	-2,7	-3,9	-0,1	5,2	10,7	14,6	16,7	15,8	11,9	7,7	2,6	-0,2	6,5

3.4.3. Charakterystyka gleb.

Pod względem geologicznym obszar gminy Stara Kiszewa jest bardzo urozmaicony. Występują tu gliny zwałowe i piaski zwałowe naglinione, przewarstwione wkładkami piasków i żwirów. Znaleźć też tu można obszary piasków pochodzenia wodnego tzw. sandry. Wytworzyły się tu gleby brunatne kwaśne i wyługowane oraz pseudobielicowe. Charakteryzują się niskim stopniem wysycenia zasadami, średnim i niskim stopniem kultury oraz dużą zmiennością pod względem budowy i uwilgotnienia.

Pod względem przydatności rolniczej wśród gruntów ornych dominują gleby żytnie, które stanowią 69,3 % powierzchni. Wśród tych gleb żytnich najlepsze występują we wsi Górne Maliki, Stara Kiszewa i Palbin. Gleby kompleksu żytniego bardzo dobrego na terenie gminy Stara Kiszewa zajmują obszar 1360 ha, co stanowi około 17 % powierzchni gruntów ornych. Gleby te są najczęściej zaliczane do klasy bonitacyjnej III b i IV a. Należy podkreślic, że na Pojezierzu Kaszubskim gleby kompleksu 4 ze względu na kwaśny odczyn i małą zasobność w składniki pokarmowe roślin trudniej jest doprowadzić do takiego stanu stopnia kultury, który pozwalałby na ich awans do kompleksu 2. Tylko systematyczne wapnowanie i racjonalne nawożenie umożliwia uprawę pszenicy na tych glebach, zapewniając konkurencyjny plon w stosunku do żyta.

Gleby kompleksu 5-żytniego dobrego zajmują powierzchnię 2.633 ha, co stanowi 32 % gruntów ornych w gminie. Gleby tego kompleksu różnią się od poprzedniego lżejszym składem mechanicznym i większą wrażliwością na suszę. Dobór roślin uprawnych ogranicza się do żyta i ziemniaków, a miejscami do jęczmienia, owsa i buraków pastewnych. Są to gleby zaliczane głównie do klasy bonitacyjnej IV a i IV b.

Największe powierzchnie tych gleb występują we wsiach : Góra, Palbin, Nowe Polaszki, Stara Kiszewa i Stare Polaszki.

Kompleks żytni słaby i bardzo słaby (6 i 7) zajmuje powierzchnię 3627 ha, co stanowi około 44 % powierzchni gruntów ornych. Są to gleby słabe, typowo żytnio – ziemniaczane, zaliczane do klasy V i VI. Dobór roślin prawnych ogranicza się do żyta, ziemniaków i łubinów. Czynnikiem ograniczającym plony jest tu woda, kwaśny odczyn i bardzo niska zasobność gleb. Największe obszary tych gleb obejmują wsie Wdzydze Kiszewskie, Wygonin, Olpuch, Chwarzno, Lipy, Bartoszy Las. Odkwaszenie tych gleb wymaga znacznych nakładów finansowych ze strony rolników, co w obecnej sytuacji ekonomicznej rolnictwa jest bardzo trudne. Natomiast dalsze zaniechanie wapnowania gruntów ornych doprowadzi do ograniczenia i tak niewielkiego wyboru upraw.

Zestawienie wyników badań zasobności, odczynu gleb oraz potrzeb wapnowania gminy Stara Kiszewa przeprowadzonych przez Stację Chemiczno – Rolniczą Oddział w Gdańsku przedstawia się następująco :

Lata badań 1995 – 2000 w % przebadanych próbek.

Liczba przebadanych próbek		Odczyn gleby pH					Potrzeby wapnowania				
ha	próbek	<4,5	4,6-5,5	5,6-6,5	6,6-7,2	>7,2	K	P	W	O	Z
1490	1034	20	38	31	10	1	28	22	15	12	23

* K – konieczne, P – potrzebne, W – wskazane, O – ograniczone, Z - zbędne

Zasobność w :														
Fosfor				Potas						Magnez				
bn	n	ś	w	bw	bn	n	ś	w	bw	bn	n	ś	w	bw
3	25	36	23	13	12	25	38	16	9	16	26	29	17	12

* bn – bardzo niska, n – niska, ś- średnia, w – wysoka, bw – bardzo wysoka

Według badań z lat 1993 – 1998 przeprowadzonych przez Stację Chemiczno – Rolniczą Oddział w Gdańsku gleby na terenie gminy Stara Kiszewa należą do gleb wyjątkowo czystych, nie zanieczyszczonych metalami ciężkimi. Gleby gminy Stara Kiszewa należy ocenić, jako mało korzystne dla rozwoju i intensyfikacji produkcji rolniczej.

3.4.4. Bonitacja gleb.

Według danych geodezyjnych gleboznawcza klasyfikacja gruntów gminy Stara Kiszewa przedstawia się następująco:

Grunty orne	Powierzchnia [ha]	% gruntów ornych
III b	169	2,2
IV a	967	12,9
IV b	2208	29,4
V	2215	29,5
VI	1928	26,0
Razem grunty orne	7487	100
Użytki zielone	x	x
III	53	2,2
IV	891	37,9
V	962	40,9
VI	442	19,0
Razem użytki zielone	2348	100
Razem	9835	x

Ogólny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej dla gminy Stara Kiszewa wynosi 52,6 przy średniej dla województwa pomorskiego 66,2.

3.5. UŻYTKOWANIE GRUNTÓW.

3.5.1. Struktura użytkowania gruntów

Struktura użytkowania gruntów w gminie Stara Kiszewa przedstawia się następująco:

(stan na 01.01.2003 r. źródło : dane Urzędu Gminy Stara Kiszewa)

Ogólna powierzchnia gminy	**21.218**	**ha**
1. Użytki rolne	9.869	ha
- grunty orne	7.487	ha
- łąki trwałe	1.407	ha
- pastwiska trwałe	941	ha
- sady	34	ha
2. Lasy i grunty leśne	9.044	ha
3. Grunty pod wodami	725	ha
4. Tereny komunikacyjne	680	ha
5. Nieużytki	581	ha
6. Tereny różne	10	ha

Rolnicza przestrzeń produkcyjna gminy zajmuje 9.869 ha tj. 46,5 % powierzchni ogólnej gminy. Podstawowy odsetek w obrębie użytków rolnych stanowią grunty orne (75,8 % użytków rolnych). Grunty orne gminy Stara Kiszewa nie reprezentują wysokiej jakości. Gleby klasy III b, IV a i IV b stanowią 3.344 ha tj. 44,6 % gruntów ornych.
Użytki zielone w postaci łąk i pastwisk zajmują 2.348 ha, co stanowi około 23,7 % użytków rolnych. Jakość tych użytków jest stosunkowo niska. Dominujący udział mają łąki i pastwiska sklasyfikowane do IV, V i VI klasy bonitacyjnej.
Znaczny udział powierzchniowy zajmują lasy – 9.021 ha, tj. 42,5 % całkowitej powierzchni gminy.

3.5.2. Struktura obszarowa gospodarstw.

Na powierzchni 9.358 ha użytków rolnych zlokalizowanych jest 1.140 gospodarstw indywidualnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 8,63 ha, odpowiedni wskaźnik dla województwa pomorskiego wynosi 12,9 ha.

Struktura gospodarstw przedstawia się następująco:
(źródło: dane Urzędu Gminy Stara Kiszewa i ODR Gdańsk).

od 1 ha – 2 ha	350	tj. 30,7 % gospodarstw
od 2 ha – 5 ha	210	tj. 18,4 % gospodarstw
od 5 ha – 10 ha	187	tj. 16,4 % gospodarstw
od 10 ha – 15 ha	177	tj. 15,5 % gospodarstw
od 15 ha – 25 ha	107	tj. 9,3 % gospodarstw
od 25 ha – 50 ha	85	tj. 7,4 % gospodarstw
powyżej 50 ha	24	tj. 2,3 % gospodarstw

Na uwagę zasługuje fakt, że na terenie gminy Stara Kiszewa znajduje się aż 560 gospodarstw do 5 ha (49 %). Gospodarstwa te będą musiały być przedmiotem działań na rzecz zmiany swojego charakteru.
Według danych ODR Gdańsk większość gospodarstw rolnych prowadzona jest przez rolników, którzy nie posiadają odpowiedniego wykształcenia rolniczego. Poziom wykształcenia rolników może mieć wpływ na możliwość uzyskiwania dodatkowych źródeł utrzymania w gospodarstwach indywidualnych, które nie zapewniają rodzinom właścicieli odpowiednich warunków życia z przychodów uzyskiwanych z produkcji rolnej.

Wykształcenie użytkowników indywidualnych gospodarstw rolnych przedstawia się następująco:

Wyszczególnienie	Razem	w tym rolnicze
- wyższe	44	22
- policealne	10	2
- średnie zawodowe	182	96
- średnie ogólnokształcące	28	-
- zasadnicze zawodowe	704	428
- podstawowe	448	
w tym nieukończone	14	

3.6. PRODUKCJA ROLNA.

Produkcja rolna w obrębie gminy Stara Kiszewa rozwija się w dwóch kierunkach :

- produkcji roślinnej,
- produkcji zwierzęcej.

Kierunki te są zgodne z warunkami glebowo – klimatycznymi, a także z rzeźbą terenu omawianej gminy.

Struktura gospodarstw rolnych i lokalne tradycje produkcji rolnej nie ukształtowały żadnego kierunku produkcji rolnej na wysokim poziomie. Mimo sprzyjających warunków środowiskowych brak jest gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą metodami ekologicznymi. Agroturystyka powoli, ale systematycznie staje się dodatkowym źródłem utrzymania w gospodarstwach indywidualnych.

3.6.1 Produkcja roślinna.

Na łączną powierzchnię 7.487 ha gruntów ornych w gminie Stara Kiszewa, struktura zasiewów w 2002 roku kształtowała się następująco *(źródło : dane ODR Gdańsk)*:

Zboża ogółem	4.500 ha	Średni plon (t/ha)
w tym :		
- żyto	2.000 ha	1,8
- owies	400 ha	2,6
- jęczmień jary	500 ha	2,9
- pszenica ozima	150 ha	2,5
- pszenżyto ozime	320 ha	2,2
- mieszanka zbożowa	830 ha	2,8
Ziemniaki	800 ha	19,0
Buraki pastewne	180 ha	30,0
Brukiew	200 ha	30,0
Strączkowe ogółem	300 ha	-
Warzywa gruntowe	29 ha	-
Truskawki	8 ha	-

W produkcji zbóż dominującą rolę ma żyto. W swojej strukturze wielkość produkcji oraz plony zbóż są mniejsze, niż średnia w województwie. Wynika to z jakości gleb oraz ukształtowania terenu.

Relatywnie niewielka do możliwości potencjalnych rynków zbytu jest produkcja warzyw, ziół i kwiatów. Na terenie gminy znajdują się tylko 2 gospodarstwa prowadzące towarową produkcję warzyw w gruncie (Bartoszy Las) oraz 3 gospodarstwa zajmujące się towarową produkcją truskawek. W większości gospodarstw rolnych uprawa warzyw w gruncie przeznaczona jest na potrzeby własne poszczególnych gospodarstw oraz zbyt w systemie wolnej sprzedaży.

Przy zużyciu nawozów mineralnych 95 kg NPK/ha w strukturze N - 45, P - 20, K - 30 w 2002 r. uzyskano średnie plony, które odpowiadają wielkością

ogólnie spotykanym w gminach województwa pomorskiego o podobnych warunkach glebowo – klimatycznych.
Gospodarstwa utrzymujące się z produkcji rolniczej są wyposażone w odpowiedni sprzęt rolniczy. Na terenie gminy Stara Kiszewa rolnicy są w posiadaniu 615 ciągników, 37 kombajnów zbożowych, 9 agregatów uprawowych i 18 kombajnów ziemniaczanych.

3.6.2. Produkcja zwierzęca.

Według danych ODR Gdańsk pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Stara Kiszewa przedstawia się następująco:

1.	Bydło ogółem	3.510 szt.
	w tym:	
	krowy mleczne	1.300 szt.
2.	Trzoda chlewna	15.500 szt.
	w tym:	
	maciory	1.800 szt.
3.	Owce	250 szt.
4.	Konie	140 szt.

Obsada zwierząt w SD na 100 ha użytków rolnych w gminie Stara Kiszewa wynosi 46,98 SD. W produkcji zwierzęcej dominującą rolę ma hodowla bydła. W ostatnim okresie zauważa się stabilizację tego kierunku produkcji. Według Krajowego Centrum Hodowli Zwierząt w Gdańsku przeciętna wydajność mleka od 1 krowy będącej pod oceną hodowlaną wynosi 5.407 kg o zawartości 4,10 % tłuszczu.
Odbiór mleka odbywa się bezpośrednio od rolników. Gospodarstwa prowadzące mleczny kierunek produkcji wyposażone są w dojarki elektryczne oraz urządzenia do schładzania mleka.

4. Uwarunkowania stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na terenie gminy

Niniejszy rozdział powstał na podstawie badań terenowych, materiałów źródłowych pisanych i kartograficznych oraz zbiorów niepublikowanych - ewidencyjne karty zabytków. W studium kulturowym gminy Stara Kiszewa wykorzystano pracę wykonaną przez zespół autorski Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku w 1990 roku *Wnioski konserwatorskie do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa*. Sporządzono dokumentację fotograficzną.

4.1. OPIS PROCESU DZIEJOWEGO ROZWOJU STRUKTURY PRZESTRZENNEJ ŚRODOWISKA KULTUROWEGO GMINY.

Obszar obejmujący wsie obecnej gminy Stara Kiszewa posiada niezwykle starą metrykę zasiedlenia i zagospodarowania terenu. W czasach przedhistorycznych, w okresie plemiennym, Kiszewa (Stara) należała do kasztelani garczyńskiej. W okresie kształtowania się państwa polskiego była własnością książąt pomorskich. W 1281 roku Mściwój II nadał wieś Kiszewę Mikołajowi Przedpełkowicowi z rodu Łodziów, - wielmożowi wielkopolskiemu pełniącego funkcję sędziego w Poznaniu. Nadanie dotyczyło wsi Vela Kissewa w skład której wchodziły dzisiejsze wsie: Olpuch, Konarzyny, Wygonin, Chwarzno, Chwarzenko, Foshuta, Strzelki i Stara Kiszewa. Ponadto do Kiszewy należały wsie w okolicach jeziora Wdzydzkiego i Piechowic. Stare Polaszki w XIII wieku należały do klasztoru byszewskiego, Czerniki i Kobyle do cystersów pelplińskich. Po zagarnięciu Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w 1308 r., Kiszewa nadal stanowiła własność rodu Przedpełkowiców. Po śmierci Mikołaja w 1305 r., dobra przejęli czterej jego synowie. Najstarszy syn Jakub przypuszczalnie został zmuszony do przekazania swoich dóbr Krzyżakom. Nastąpiło to w 1316 roku, wystawiony został akt nadania dóbr kiszewskich na rzecz Zakonu Krzyżackiego w zamian za dożywotnią rentę pieniężną. Krzyżacy przejęli także dobra klasztoru byszewskiego - Polaszki. W pierwszej połowie XIV w. Krzyżacy rozpoczęli budowę zamku obronnego w Kiszewie – dzisiaj Zamek Kiszewski. Zamek należał do

grupy mniejszych warowni krzyżackich na Pomorzu. Administracyjnie podlegał wójtostwu tczewskiemu i dalej Wie4lkiemu Mistrzowi w Malborku. Okręg kiszewski zwany komornictwem obejmował między innymi wsie: Wielka Kiszewa, Wielkie i Małe Polaszki, Pałubin, Chwarzno, Boże Pole, Chwarzenko, Góra, Bukowiec (Stary) i Maliki. Po wojnie trzynastoletniej (1454 – 1466) Polacy przejęli zamek krzyżacki, który poddał się jako jeden z ostatnich na Pomorzu. Odtąd mieli tu swoją siedzibę starostowie niegrodowi, a starostwo należało do powiatu tczewskiego. Pierwszym starostą był Piotr Szorc, ostatnim Michał Skórzewski, który złożył przysięgę królowi pruskiemu 27 września 1772 r. W okresie polskim, który trwał ponad 300 lat, urząd starosty sprawowali ponadto: Konarscy, Bąkowscy, Działyńscy i Czapscy. Do starostwa kiszewskiego w okresie polskim (wg lustracji z 1664 r.) należały następujące wsie: Stara i Nowa Kiszewa, zamek z folwarkiem, Semlin, Bartoszy Las, Konarzyny, Maliki, Wieck, Struga, Złe Mięso, Studzienica, Dubrek, Pińczyn i dwie dzierżawy Polaczek Wielki i Mały oraz Parchowo - dawniej do starostwa mirachowskiego należące. Po pierwszym rozbiorze Polski, siedzibę starostwa czyli dzisiejszy Zamek Kiszewski rząd pruski oddał w wieczystą dzierżawę i do 1945 r. był własnością prywatną w rękach zmieniających się właścicieli. W okresie zaborów dawne starostwo kiszewskie wchodziło w skład powiatu (Kreis) kościerskiego. Po odzyskaniu niepodległości aż do dnia dzisiejszego przynależność administracyjna nie uległa zmianie.

Gmina Stara Kiszewa leży na pograniczu Kaszub i Kociewia. Pod względem geograficznym należy do Pojezierza Kaszubskiego, gdzie w południowej – wschodniej części graniczy z Pojezierzem Starogardzkim – Kociewskim. Pod względem etnicznym obecna gmina wchodzi w skład grupy kociewskiej. Tereny dzisiejszej gminy sprzyjały osadnictwu od najdawniejszych czasów. Osady powstawały przede wszystkim w dorzeczu rzeki Wierzycy i Wietcisy oraz nad jeziorami. Najstarsze zapiski o dzisiejszych wsiach pochodzą z XIII wieku, kiedy były własnością książąt pomorskich. Z tego okresu zachowały się dokumenty dotyczące nadań na rzecz klasztorów, czy zasłużonych rodów, a w nich nazwy istniejących wówczas miejscowości. Na terenie dzisiejszej gminy jest pięć wsi posiadających metrykę trzynastowieczną : Stara Kiszewa, Stare Polaszki, Czerniki, Kobyle, Pałubin, lokowano je w późniejszym okresie już jako wsie zagospodarowane na prawie chełmińskim i polskim. W XIV- XV wieku mapa osadnicza nie uległa poważniejszym zmianom. W okresie panowania krzyżackiego powstało kilka wsi: Góra, Górne Maliki,

Nowe Polaszki, Stary Bukowiec i Zamek Kiszewski – w miejscu wczesnośredniowiecznej osady. Mapa osadnictwa na terenie gminy Stara Kiszewa została ukształtowana w XVII w. Istniejące wcześniej niewielkie osady młyńskie, leśne, rybackie, czy folwarki z czasem przekształciły się i powstawały wsie szlacheckie, chłopskie lub majątki ziemskie z wsią chłopską (tabela nr 2). W XIX i pierwszej połowie XX wieku powstało poparcelacyjne osadnictwo rozproszone na obrzeżach wsi folwarcznych.

4.2. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – tabela nr 1

Zestawienie dokumentacji ewidencyjnej dla miejscowości gminy Stara Kiszewa przechowywanych w archiwum ROBiDZ O/Gdańsk, ul. Św. Trójcy nr 5.

Białe karty:

1. Czerniki. Pałac, 1900 r., Czerniki nr 3, nr hipoteczny KW 14707, Ark. 7. nr dz. 145.
2. Nowe Polaszki. Kościół filialny p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej, Nowe Polaszki 65, K.W. 1143, dz. nr 164, Paraf. Rzym.- Kat. Stare Polaszki.
3. Olpuch. Dom mieszkalny (chałupa) nr 29 – *nie istnieje*
4. Olpuch. Dom mieszkalny (chałupa) nr 11 ob. 13, poł. XIX w., KW 8373, dz. nr 33.
5. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Konarzyńska, 3 ćw. XIX w.,KW 5387, nr dz. 468/3, 469/2.
6. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Kościerska 22, pocz. XX w., KW 1114, nr dz. 428/1
7. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Kościerska 43, XIX/XX w., KW 2721, nr dz. 383/1.
8. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Kościerska 48, ok. 1830 r., KW 6592, nr dz. 392/1.
9. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Partyzantów 6, ok. 1850 r., KW 1277, nr dz. 206/13.
10. Stara Kiszewa. Budynek mieszkalny ul. Tysiąclecia 6, 2 poł. XIX w., KW 7336, nr dz.494/1

11. Stara Kiszewa. Piekarnia (ob. nieczynna), ul. Tysiąclecia 22, KW 1097, nr dz.484/1
12. Stare Polaszki. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, 1750 r., KW 3479, dz. nr 59.
13. Stary Bukowiec. dwór, XVII, XIX w., Stary Bukowiec nr 48, KW 6699.
14. Wilcze Błota. Kuźnia, ok. 1880 r., KW 3960, dz. nr 100.
15. Zamek Kiszewski. Mury obronne Zamku Kiszewskiego, XIV-XV w. dz. nr 110/2
16. Zamek Kiszewski. Baszta bramna, XIV, XV, XVII w., dz. nr 110/2
17. Zamek Kiszewski. Dwór, 1856 r., dz. nr 110/2.
18. Zamek Kiszewski. Spichrz, ok. 1860 r., dz. nr 110/2.

Karty cmentarzy:

1. Bartoszy Las, ewangelicki, ok. poł. XIX w., nieczynny, brak dat, przekazy ustne w części zach. wsi, zdewastowany całkowicie.

2. Czerniki, ewang., XIX/XXw ., nieczynny, najstarszy istniejący nagrobek z 1908 r., leży ok. 600 m na płn. od wsi, stan zły cmentarza i drzewostanu.
2. Góra, kaplica grobowa rodziny Schultz, protestancka, 2 poł. XIX w.najstarszy nagrobek 1917 r., na szczycie zalesionego wzgórza, na zach. od wsi- teren wokół kaplicy predestynowany jest do wskazania go jako lapidarium.
3. Kobyle, ewangelicki, poł. XIX w., nieczynny, na wzniesieniu w lesie, ok. 400m na południe od szosy Stara Kiszewa – Pogódki, najstarszy nagrobek 1905 r. – do zachowania i zagospodarowania terenu, teren oznaczyć tablicą informacyjną, starodrzew wycięty.
4. Konarzyny, rzymsko – katolicki, czynny, zał. 1930 r., najst. nagrobek 1931 r., układ czytelny, obsadzenia wzdłuż granic.
5. Nowe Polaszki, ewangelicki, XVIII w., nieczynny, najstarszy zachowany nagrobek 1901 r., na zach. skraju wsi przy ostatnich zabudowaniach, stan zły, drzewostan dość dobry.
6. Nowe Polaszki, ewang., nieczynny, poł. XIX w., najst. nagr. 1888 r., na płn. skraju wsi przy ostatnich zabud., układ czytelny, dużo zachowanych drzew, obsadzenia klonowo – lipowe, postępujaca degradacja – wycinka drzew, niszczenie nagrobków.

7. Olpuch, rzymsko – kat., przykościelny, czynny, zał. w 1932 r., najstarszy nagrobek 1945 r., stan dobry, układ czytelny.
8. Pałubin, ewang., 2 poł. XIX w., nieczynny, brak dat, widoczny w krajobrazie, teren płaski zadrzewiony, stan zach. zły, do zachowania zieleń.
9. Stara Kiszewa, cmentarz przykościelny, 1939 r., stan zachowania b. dobry.
10. Stare Polaszki, ewangel., nieczynny, pocz. XX w., najstarszy nagrobek 1905 r., zadrzewiony widoczny w krajobrazie, zdewastowany, do zachowania.
11. Stare Polaszki, rzymsko – kat., parafialny, czynny, pocz. XX w., najst. nagr. 1925 r., widoczny w krajobrazie, stan dobry, ok. 300m na wschód od jez. Polaszkowskiego.
12. Stary Bukowiec, ewang., k. XIX w., nieczynny, najstarszy nagrobek 1931 r., na terenie leśnym na płd. od wsi, stan zach. zły, wyraźne ślady po wycince starodrzewia.

4.3. ZESTAWIENIE WARTOŚCI KULTUROWYCH MIEJSCOWOŚCI

Katalog wsi

BARTOSZY LAS

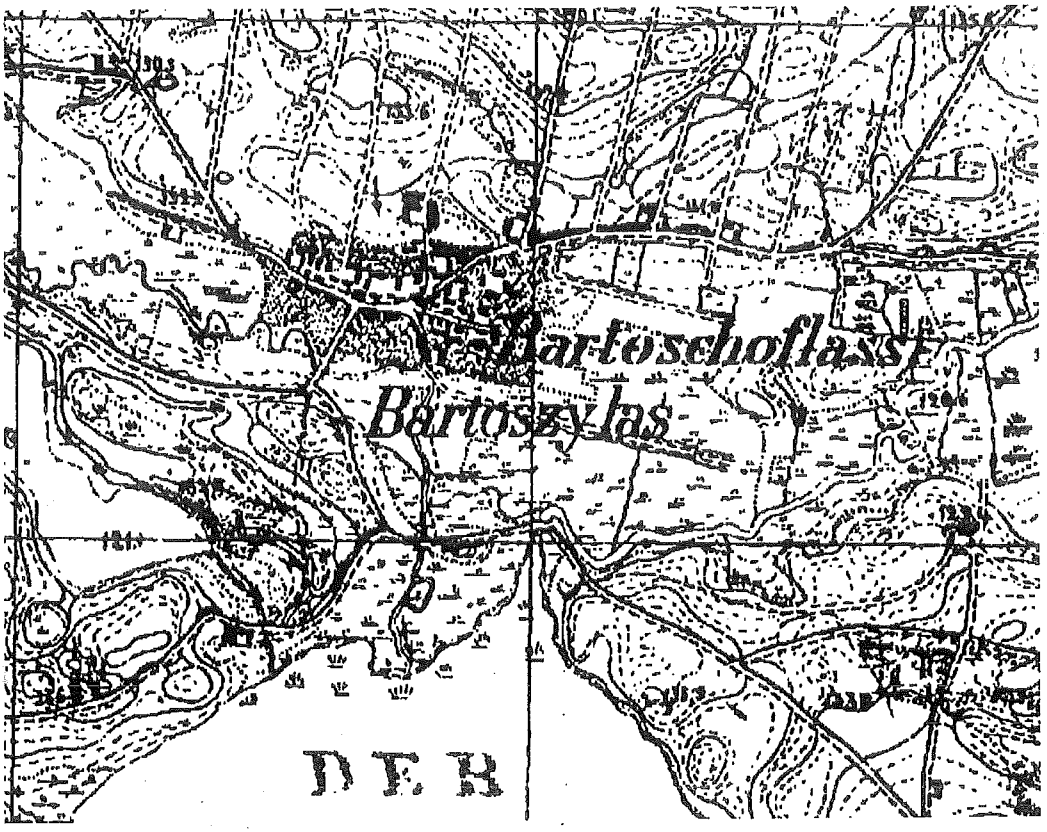

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2074, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Bartoszow Las, Bartokow Las, Bartszówlas, Bartoschoflass. Wieś założona została w 1621 roku, a w 1645 roku nadana przywilejem króla Jana Kazimierza dla Stanisława Muchy. Wieś osadzono na 12 włókach z czego 2 należały do sołtysa, pozostałe 10 podzielono na 6 gospodarstw chłopskich. W 1664, po wojnach szwedzkich, zachowały się cztery gospodarstwa chłopskie, sołtys i bednarz. W 1789 roku wieś królewska - liczyła 12 gospodarstw chłopskich. W 1885 roku jako gmina wiejska obejmowała: Bartoszy Las, *Bei* Olpuch, *Hinter* Wygonin i *Samanicę*, obejmowała 915 ha obszaru, liczyła 520 mieszkańców. W 1910 roku gmina wiejska obejmowała Bartoszy Las i Rudę, obszar wynosił 902 ha, budynków mieszkalnych 57, gospodarczych 86, mieszkańców 471. Po I wojnie światowej znacznie zmniejszyła się liczba mieszkańców i ubyło budynków mieszkalnych. Pod koniec lat 30. XX wieku wieś Bartoszy Las obejmowała 662 ha obszaru, 39 budynków

mieszkalnych, 42 gospodarstw rolnych, liczyła 269 mieszkańców. We wsi był sklep kolonialny (polski), szkoła jednoklasowa, 2 nauczycieli, biblioteka, prowadzone były kursy dokształcające dla dorosłych, ponadto działała Ochotnicza Straż Ogniowa i była oberża. Urząd gminy i poczta znajdowały się w Starej Kiszewie, istniała komunikacja autobusowa Kościerzna – Zblewo przez Starą Kiszewę (4 km z Bartoszego Lasu).

W okresie międzywojennym Bartoszy Las jako wieś gromadzka należała do powiatu kościerskiego i gminy Stara Kiszewa. Do gromady należały: Bartoszy Las – wieś, Kalk - pustkowie, Samanica - pustkowie, Starokiszewska Ruda – osada młyńska i Starokiszewska Wygoda – przysiółek. Mieszkańców ogółem było 406 w tym 1/3 stanowili gospodarze, a 2/3 bezrolni, stąd liczna emigracja zarobkowa sezonowa na teren Wolnego Miasta Gdańska. Domy budowane były z drewna, kryte słomą, nowsze murowane kryte dachówką. Gospodarstwa samodzielne – płodozmian, rybołówstwo rzeczne i jeziorne, wydobywanie torfu na własne potrzeby.

Wartości przestrzenne. Wieś ulicowa zabudowana wzdłuż drogi z rozwidleniem w części wschodniej, leży na łagodnym stoku doliny rzeki Wierzycy. Kilka dawnych gospodarstw rozproszonych oraz liczna współczesna zabudowa letniskowa na obrzeżach wsi. Krajobraz stanowią pola sandrowe pokryte gdzieniegdzie wydmami oraz pola rozcięte dwoma równoległymi rynnami fluwioglacjalnymi.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachowało się kilka budynków z początku XX wieku oraz z okresu międzywojennego – zespół budynków szkoły, straży pożarnej oraz kilka domów – chałup z dachami dwuspadowymi, ścianami szczytowymi oszalowanymi.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- zespół ruralistyczny

Stan zachowania. Zachowany układ przestrzenny wsi. Stan zachowania zabudowy nie jest najlepszy, większość budynków zmodernizowana – wymieniona stolarka okienna i drzwiowa, przekształcona – zmienione dachy lub nowe dobudówki. Zagrody o tradycyjnej formie zabudowy są w złym stanie technicznym. Pola po wschodniej stronie wsi zabudowane są domami letniskowymi.

BOŻE POLE

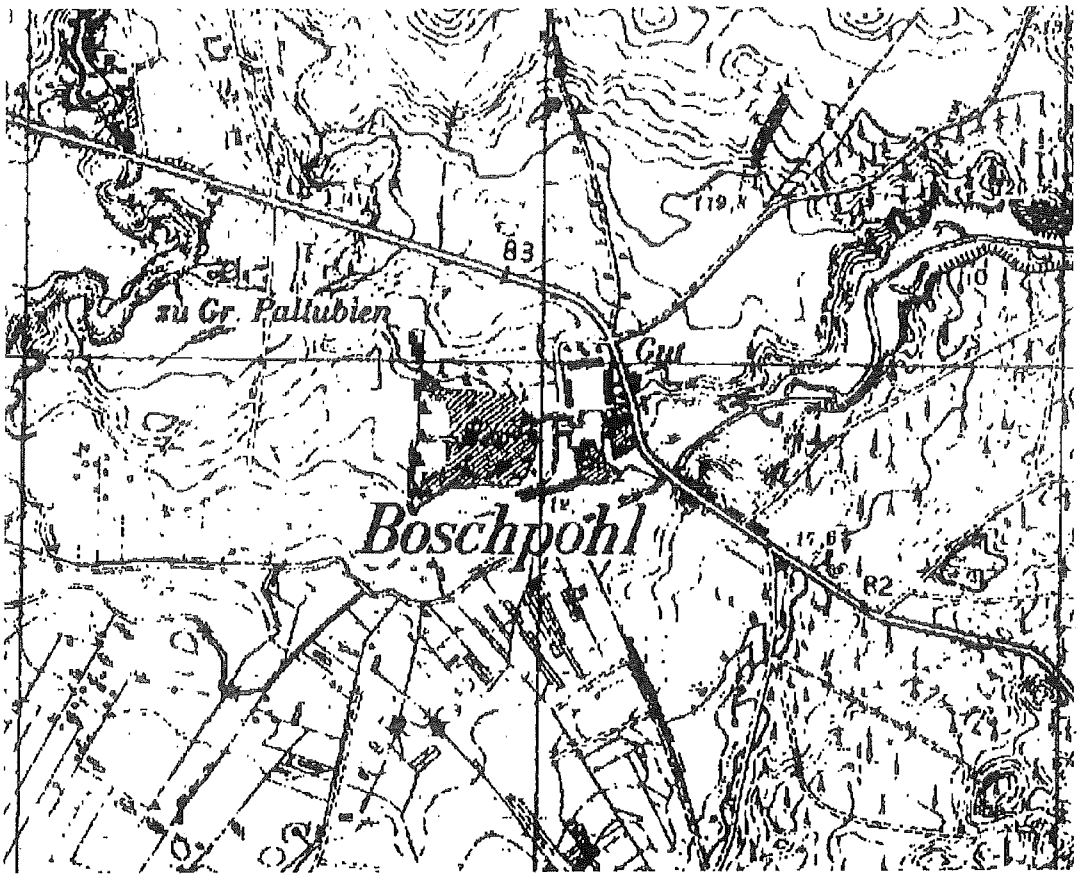

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Bozepol, Boschpol, Boschpol Adlig. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1570 roku. Był to niewielki majątek szlachecki – dwie włóki zasiedlone i karczma. W 1664 roku właścicielem był Florian Pawłowski. Pod koniec XVIII w. był to majątek szlachecki z folwarkiem. W połowie XIX wieku właścicielem majątku był Rogowski, około 1880 roku Zalewski - w tym okresie obszar wynosił 967 mórg. W 1885 r. obwód dworski Boże Pole Szlacheckie obejmował 255 ha obszaru, liczył 100 mieszkańców, w 1910 roku 113 mieszkańców, 7 budynków mieszkalnych i 17 gospodarczych. W drugiej połowie lat 30. XX w. 98 mieszkańców – 14 rodzin robotników rolnych, 7 budynków mieszkalnych z tzw. pruskiego muru, 338 ha powierzchni i jedno gospodarstwo folwarczne.

Boże Pole w okresie międzywojennym należało do powiatu kościerskiego, gminy i parafii katolickiej w Starej Kiszewie i gromady Lipy.

Wartości przestrzenne. Wieś leży przy drodze Zblewo – Stara Kiszewa nad rzeką Wierzycą, która poniżej dawnego założenia folwarcznego przełamuje się przez zagradzające jej drogę wzgórza morenowe, u stóp których leży dawny folwark.

Powyżej dawnego założenia folwarcznego jest torfowa kotlinka osuszana licznymi rowami.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachował się budynek dworu z dawnego założenia dworsko – ogrodowego.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Budynek dworu z połowy XIX wieku jest w bardzo złym stanie technicznym. Zabudowania gospodarcze nie zachowały się, pozostała zabudowa wiejska przekształcona lub nowa, częściowo na starych siedliskach.

CHWARZENKO

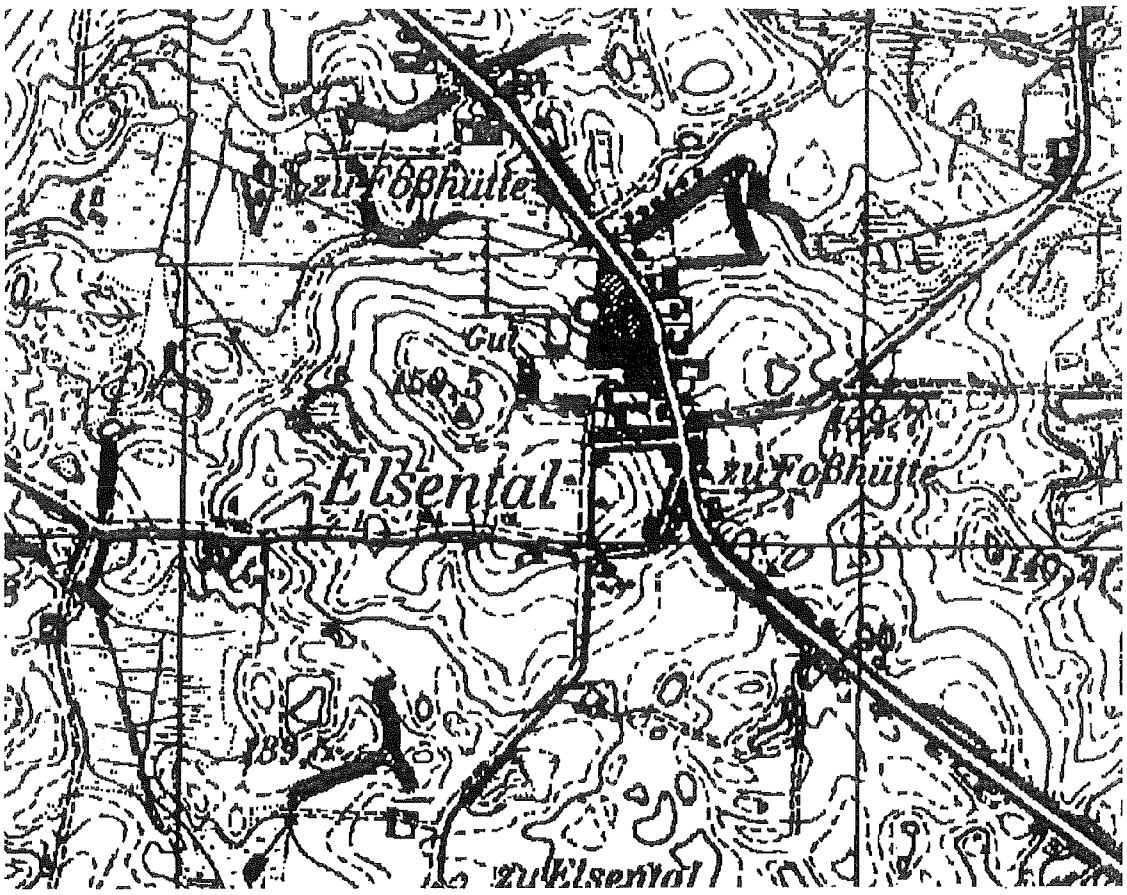

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Chwaścienko, Gwarszno, Chwarscenko, Elsenthal, Chwaszczenko. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1570 roku. Była to posiadłość szlachecka obejmująca 17,5 włók obszaru. W 1789 roku – majątek szlachecki z folwarkiem, wieś i dwa pustkowia Foshuta i Szaflary liczyły 29 gospodarstw. W 1880 roku majątek został podzielony na dwie części, był w rękach niemieckich właścicieli. Wieś w tym okresie liczyła 12 budynków mieszkalnych i posiadała szkołę. Po 1885 roku część folwarku została rozparcelowana i jako osada Chwarzenko włączona do gminy wiejskiej Foshuta. W 1910 roku obszar dworski Chwarzenko z Foshutą obejmował 274 ha, 5 budynków mieszkalnych i 5 gospodarczych, liczył 94 mieszkańców. W drugiej połowie lat 30. XX wieku zagrody Chwarzenka łączyły się bezpośrednio z zagrodami Foshuty, części wsi nosiły nazwy Kozi Rynek i Kosiary. Całość liczyła 269 mieszkańców w tym wieś 122, osada 147, budynków mieszkalnych było 35 w tym wieś posiadała 18, osada 17. Domy w większości były murowane kryte dachówką lub papą, tymczasowe domy osadników

łączone pod jednym dachem z gospodarczymi. Obszar wynosił 507 ha w tym wieś obejmowała 274 ha, przeważały gospodarstwa rolne o powierzchni od 10 do 20 ha. Około 200 m drogi we wsi było obsadzone drzewami morwowymi.

Wartości przestrzenne. Wieś zabudowana po obu stronach drogi Kościerzyna – Zblewo. Po zachodniej stronie drogi usytuowane były zabudowania folwarczne z założeniem dworsko – parkowym, po wschodniej zagrody wiejskie. Występuje zabudowa rozproszona na falistej wysoczyźnie morenowej – przemieszane zagrody należące do Chwarzenka i Foshuty (dawne podziały własnościowe). W sąsiedztwie wsi występują torfowiska i łąki zwane Ostrówka.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachował się zespół budynków szkoły, pozostałości parku dworskiego oraz kapliczka z 1950 r. w miejscu dawnej rozebranej.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Dawne założenie dworsko – folwarczne nie istnieje, zachowały się resztki parku dworskiego. Budynki we wsi przekształcone. Zagrody samotnicze na peryferiach zachowane, zabudowania w większości przekształcone lub nowe.

CHWARZNO

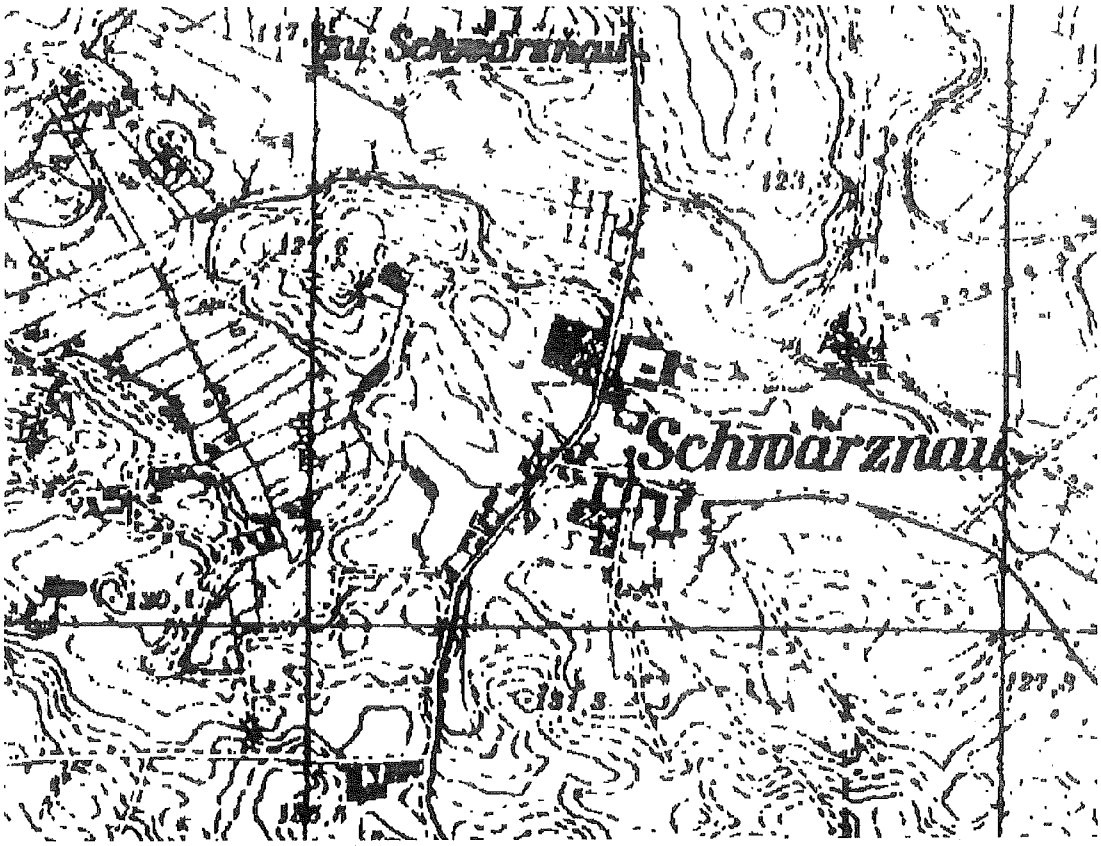

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Guarszno, Chuarsnau, Chwarszno, Schwarzin, Schwarznau, Braadorf, Chwarśćno. Wieś istniała już w 1570 roku, była własnością szlachecką o obszarze 1,5 włóki, zasiedlona przez czterech zagrodników. W 1789 roku do majątku należał niewielki folwark i osada Kozia (dawniej Neuhof). W XIX wieku ta niewielka posiadłość należała do rodziny Czarlińskich znanej z patriotyzmu i biorącej udział w wielu pracach społecznych. W 1880 roku Chwarzno było wsią rycerską z folwarkiem, młynem i tartakiem usytuowanym nad strugą (bez nazwy własnej). Obwód dworski w 1885 roku obejmował miejscowości: Chwarzno, Kiszewski Młyn – osada młyńska i Kozia (Neuhof), obszar 820 ha, 124 mieszkańców. 1921 roku było na terenie wsi Chwarzno 41 budynków mieszkalnych, 454 mieszkańców. Gmina wiejska – obszar 819 ha, mieszkańców 399. W drugiej połowie lat 30. XX wieku gmina liczyła 380 mieszkańców w tym Chwarzno wieś 189, Chwarzno wybudowania 127, Kozia 32, Pionki 6; budynków ogółem było 160 w tym mieszkalnych 47, przemysłowych 1, domy w większości były murowane, kryte dachówką lub papą, kilka drewnianych i dwie lepianki; obszar 767, gospodarstw

rolnych 52 w tym samodzielnych 46 i dzierżawnych 6; we wsi była szkoła 1- klasowa, 2 nauczycieli, biblioteka. W latach 30. XX wieku Chwarzno wieś i gromada należały do powiatu kościerskiego, gminy i parafii katolickiej Stara Kiszewa, ewangelickiej Nowe Polaszki.

Wartości przestrzenne. Wieś ulicowa zabudowana w kształcie widlicy leży na pagórkowatym terenie na skraju zmeliorowanych łąk i torfowisk. W północno – wschodniej części pozostałości zabudowań dawnego folwarku. Na obrzeżach wsi zabudowa rozproszona, na płn. – zachód wybudowania zwane Kozia, około 1 km na południe wybudowania Pionki, pozostałe samotnicze zagrody bez nazw własnych. Na terenie wsi leży niewielkie jezioro Chwarzno.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachowały się dwa budynki z zespołu folwarcznego oraz kilka tradycyjnych murowanych domów. W osadzie Kozia (dawniej Neuhof) - zagroda nr 28 z budynkiem mieszkalnym drewnianym o konstrukcji zrębowej, dachem dwuspadowym krytym dachówką, pazdurami w szczycie dachu i zachowaną stolarką.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Układ przestrzenny wsi zachowany. W założeniu folwarcznym zachowane dwa budynki mieszkalne przy nich współczesne dobudówki, układ przestrzenny pierwotnego założenia mało czytelny. Budynki mieszkalne w zagrodach w dużym stopniu przekształcone. Na obrzeżach w zagrodach budynki nowe lub przebudowane.

CZERNIKI

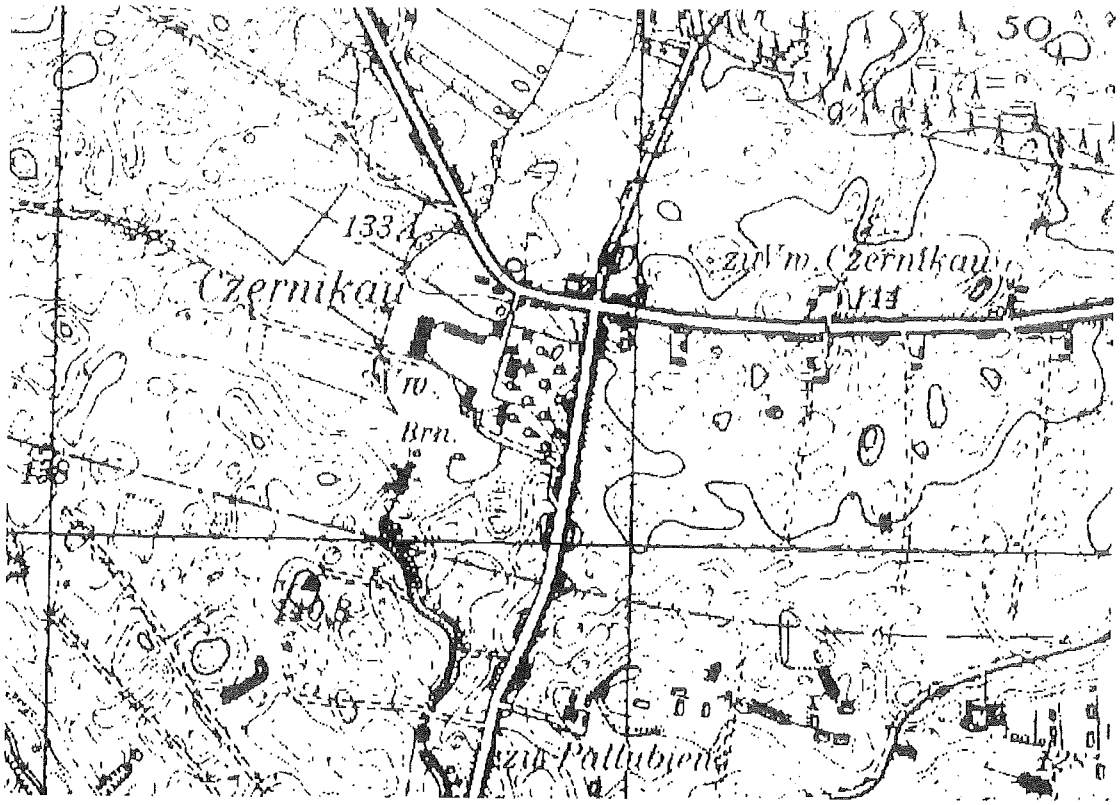

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Sternekow, Czirnkow, Czirnikau, Czernichowo, Gr. Czernikau i Kl. Czernikau. Czerniki są jedną z najstarszych wsi w gminie. W 1258 roku książe pomorski Sambor II zapisał wieś cystersom z Pogódek, którzy w późniejszym czasie przenieśli się do Pelplina. Wieś założona została na prawie polskim, natomiast w 1432 roku przeniesiona na prawo chełmińskie za zgodą opata pelplińskiego Piotra Hönigfelda. W 1583 roku wspomniany jest już w dokumentach dwór w Czernikach. W 1781 roku, po zniesieniu klasztoru, przekazano Czerniki w wieczystą dzierżawę dziedziczną. W 1789 roku istniał królewski folwark dziedzicznie dzierżawiony i karczma. W 1885 roku obwód dworski obejmował 625 ha obszaru, 143 mieszkańców, w 1910 roku – 476 ha obszaru, budynków mieszkalnych 14, mieszkańców 163. W 1903 roku właścicielem majątku był Max Neumann. Po częściowej parcelacji folwarku w Czernikach i całkowitej parcelacji folwarku w Małych Czernikach (ok. 1 km na płn. – zach.), powstała osada Czerniki. W 1912 roku dzierżawcą pozostałej części folwarku był nadal Max Neumann, po nim objął dzierżawę Strachanowski (Polak), który pozostał tu do 1939 roku.

W drugiej połowie lat 30. XX wieku folwark i osada w Czernikach należały do powiatu kościerskiego, gminy Stara Kiszewa i gromady Pałubin, parafia katolicka w Starych polaszkach, ewangelicka w Pogódkach.

Wartości przestrzenne. Wieś Czerniki do pierwszych lat XX wieku była jednolita pod względem przestrzennym – po południowej stronie drogi z Kobyla do Starych Polaszek usytuowany był folwark, po jego północnej stronie budynki mieszkalne robotników folwarcznych. Granica parku od strony wschodniej biegła wzdłuż drogi do Pałubina, w głębi był pałac, a w części zachodniej zabudowania gospodarcze i gorzelnia. Po parcelacji majątku powstała osada rozproszona wzdłuż drogi na przestrzeni 1 km na wschód i 1,5 km na północny – zachód od dawnego folwarku. Dawny folwark i osada usytuowane są przy drodze Kościerzyna – Skarszewy, na falistej wysoczyźnie morenowej.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Najcenniejszym zabytkiem we wsi Czerniki był zespół folwarczny z założeniem pałacowo – ogrodowym, obecnie zachowany park i ruina pałacu. Z dawnej osady pracowników folwarcznych zachowały się dwa budynki po południowej stronie drogi.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- park w dawnym założeniu pałacowym

Stan zachowania. Zachowany i czytelny układ założenia pałacowo – parkowego, zniszczony i nieczytelny układ części gospodarczej. Istnieje tylko jeden obiekt – zdewastowany pałac.

FOSHUTA

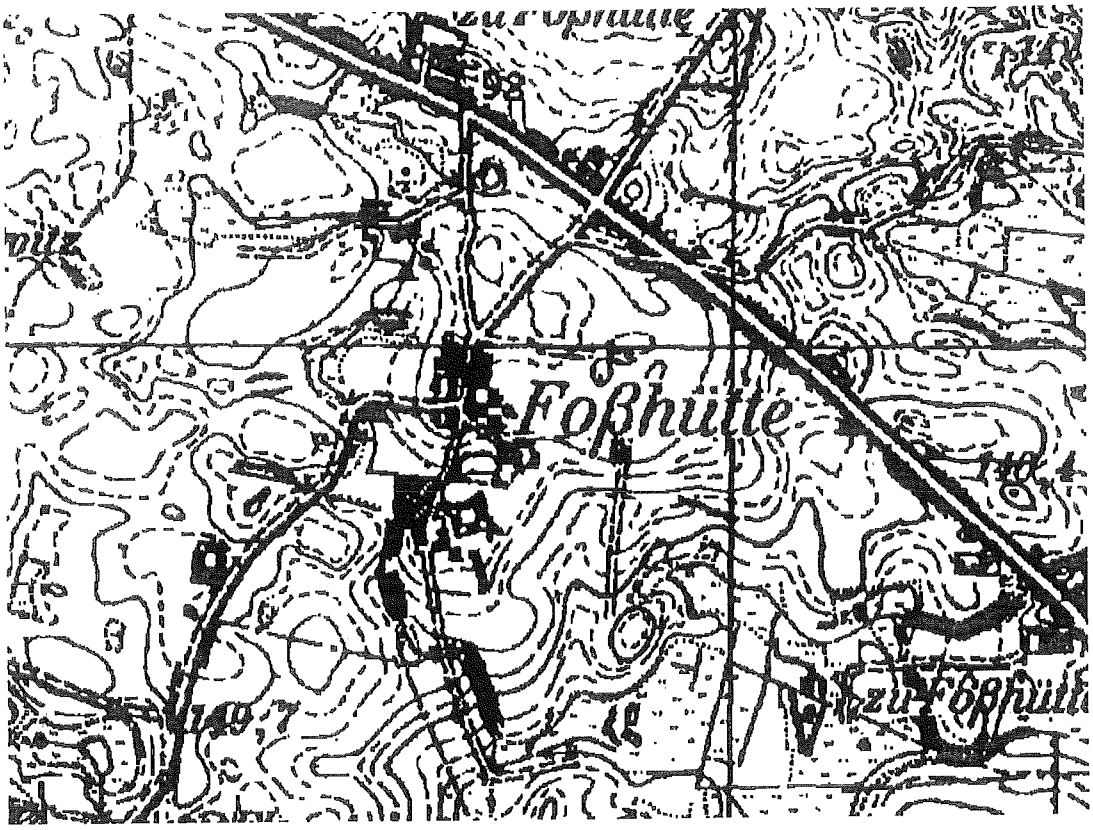

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawna nazwa: Fosshuette. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1662 roku, była to osada hutnicza – huta szkła, która pod koniec XVII wieku już nie istniała, bowiem wymieniana jest jako pustkowie. Pierwotnie Foshuta należała do majątku ziemskiego Chwarzenko. W XVIII wieku posiadłości Chwarzenka z Foshutą były w rękach kilku właścicieli. W 1772 r. część należała do starosty Skórzewskiego ze Starych Polaszek, część do szlachcica Tokarskiego. W 1789 roku istniał już folwark w Foshucie. W 1881 roku jako szlachecka wieś posiadała 8 gospodarstw chłopskich i 2 zagrodnicze. W 1885 roku obszar gminy wiejskiej obejmował 142 ha i liczył 150 mieszkańców. W 1910 roku do gminy wiejskiej Foshuta dołączono część obwodu dworskiego Chwarzenko (po rozparcelowaniu), wówczas obszar zwiększył się do 381 ha, budynków mieszkalnych było 32, gospodarczych 44, mieszkańców 211. W 1931 r. gmina wiejska obejmowała Foshutę wieś i osadę Chwarzenko. W drugiej połowie lat 30. XX w. Foshuta jako wieś gromadzka oddzielona została od Chwarzenka i należała do gminy Stara Kiszewa w powiecie kościerskim. Obszar wynosił 142 ha, gospodarstwa samodzielne, cegielnia, w której pracowało 5 robotników (130 tys. cegieł rocznie), we wsi był kowal, kołodziej, szewc i stolarz, ponadto sklep kolonialny

z wyszynkiem (właściciel Polak). Budynków mieszkalnych było 17 – domy murowane, dachy kryte papą lub dachówką oraz drewniane i kilka lepianek.

Wartości przestrzenne. Wieś o zabudowie rozproszonej leży przy drodze Kościerzyna – Zblewo na lekko falistej wysoczyźnie morenowej. Część zagród skupiona przy polnej drodze, północna część wsi dawniej zwana *Ratusz*, pola nosiły nazwę *Wilcza Góra, Aselberg, Parowa,* sadzawki *Drynek i Sinoląg.*

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachowało się kilka zagród o tradycyjnej formie zabudowy, murowane – zagroda nr 4, budynek mieszkalny nr 19 i dawna karczma (?) przy głównej drodze.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Budynki mieszkalne w zagrodach w większości przebudowane lub w trakcie przebudowy. Budynki gospodarcze w dużej części przebudowane lub nowe.

GÓRA

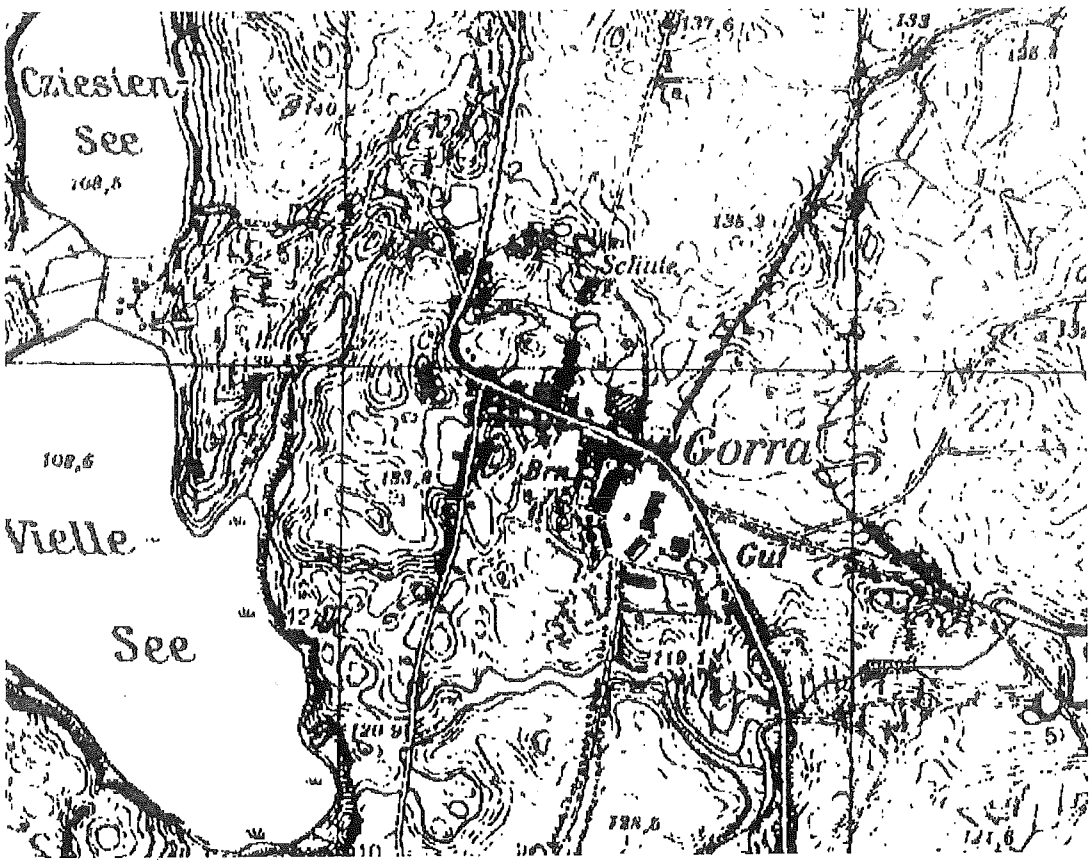

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Guhrau, Gorra. Góra istniała jako dobra szlacheckie już przed 1570 rokiem. Do końca XVII wieku wymieniana w dokumentach jako wieś folwarczna, potem tylko folwark. W 1789 r. właścicielem folwarku był Józef Górski, asesor tczewski. Pod koniec XVIII wieku wieś liczyła 10 zagród. W 1880 roku do folwarku Góra należał drugi folwark zwany Nowydwór ob. Nowy Dworzec. Cały majątek ziemski obejmował 5068 mórg obszaru, liczył 321 mieszkańców, budynków mieszkalnych było 23. Góra należała do parafii w Pinczynie i szkoły we wsi Koźmin. . Na przełomie XIX/XX wieku nastąpiły duże zmiany w zabudowie, powstało wiele nowych budynków gospodarczych, we wsi wybudowano szkołę i kilka zagród. W 1903 roku właścicielem obu folwarków był major Rudolf Schultz. Po I wojnie światowej część majątku została rozparcelowana, a ziemia przekazana przesiedleńcom z najuboższych rejonów ówczesnej Polski. Przy drodze do Nowego Dworca i Koźmina wybudowano kilka zagród zwanych później „poniatówkami" Po 1945 roku cały majątek przeszedł w ręce Skarbu Państwa. W latach 50. XX w. użytkownikiem była Spółdzielnia Produkcyjna, od ok. 1960 r. PGR Skarszewy –

Zakład Rolny. Dawne założenie folwarczne jest obecnie własnością prywatną pod nazwą *Majątek Ziemski.*

Wartości przestrzenne. Góra leży przy drodze alejowej do wsi Kobyle. Dawne założenie folwarczne z zespołem dworsko – parkowym usytuowane jest po południowej stronie drogi, zabudowania wiejskie wzdłuż drogi, po jej północnej stronie. Około 1 km na północ kilka zagród wzdłuż drogi do Nowego Dworca i Koźmina (dawne „poniatówki). Założenie folwarczne w Nowym Dworcu nie istnieje.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachowała się kaplica grobowa usytuowana nad Jeziorem Wielkim, kilka budynków mieszkalnych drewnianych w zagrodach „poniatówek". W dawnym założeniu folwarcznym trzy budynki gospodarcze i budynek gorzelni.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Dawne zabudowania folwarczne we wsi Góra zmodernizowane, wiele budynków współczesnych, układ przestrzenny mało czytelny, budynek dworu nie istnieje (był drewniany, modrzewiowy). Budynek szkoły nie istnieje, zabudowania wiejskie zagrodowe różnorodne, przekształcone. Układ zabudowy w zagrodach tzw. „poniatówek" zniekształcony. Zabudowania folwarczne w Nowym Dworcu nie istnieją.

KOBYLE

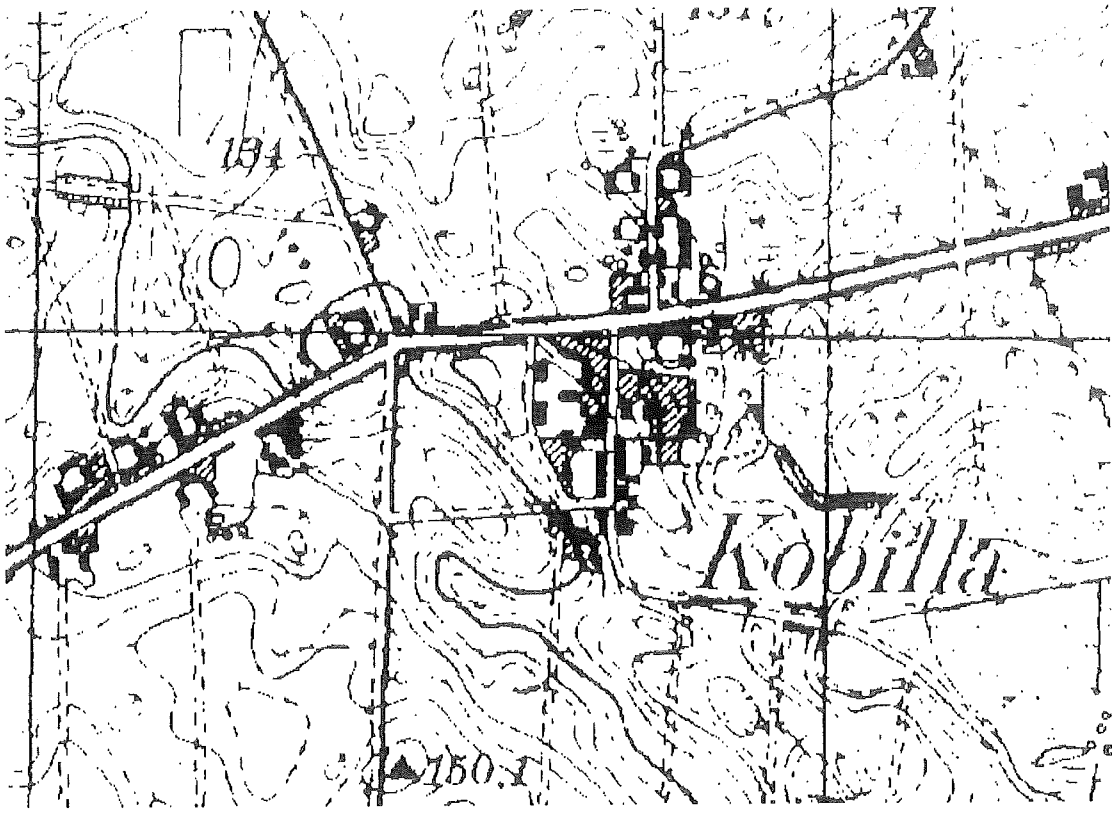

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Kobyła, Kobilla, Kobyłów, Kobyłowo. Jest to wies o bardzo starej metryce, w okresie piastowskim należała do książąt pomorskim. W 1269 roku książe sambor II darował tę wieś klasztorowi cystersów w Pogódkach (później w Pelplinie). Wieś założona została na prawie polskim, ale w 1377 roku opat Piotr z Rogowa potwierdził wydany wcześniej dokument dotyczący zmiany prawa lokacyjnego polskiego na chełmińskie. Wieś otrzymała 40 włók, z czego 4 należały do sołtysa, pozostałe obciążone były czynszami. W tym samym roku założono karczmę. W 1599 roku założono drugą karczmę ,której właścicielem był Jakub Głodowski. W 1785 roku, po sekularyzacji dóbr duchownych, rząd pruski przekazał wieś w wieczystą dzierżawę dotychczasowym osadnikom. W 1880 roku wieś Kobyle nadal stanowiła dobra królewskie w dziedziczną dzierżawę przekazaną, obejmowała 3248 mórg obszaru, 182 mieszkańców, 12 budynków mieszkalnych. We wsi była szkoła ewangelicka, parafia w Pogódkach. Pod koniec XIX wieku zakupiona została przez Komisję Kolonizacyjną i zasiedlona przez osadników niemieckich.

Wartości przestrzenne. Wieś leży przy drodze Czerniki - Pogódki. W części północnej zabudowa ulicowa, w południowej dawniej niewielkie założenie folwarczne,

obecnie zabudowa ulicowa z zespołem budynków szkoły. na obrzeżach pojedyncze zagrody wzdłuż dróg do Garczyna i Pogódek.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Budynek szkoły, trzy budynki murowane w zwartej zabudowie wiejskiej oraz kilka zagród przy drodze do Garczyna i Pogódek.

Propozycje wpisu do rejestru:

- brak

Stan zachowania. Układ przestrzenny dawnej wsi w części północnej zachowany, w południowej częściowo przekształcony. Domy z lat 50. XX w. odnowione, dawne z początku XX wieku zmodernizowane, wymieniona stolarka okienna i drzwiowa, zmiana otworów okiennych. W zagrodach poza wsią kilka budynków mieszkalnych zachowanych bez przekształceń.

KONARZYNY

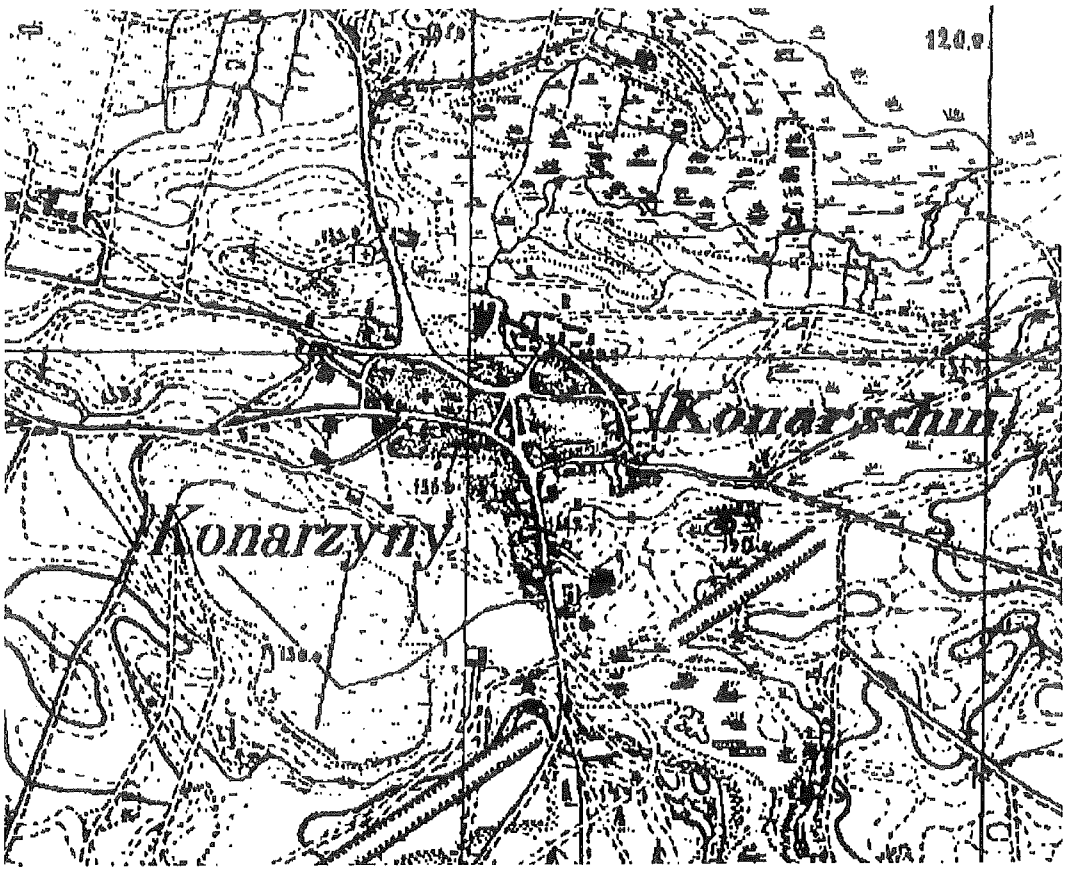

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2074, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Konarzyn, Osowo, Konarschin. W 1624 roku istniał tu piec smolny, w drugiej połowie XVII wieku wymieniana w lustracjach jako wieś królewska. W 1664 roku posiadała 12 włók, w tym jedna należała do sołtysa. Przed wojnami szwedzkimi było 12 gospodarstw chłopskich – w 1664 r. tylko trzy, każdy gospodarował na 1 włóce (16, 8 ha), pozostałe leżały odłogiem (puste). We wsi była karczma, która została opuszczona. Konarzyny otrzymały przywilej lokacyjny od starosty kiszewskiego – Konarskiego, ale podczas działań wojennych w czasie potopu szwedzkiego wszystkie dokumenty zaginęły. Pod koniec XVIII wieku była to już duża wieś włościańska licząca 30 zagród. W 1819 roku otrzymała ponownie prawa wiejskie przywilejem z Gdańska. Około 1880 roku Konarzyny należały do powiatu kościerskiego, posiadały 9404 morgi obszaru, 31 zagród, 33 rodzin chłopskich i 678 mieszkańców. We wsi była szkoła katolicka i karczma.

Wartości przestrzenne. Wieś Konarzyny od południa otaczają Bory Tucholskie, od północy Jezioro Krąg. Jest to duża wieś wielodrożna z licznymi placykami, na których stoją krzyże lub kapliczki. Na jednym z większych placów jest kościół, cmentarz i

szkoła oddalone od centrum wsi w części północnej, skąd rozciąga się szeroki widok na podmokłe tereny nadjeziorne.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Kościół filialny z 1926 roku, zespół budynków szkoły, w zachodniej części wsi kilka drewnianych budynków mieszkalnych nr 53, 54, 55 i 56. Budynek murowany nr 69 – dawna gospoda. Budynki mieszkalne nr 2, 4, 13, 24, 25, 27, 49 (?), 45, 47, 61, 63, 96. Zachowało się kilka domów o skromnej elewacji z okresu międzywojennego przy drodze do Starej Kiszewy. Liczne krzyże przydrożne i kapliczki.

Propozycje wpisu do rejestru:

- zespół ruralistyczny
- kościół p.w. św. Antoniego

Stan zachowania. Zachowany układ przestrzenny wsi. Kościół odnowiony, ale na starych fundamentach. Zachowany zespół budynków szkolnych, kilka zagród z drewnianymi domami i wiele tradycyjnej zabudowy murowanej. Duża część budynków mieszkalnych w ostatnich latach została zmodernizowana, dawne zagrody z domami drewnianymi we wschodniej części wsi są w ruinie. Wiele domów o historycznych wartościach w trakcie przebudowy.

MALIKI GÓRNE

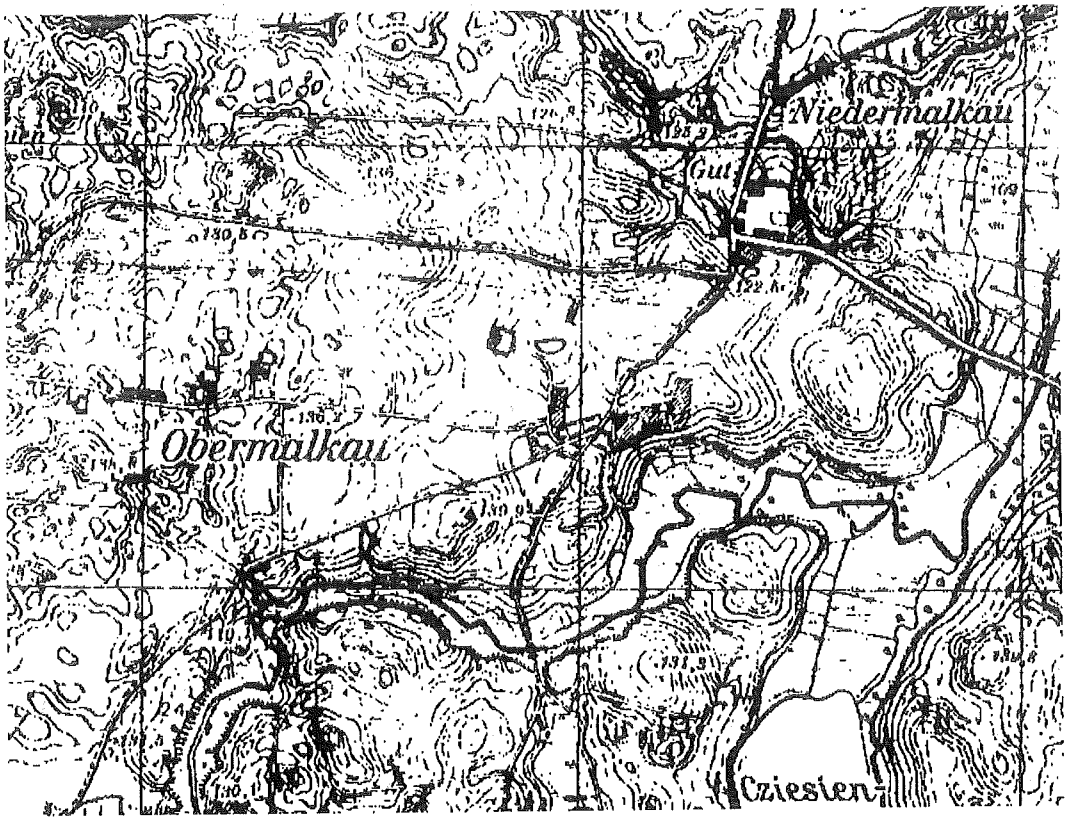

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Dolne Maliki.

Historia. Dawne nazwy: Malchowy Dolne, Malikowy D., Malkowy D., Nieder Malkau. Wieś folwarczna założona przed 1570 r. jako własność szlachecka. W latach 80 XIX wieku właścicielem folwarku był Wilhelm Hall, który miał prawo zasiadania w sejmiku powiatowym. W tym okresie majątek jego wynosił 305, 13 ha obszaru, posiadał wodny młyn i olejarnię. W 1868 roku było 82 mieszkańców,6 domów mieszkalnych, szkoły nie było, dzieci uczęszczały do szkoły ewangelickiej we wsi Kobyle. Majątek folwarczny istniał przypuszczalnie do końca II wojny światowej. Po 1945 roku założono tu Państwowe Gospodarstwo Rolne, wybudowano osiedle mieszkaniowe dla robotników PGR –owskich.

Wartości przestrzenne. Wieś usytuowana przy drodze z Kobyla do Góry. Zabudowana folwarczne i założenie dworsko - parkowe po wschodniej stronie drogi. W części północnej osiedle mieszkaniowe budynków wielorodzinnych i zabudowania gospodarcze dawnych PGR – ów z drugiej połowy lat 50. XX wieku.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Dawny dwór, park i jeden budynek gospodarczy.

Propozycje wpisu do rejestru:

- brak

Stan zachowania. Układ przestrzenny założenia przekształcony, zachował się budynek dworu i jeden średniej wielkości gospodarczy, park zdewastowany.

Górne Maliki.

Historia. Dawne nazwy: Małki, Malchowy Górne, Malkau, Mahlkau. Wieś założona przed 1570 r., był tu folwark królewski i wieś chłopska. Wieś mała – sołtys i nie więcej jak dwa gospodarstwa chłopskie. Po wojnach szwedzkich wieś opustoszała, siostra dawnego sołtysa Mikołaja Bogurskiego - Anna Szeliska, którego gospodarstwo było zrujnowane, potwierdziła nadanie przywileju lokacyjnego, ale dokument zaginął. Natomiast folwark osadzony był na 12 włókach, było 3 zagrodników przed wojnami szwedzkimi, w 1664 roku ziemia folwarczna leżała odłogiem i tylko w jednej chałupie mieszkała samotna kobieta. W XVIII wieku Górne Maliki stanowiły majątek prywatny, wydany przez rząd pruski w 1786 roku w wieczystą dzierżawę. W latach 80. XIX wieku folwark obejmował około 260 ha ziemi. W 1867 roku było tu 5 budynków mieszkalnych, 70 mieszkańców, parafia katolicka w Starej Kiszewie, szkoła ewangelicka we wsi Kobyle, do której uczęszały również dzieci katolickie z G. Malików.

Stan zachowania. Zabudowa historyczna przekształcona, zachował się zespół budynków szkoły, pozostałe obiekty o wartościach historycznych nie istnieją lub są w trakcie przebudowy.

NOWE POLASZKI

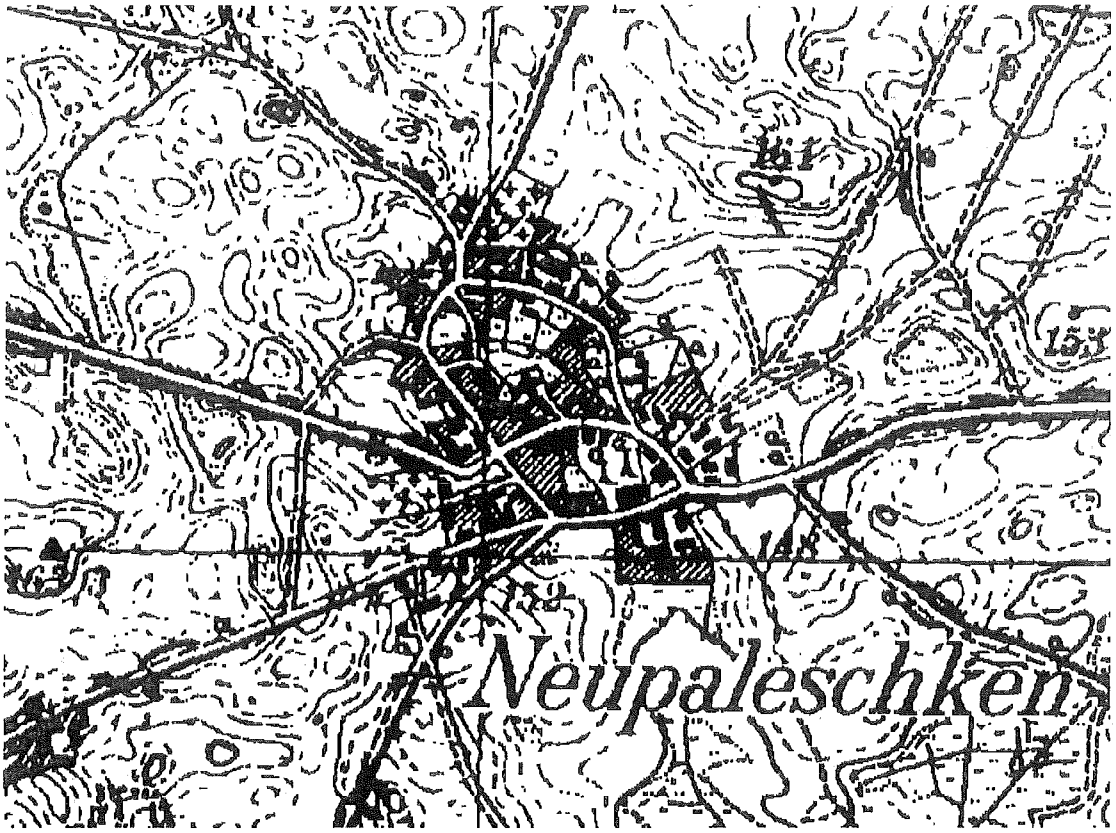

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawna nazwa: Neu Paleschken. Wieś Nowe Polaszki założona została w XIV wieku jako wieś chłopska, lokowana na prawie chełmińskim, na 50 łanach. W XVIII wieku dzierżawiona. W 1711 roku dziedzicem był protestant, który nie płacił na rzecz kościoła katolickiego, stąd brak wiadomości na temat wsi. W 1772 roku Nowe Polaszki dzierżawił starosta kiszewski - M. Skórzewski, w tym okresie we wsi było 17 zagród chłopskich, karczmarz, kowal, 6 chałupników. Do wsi należało pustkowie *Kuhberg* o dwóch włókach (32 ha) ziemi ornej. Wieś posiadała 24 włóki ornej ziemi i 10 mórg lasu, chłopi zobowiązani byli do prac polowych i płacenia czynszu na rzecz folwarku w Starych Polaszkach. W 1791 roku Fryderyk Wilhelm II nadał prawo dziedzictwa w Starych i Nowych Polaszkach wraz z pustkowiami *Wolsbruch* (Wilcze Błota) i *Kuhberg* tajnemu radcy v. Beyer. Po śmierci Ludwiki Skórzewskiej z Czapskich Nowe Polaszki należały do Beyera. Pod koniec XVIII wieku Nowe Polaszki były dużą wsią liczącą 27 zagród. W latach 80 . XIX wieku Nowe Polaszki stanowiy dobra szlacheckie. We wsi był kościół parafialny ewangelicki wybudowany w 1842 r. (pierwszy w 1707 r), szkoła ewangelicka, dwie karczmy, parafia katolicka w

Starej Kiszewie. Wieś obejmowała około 4526 mórg obszaru, 21 gospodarstw chłopskich i 11 zagrodniczych. W 1869 roku było 443 mieszkańców, w 1878r. liczba. mieszkańców wzrosła do 484. Nowe Polaszki do I wojny światowej zamieszkiwała w przeważającej części ludność niemiecka, która częściowo wyemigrowała po 1918 r., pozostali wyprowadzili się w 1945 r.

Wartości przestrzenne. Nowe Polaszki leżą w rozwidleniu dróg łączących Stare Polaszki ze Starym Bukowcem i z Wielkim Klińczem. Od północy granicę wyznaczają jeziora: Polaszkowskie, Długie, Wykowo i Piaseczno, pozostałe tereny bezleśne, gleby urodzajne. Wieś zabudowana w kształcie owalnicy o placu dostosowanym do rzeźby terenu. Kościół usytuowany jest w centrum wsi, cmentarz w części północnej. Pierwotnie zabudowania duże chłopskie usytuowane były po zewnętrz ej stronie drogi, a tylko nieliczne, małe zagrody w pobliżu kościoła. We wsi drogi piaszczyste lub brukowane.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Kościół szachulcowo – drewniany z XIX w., cmentarz ewangelicki z XVIII/XIX w. ogrodzony ozdobnym płotem metalowym, przy wiejskiej drodze brukowanej, budynek szkoły, domy nr 23, 24, 40, 61, 64, 67, 70.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- zespół ruralistyczny
- kościół parafialny szach./mur
- cmentarz ewangelicki (obecnie nieczynny), założony w XVIII/XIX w.

Stan zachowania. Zachowany układ przestrzenny wsi, kościół i szkoła. Zabudowania w zagrodach - budynki mieszkalne w dużym stopniu zmodernizowane, gospodarczo często nowe. Dawne, charakterystyczne dla tej wsi, duże kubaturowo budynk,i są przekształcone lub zaniedbane, powstaje nowa, niedostosowana do historycznej zabudowy architektura. Cmentarz układ czytelny – nagrobki, wysoka zieleń, ale zarośnięty i postępująca degradacja (niszczenie nagrobków, wycinka drzew).

Fot. 13 dom nr 68 Od strony kościoła uliczka po jednej stronie nr 69 po 2nr 68 ; zach. Układ przestrzenny, placowa?, większość domów nowa

NOWY BUKOWIEC

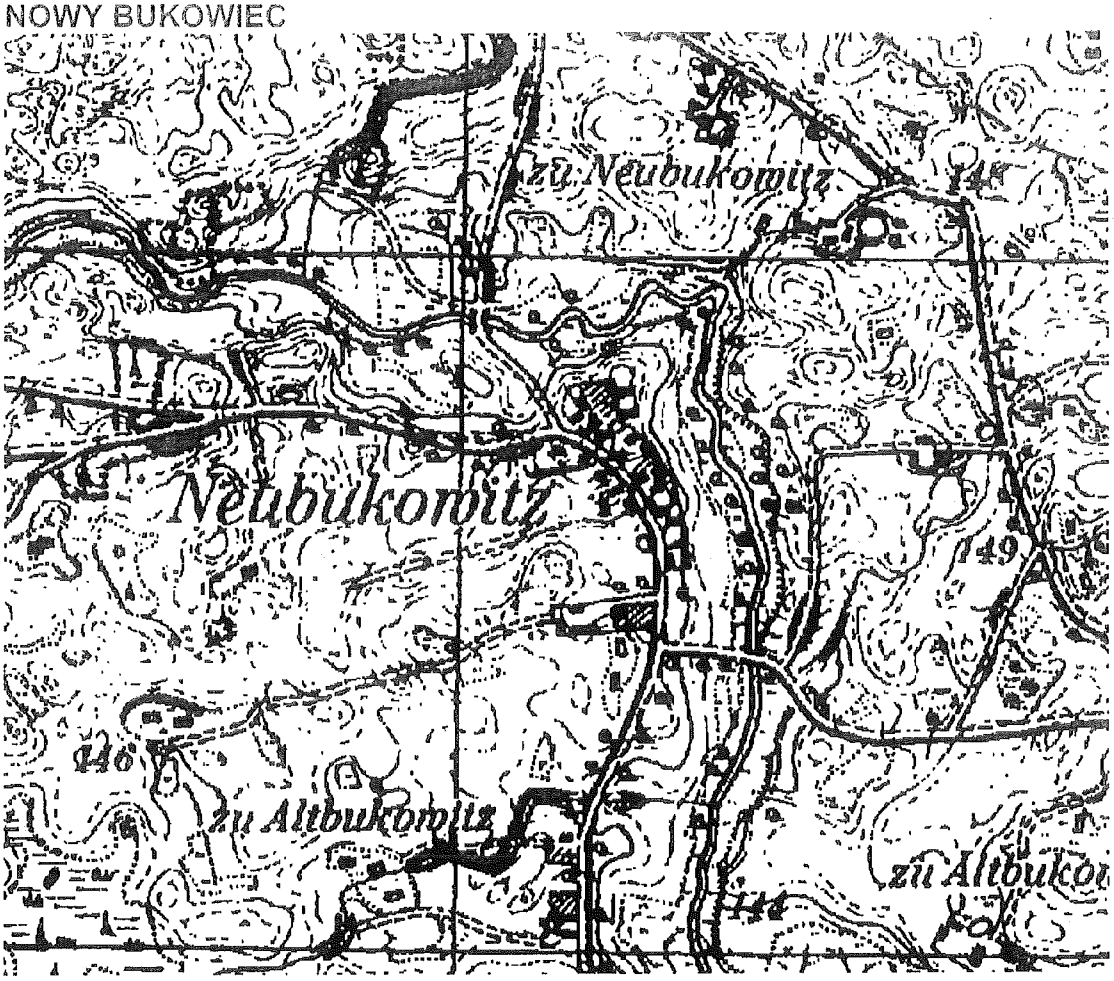

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawna nazwa: Neu Bukowitz. Wieś Nowy Bukowiec założona została w XVII wieku. W 1682 roku Stary i Nowy Bukowiec stanowiły niewielki majątek ziemski z młynem, dwiema karczmami i 4 gospodarstwami zagrodniczymi. W 1789 roku Nowy Bukowiec był wsią szlachecką włościańską z 9 gospodarstwami zagrodniczymi. W 1880 Bukowiec Stary, Nowy i Szlachecki należał do rodziny Czarlińskich. Wieś i dobra szlacheckie łącznie obejmowały 897 ha, we wsi był młyn, cegielnia i szkoła. W 1885 r. gmina wiejska Nowy Bukowiec obejmowała 374 ha i liczyła 143 mieszkańców. 134. W latach 30. XX w. Nowy Bukowiec jako wieś gromadzka należał do powiatu kościerskiego gminy i parafii katolickiej Stara Kiszewa. Wieś liczyła 129, budynków mieszkalnych16, gospodarczych 53, domy przeważnie drewniane, kryte słomą, 4 budynki mieszkalne murowane, obszar wynosił 493 ha.

Wartości przestrzenne. Wieś rozproszona, leży na wysoczyźnie morenowej na prawym brzegu rzeki Wierzycy. Między polami uprawnymi występują drobne parcele

wilgotnych łąk i bagien. Niewielka zwarta zabudowa zagrodowa występuje po obu stronach drogi prowadzącej ze Starego Bukowica do Nowej Kiszewy.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zachowała się jedna zagroda z domem drewnianym – nr 9, pozostałe murowane: zagroda nr 5, domy nr 1, 4, za zagrodą nr 4 niewielki dom drewniany z zachowaną stolarką okienną i drzwiową – przeniesiony z innej miejscowości, wkomponowany w ciąg zwartej zabudowy wiejskiej. Wieś bardzo atrakcyjna pod względem krajobrazowym, drogi brukowane i piaszczyste.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- brak

Stan zachowania. Najstarsze domy mocno zniszczone, późniejsze murowane częściowo przekształcone. W zagrodach w zabudowie rozproszonej również nastąpiły zmiany, drewniane w złym stanie technicznym, murowane przekształcone.

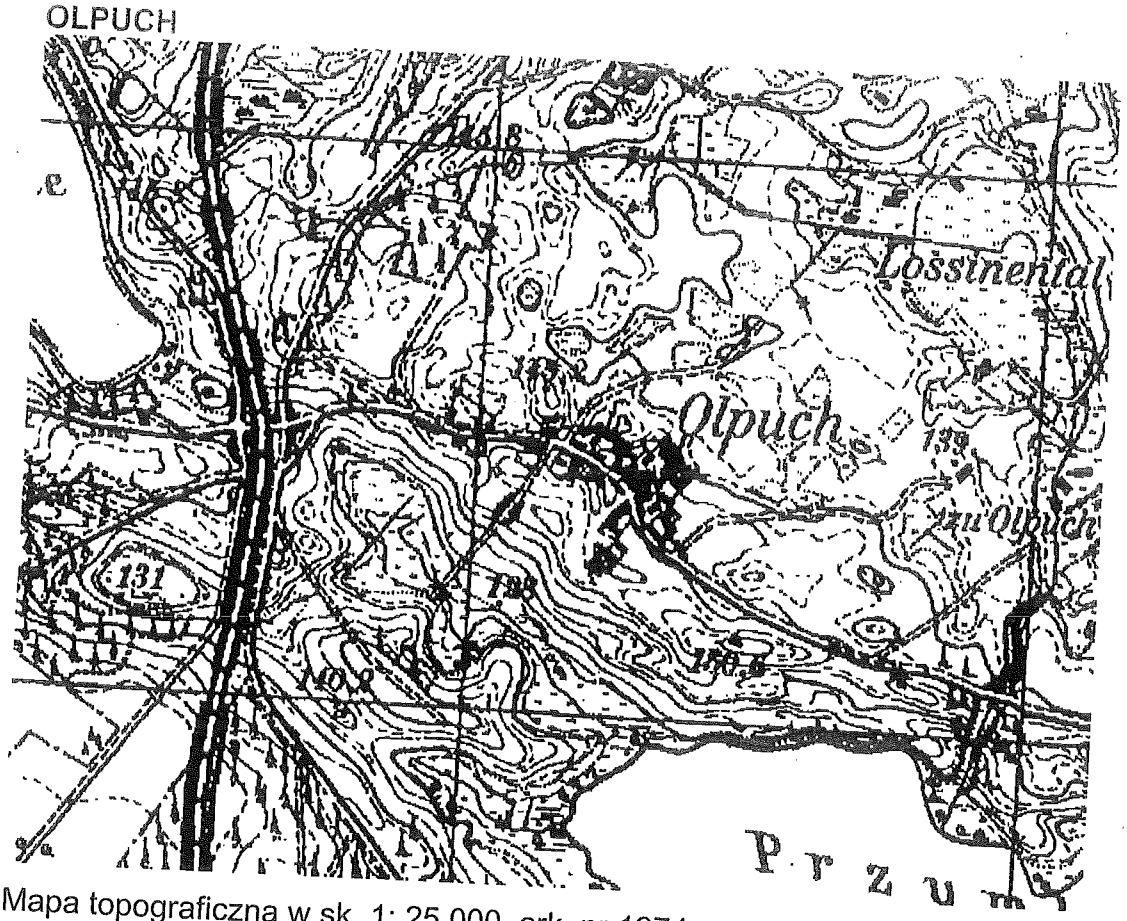

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Ozpuch, Klettenhagen. Ni wielka wieś na terenie Borów tucholskich założona została w XVII wieku. W 1624 roku wymieniana w dokumentach jako pustkowie smolne – osada między piecami smolnymi należąca do parafii kiszewskiej. W 1772 r. wieś z pięcioma gospodarstwami chłopskimi, podupadła, mieszkańcy korzystali z wolnych pastwisk w *borze królewskim* i mieli prawo do bezpłatnego drzewa na opał i budulec. Czynsze płacili do starostwa kiszewskiego.. W latach 80. XIX wieku Olpuch obejmował 10 gospodarstw chłopskich i trzy gospodarstwa zagrodnicze, około 2970 mórg obszaru, we wsi była szkoła katolicka.

Wartości przestrzenne. Wieś ulicowa leży na polanie leśnej Borów Tucholskich, na północ od jeziora Przywłoczno. Do wsi należy kilka osad: Bestra Suka (dawniej do Nowej Kiszewy należąca), Lisia Huta i Olpuch Wdzydze – zabudowania dworca kolejowego. Na obrzeżach wsi domy letniskowe.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Kościół drewniany z 1932 – 33 r. i cmentarz przykościelny, chałupy nr 12, 13, 18, 20, zespół budynków szkoły nr 15, domy murowane nr 25 (dawna karczma), 2 (?), 24.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- zespół ruralistyczny
- kościół drewniany z 1932 r.
- cmentarz przykościelny

Stan zachowania. Zachowany układ przestrzenny wsi, kościół z cmentarzem. Domy drewniane zmodernizowane, częściowo przekształcone, niektóre funkcjonują jako domy letnie. Zagrody z budynkami murowanymi w większości zachowane, częściowo przekształcone. W osadzie Bestra Suka nie zachowały się drewniane chałupy-zabudowa współczesna.

Osada Cięgardło. Dawne nazwy: Ciengardło, Czengardla, Czengardlo. W 1789 r. było to osiedle królewskie, w 1880 wieś, w 1921 r. osada leśna należąca do Olpucha. W latach 30. XX wieku był 1 budynek mieszkalny, 10 mieszkańców, jedno gospodarstwo samodzielne, wolne, o obszarze ponad 100 ha, 1 gospodarstwo deputatowe leśniczego, kilka gospodarstw robotników leśnych.

PAŁUBIN

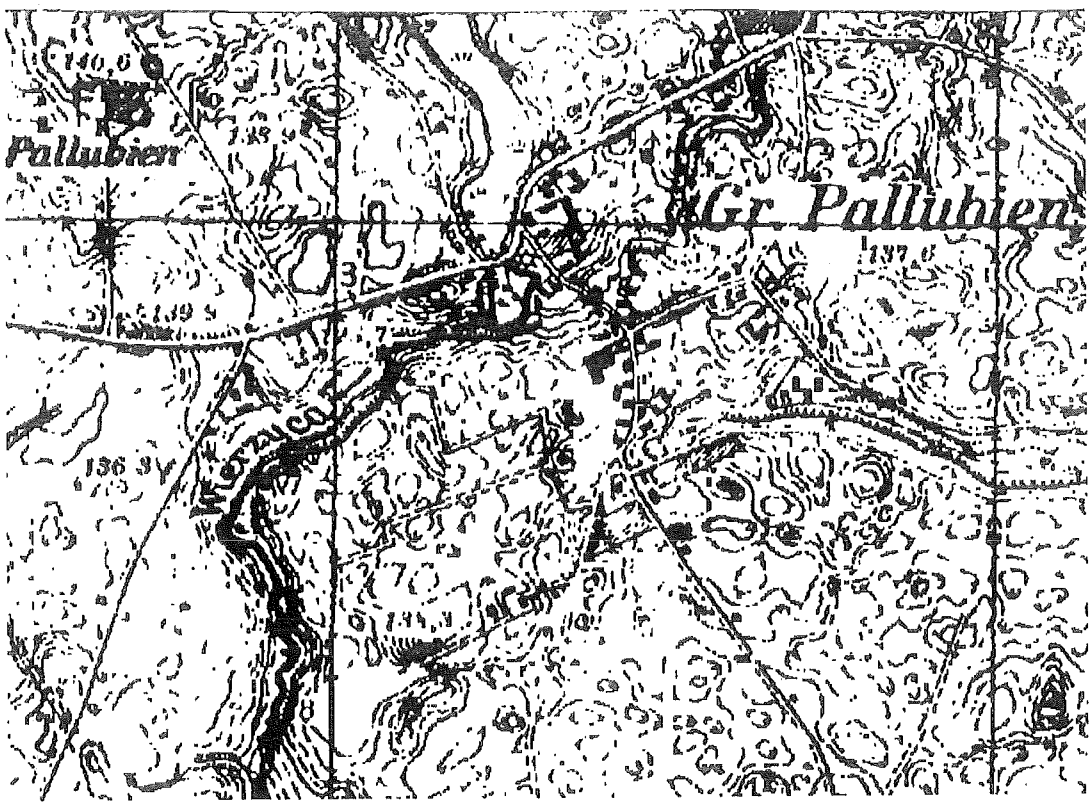

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Pałubino, Pelowe, Polubin, Gross Pallubin alias Palubien. Nazwa miejscowości Pałubin wymieniona została po raz pierwszy w 1258 roku w dokumencie określającym granice przyległych wsi. Nie zachowały się inne materiały pisane z okresu średniowiecza. W XVI wieku Pałubin był szlachecką wsią folwarczną. W 1648 roku właścicielem był v. Holtza, który płacił czynsze od 8 włók folwarcznych i 6 zagrodniczych. W 1772 roku Pałubin wraz z pustkowiem Pałubinkiem należał do rodziny Skórzewskich – dawniejszego starosty w Starych Polaszkach. W tym czasie we wsi było 13 gospodarstw chłopskich i 6 *półchłopskich (Halbbauern)*, młynarz, karczmarz, 2 zagrodników kowal i pastuch; folwarku już nie było. Chłopi posiadali łącznie 16,5 włóki, pustkowie 3 włóki, bór 2,5 włóki. Młyn wykupiony został przez młynarza i jest jego własnoącią. W 1868 roku było 295 mieszkańców. W latach 80. XIX wieku była to wieś szlachecka, należała do powiatu kościerskiego, parafii katolickiej Stara Kiszewa i ewangelickiej Nowe Polaszki. Wieś posiadała młyn z tartakiem, karczmę, szkołę ewangelicką, 18 chłopskich gospodarstw, 3 zagrodnicze, łącznie obszaru 2153 morgi.

Wartości przestrzenne. Pałubin leży nad niewielką strugą Kaczynka wpadającą do Wierzycy. Wieś ulicowa zabudowana jest w kształcie widlicy. W południowo – zachodniej części znajdują się zabudowania młyna przy strudze Kaczynka. Przy wewnętrznej piaszczystej drodze wiejskiej średnie i duże zagrody po jej obu stronach. Przy głównej drodze alejowej zabudowa rozproszona.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Młyn wodny czynny z 1906 roku, stary młyn w Pałubinie Dolnym – nieczynny, zachowane budynki: mieszkalny, młyn i gospodarczy. Kilka budynków mieszkalnych murowanych nr 29, 52, 58 oraz kapliczka maryjna.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

- zespół młyna z 1906 r.

Stan zachowania. Układ przestrzenny wsi czytelny, większość budynków o wartościach historycznych w złym stanie technicznym lub w przebudowie. We wsi przeważa nowa zabudowa. W zespole młyna postawiono nowy piętrowy budynek mieszkalny – *kostka*.

RUDA

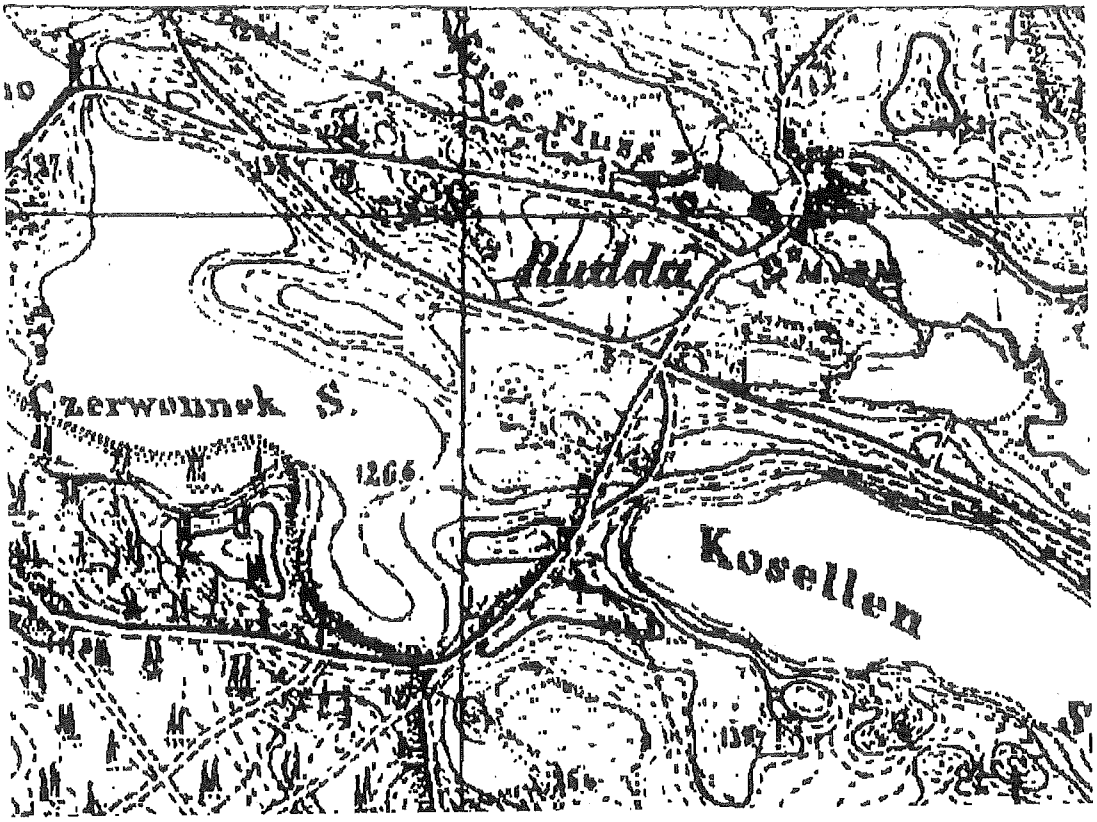

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Młyn na Rudzie istniał od najdawniejszych czasów, pierwsze zapiski o młynie królewskim pochodzą z 1624 roku. W 1664 roku. Młyn na Rudzie był o dwóch kołach na rzece Wierzycy, właścicielem był Kacper Barc, którego powinnością było czynsze w naturze płacić do zamku kiszewskiego. Przy młynie był tartak, a przed wojnami szwedzkimi folusz, ale pozostała tylko ruina. Dziś młyn w tym samym miejscu funkcjonuje. Najbliższe otoczenie młyna jest zaniedbane.

Propozycje wpisu do rejestru:

- zespół młyna i najbliższe otoczenie, jako jeden z nielicznych przykładów zabytkowego obiektu przemysłowego istniejącego w tym miejscu około 500 lat.

STARA KISZEWA

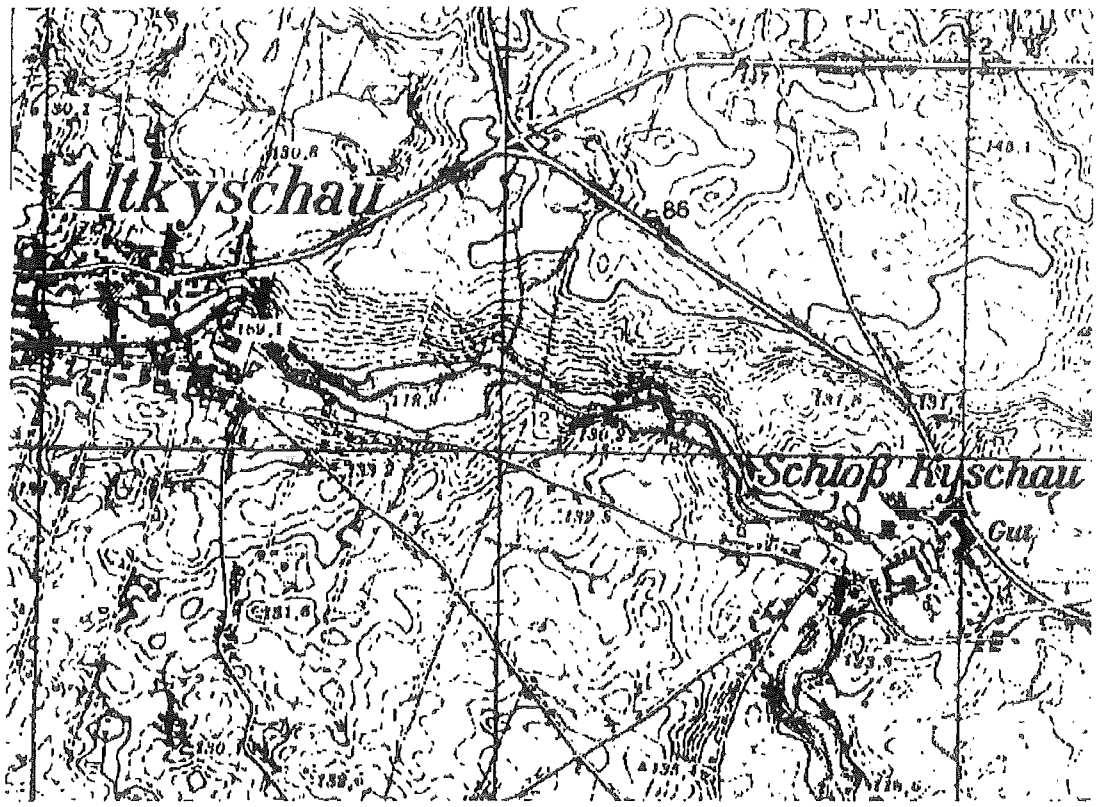

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2074 -75, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Vela Kiseva, Kishovia, Kisew, Kyssow, Kyschau, Alt Kischau. Akt nadania ziemi kiszewskiej dla Mikołaja Przedpełkowica z rodu Łodziów, został wystawiony przez Mściwoja II w 1281 roku. W 1296 roku król Władysław Łokietek potwierdził darowiznę wsi: Mrezino, Kiszewę, Damianową Dąbrowę i Lubnię dla w/w Mikołaja. W 1305 roku zmarł Mikołaj Przedpełkowic i zostawił majątek czterem synom. W 1308 roku Krzyżacy zagarnęli Pomorze, ale Kiszewa nadal pozostawała w rękach prywatnych. Przypuszczalnie na skutek nacisków ze strony Zakonu Krzyżackiego, bracia musieli sprzedać swoje posiadłości. Trzej bracia otrzymali wynagrodzenie, za co nabyli majątki poza granicami zakonnymi, w Polsce, najmłodszy z nich Jakub - kanonik, otrzymał dożywotnią rentę. W 1316 roku został podpisany akt sprzedaży dla Zakonu posiadłości rodziny Przedpełkowiców. Krzyżacy w niewielkiej odległości od wsi wybudowali zamek obronny (dziś Zamek Kiszewski), który stał się siedzibą komornictwa podległego wójtostwu tczewskiemu. W 1347 roku Kiszewa uzyskała lokację na prawie chełmińskim z 56 włókami. Od czasów krzyżackich była Kiszewa była wsią kmiecą. Na początku wojny trzynastoletniej (1454 – 1466) zamek został zdobyty przez zaciężnych z Gdańska, ale wkrótce

Krzyżacy go odzyskali pozostając tu do 1466 roku. Po zwycięskiej dla Polski wojnie trzynastoletniej, na zamku kiszewskim siedzibę mieli polscy starostowie niegrodowi. Wieś Kiszewa, zwana Starą Kiszewa była jedną z bardziej zagospodarowanych wsi w XVI wieku. Znajdowało się 12 zagród chłopskich, kilku rzemieślników, dwóch zagrodników i karczma. Kościół drewniany wybudowany w 1573 roku stał na lewym brzegu rzeki Wierzycy. Następny kościół wybudowano po prawej stronie rzeki w 1741 roku ufundowany w dużej części przez starostę kiszewskiego S. Skórzewskiego. dzisiejszy kościół powstał w 1891 r.

Po wojnach szwedzkich Stara Kiszewa, jak większość wsi, mocno podupadła. W 1664 r. nie było ani jednego gospodarstwa chłopskiego, tylko 5 zagrodników. Rzemieślnicy nie płacili czynszu, pieców smolnych w 1623 r. było 15, w 1664 r tylko 4, młyn pod Zamkiem Kiszewskim był zrujnowany, nawet bartnicy narzekali na spustoszone barcie w borach. Wieś powoli dźwigała się z upadku, ale wkrótce nastąpił pierwszy rozbiór Polski. Starosta kiszewski Michał Skórzewski złożył przysięgę królowi pruskiemu 27 września 1772 r. Według pierwszego spisu po pierwszym rozbiorze Stara Kiszewa zamieszkiwana była przez 21 rodzin chłopskich. Pod koniec XIX wieku buło 28 chłopskich gospodarstw, 26 zagrodników, 722 mieszkańców, 80 budynków mieszkalnych. Stara Kiszewa w okresie zaborów była jedną z najbardziej uświadomionych narodowo i dobrze zorganizowanych wsi w całym powiecie kościerskim.

Wartości przestrzenne. Stara Kiszewa leży przy drodze Kościerzyna – Zblewo. Zabudowana jest po obu stronach rzeki Wierzycy, jest to stara wieś placowa przekształcona w dwurzędową widlicę. W śroku wsi, w zakolu rzeki Wierzycy usytuowany jest kościół wraz z cmentarzem.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Kościół parafialny z cmentarzem. Budynki mieszkalne: ul. Konarzyńska nr 3, 5, 6, i bez nr - wg dawnej numeracji 3, 4, 15 (*ul. 22 Lipca*); ul. Kościerska nr 24, 25, 30, 48, 49, 50, 53, 64; ul. Partyzantów nr 6; ul. Tysiąclecia nr 5, 6, 26 – dawna piekarnia; ul. Wyzwolenia nr 2, 3, 4.

Propozycja wpisu do rejestru zabytków:

- cmentarz przykościelny

Stan zachowania. Zachowany zespół kościoła parafialnego – kościół, cmentarz, ogrodzenie kościoła. Zachowało się wiele budynków mieszkalnych murowanych o charakterze małomiasteczkowym oraz pojedyncze drewniane domy. Znaczna część zabudowy to współczesna architektura, duża ilość domów o wartościach

historycznych została często w niewłaściwy sposób zmodernizowana – wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, nieodpowiednia kolorystyka elewacji, różnego rodzaju dobudówki zmieniające charakter nie tylko budynku, ale i ulicy.

STARE POLASZKI

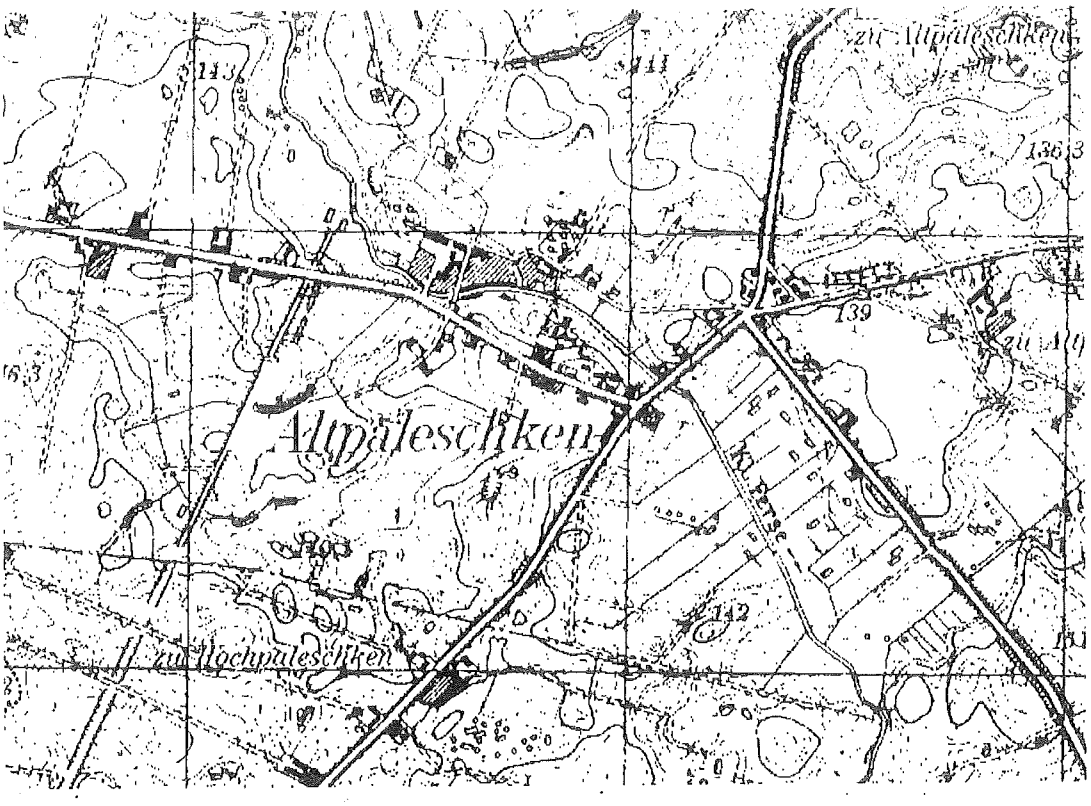

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1975, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. dawne nazwy: Pelesowiz, Polaskowy, Alt Paleschken. W 1289 roku książe pomorski Mściwój II przekazał Polaszki (dzisiejsze Stare i Nowe) rycerzowi Albertowi, podkomorzemu z Tczewa. Na prośbę Alberta książę przeniósł darowiznę na klasztor byszewski. Wieś uzyskała lokacje w 1350 roku na prawie chełmińskim, a w 1359 r. Krzyżacy wykupili całą posiadłość klasztorną. Po 1466 roku, w okresie polskim, dobra polaszkowskie jako królewszczyzny zostały wydzierżawione szlachcie. W 1555 r. dzierżawcą była rodzina Niemojewskich, potem Garczyńskich, a w 1664 r. Czapskich. W XVIII wieku Stare Polaszki należały do S. Skórzewskiego., były tu dwa folwarki, jeden we wsi drugi zwany *Wolfsbruch*- dziś Wilcze Błota. Na początku XIX wieku mieszkańcy wsi skutecznie przeciwstawiali się próbom przesiedlenia ich na gorsze ziemie - do miejscowości Foshuta, która należała do właściciela Starych Polaszek. W 1827 roku nastąpiło uregulowanie stosunków między dworem, parafią i chłopami. Dziedzicem był Skórzewski i wraz z rodziną mieszkał w Starych Polaszkach. W 1772 r. wieś zamieszkiwana była przez 8 rodzin chłopskich, 4 rodziny półchłopskie (*Halbbauern*), 3 danników, 29 chałupników w tym karczmarz, młynarz i 4 rzemieślników. Do około 1840 roku rodzina Skórzewskich dzierżawiła majątek. W

1841 roku dziedzicem dóbr został Hanneman, po nim pułkownik Modrow. Pod koniec XIX wieku we wsi było 12 posiadłości chłopskich, 2 zagrodnicze, kościół filialny należący do Starej Kiszewy, szkoła ewangelicka, karczma, ponadto fabryka krochmalu, cegielnia, uprawiano hodowlę bydła i owiec. W 1889 –1903 zarządzała majątkiem Królewska Komisja Osiedleńcza dla Prus Zachodnich i Pomorza. Od 1903 roku do 1949 właścicielem dworu był Henryk Schmidt.

Wartości przestrzenne. Stare Polaszki leżą na skrzyżowaniu dróg Czerniki - Nowe Polaszki i Liniewo – Stara Kiszewa. Przez wieś przepływa rzeka Kaczynką. Jest to stara wieś placowa, z kościołem w północno – zachodniej części. Przy kościele, po jego zachodniej stronie - duże założenie folwarczne z zespołem dworsko – parkowym, na południe od zabudowań folwarcznych – była osada pracowników folwarcznych.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zespół kościoła, przy kościele krzyż ku czci ks. Proboszcza Alfonsa Kwiatkowskiego zamordowanego przez hitlerowców 1939 r. Dwór, obecnie szkoła, budynki gospodarcze dawnego założenia folwarcznego, ogrodzenie kościoła i pozostałości ogrodzenia założenia folwarcznego, park, mosty nad Kaczynka przy alei i drodze, brama wjazdowa, cmentarz katolicki i ewangelicki. Zabudowa zagrodowa – budynki mieszkalne murowane, gospodarcze murowane i kilka drewn.- murowanych. Zespół dawnych budynków szkoły nr 7 (obecnie własność sołtysa). Przy drodze alejowej Liniewo- Stara Kiszewa kilka zagród średniej wielkości z początku wieku (poparcelacyjne) nr 73, 74, 75. Zachowało się kilka budynków murowanych z XIX/XX wieku w niewielkim stopniu przekształcone np. nr 4 (d. plebania), 13, 21, 27, 40, 47, 50, 66, 80 (budynek poczty).

Propozycja wpisu do rejestru zabytków:

- zespół ruralistyczny
- zespół dworsko – parkowy
- cmentarz parafialny

Stan zachowania. Zachowany układ przestrzenny wsi, kościół, dwór, dawna szkoła. Zabudowania gospodarcze pofolwarczne częściowo zaadaptowane na mieszkania (d. spichlerz), inne w złym stanie technicznym, mur ceglany otaczający założenie zachowany w małych fragmentach. Zabudowa zagrodowa – budynki mieszkalne w większości zmodernizowane lub nowe na starych siedliskach, gospodarcze w dużej części zachowane.

STARY BUKOWIEC

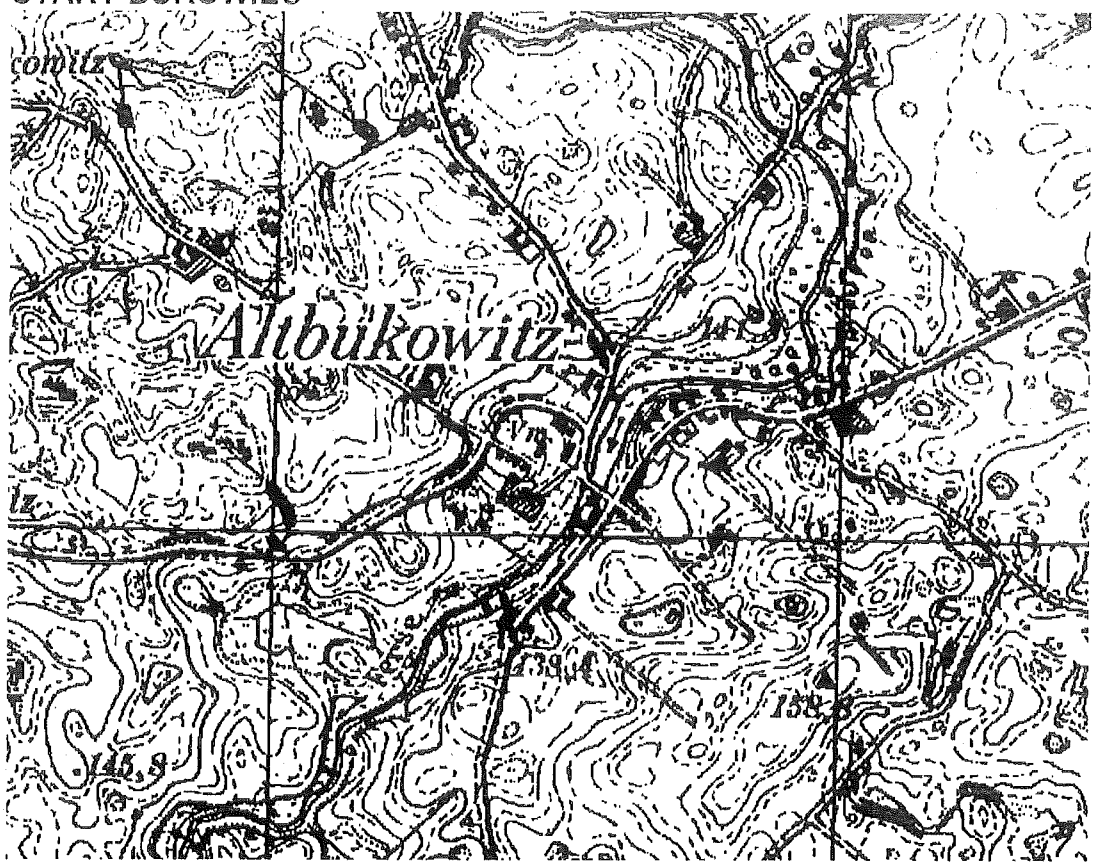

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1974, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Bukowitz, Alt Bukowitz, Alt Buchen. Stary Bukowiec jako wieś folwarczna istniała już przed 1570 r. Była to własność szlachecka i obejmowała 27 włók. Od XVII wieku majątek należał do rodziny Czarlińskich i przetrwał w ich rękach ponad 200 lat. Dwór wybudowano w 1682 , przebudowany w 2 połowie XIX w. W 1885 roku gmina wiejska obejmowała Stary Bukowiec, Kolonię i Łasienek, obejmowała łącznie 229ha, ludności 79; obwód dworski obejmował Stary Bukowiec strażnicę, cegielnię i *Schedlinsuh.,* obszar wynosił 897 ha, ludności 166 (St. Bukowiec 117). W 1895 roku, już po parcelacji części majątku obszar gminy wiejskiej obejmował 1030 ha. Ostatnim właścicielem folwarku i młyna w Starym Bukowcu do 1945 roku był Niemiec Engler. W latach 30. XX wieku Stary Bukowiec jako wieś gromadzka, wchodził w skład powiatu kościerskiego w gminie i parafii katolickiej Stara Kiszewa. Wieś liczyła 49 budynków mieszkalnych, obejmowała 763 ha obszaru, 42 gospodarstwa rolne w tym 3 dzierżawione, dwa użytkowe, pozostałe samodzielne oraz folwark o obszarze 120 ha. Na rzece Wierzycy był młyn wodny,

zajazd, 3 rzemieślników, szkoła z trzema nauczycielami, biblioteka T.C.L. i biblioteka Kółka Rolniczego oraz Ochotnicza Straż Ogniowa.

Wartości przestrzenne. Wieś leży po obu brzegach rzeki Wierzycy na falistej wysoczyźnie morenowej. Wieś ulicowa, pierwotnie zwarta zabudowa wzdłuż drogi po wschodniej stronie rzeki Wierzycy, po zachodniej założenie folwarczne z zespołem dworsko – ogrodowym i młyn. Po częściowej parcelacji pod koniec XIX wieku wieś o zabudowie rozproszonej. Na terenie wsi torfowiska i bagna i niewielki staw.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Dwór z XVII w. przebudowany w drugiej połowie XIX w., aleja kasztanowa do dworu, zespół młyna, budynek szkoły, domy nr 14, 17, 27, szkoła, krzyż przy wjeździe do wsi. Po zachodniej stronie rzeki, przy brukowanej drodze do Nowego Bukowca zachowały się niewielkie zagrody z małymi, murowanymi domami z 1 ćw. XX wieku – poparcelacyjne.

Stan zachowania. Wieś bardzo ciekawa krajobrazowo – dużo zieleni, zachowany drewniany mostek, drogi wewnętrzne brukowane. Układ przestrzenny czytelny, wieś dawniej zwarta, obecnie z pustymi działkami. Zabudowa rozproszona poza wsią – domy średnie i małe w złym stanie technicznym. Dwór w trakcie remontu, budynki gospodarcze folwarczne w złym stanie technicznym, wjazd na podwórze krótką leja kasztanową, droga zniszczona, betonowa. Młyn zachowany, przy nim współczesne elewatory, całość zaniedbana.

WILCZE BŁOTA

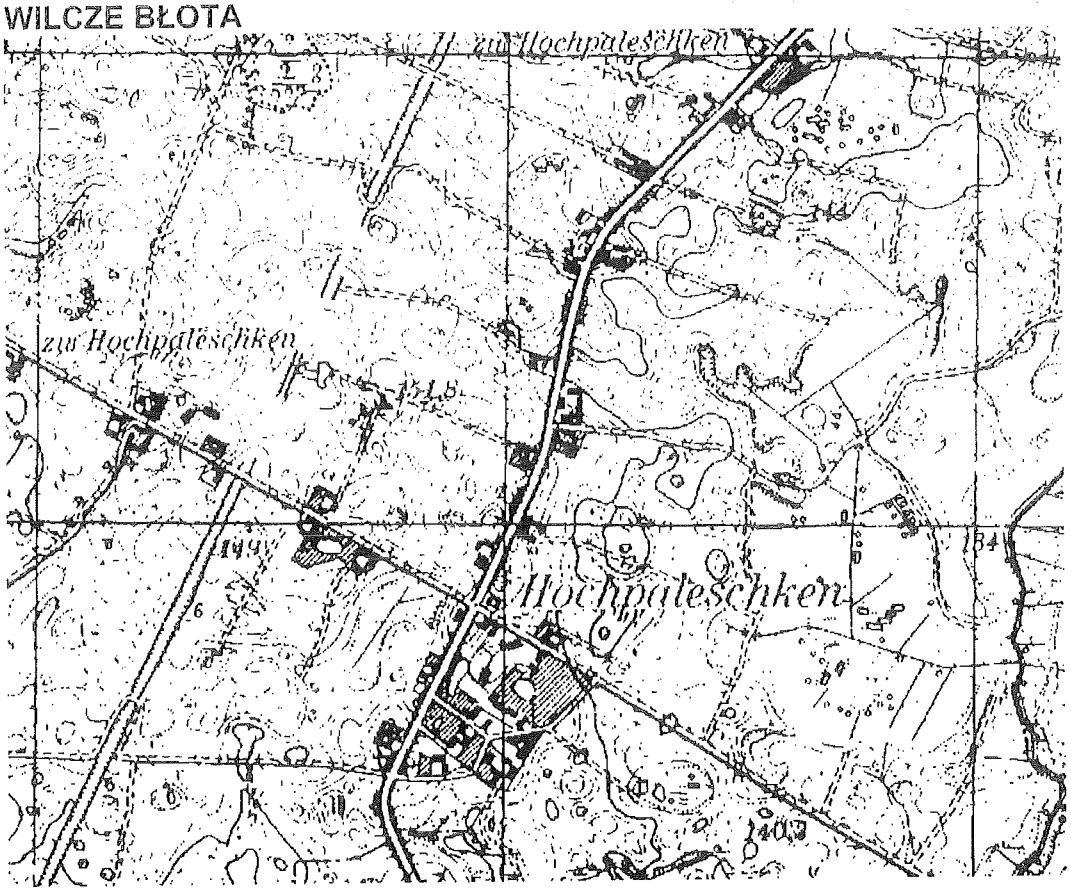

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 1975, wyd. w 1941 r., fragment.

Historia. Dawne nazwy: Wolfsbruch, Hochpaleschken. Wilcze Błota stanowiły pierwotnie część majątku Stare Polaszki. W 1846 roku nastąpił podział dóbr polaszkowskich i folwark Wilcze Błota odtąd stanowił samodzielną własność szlachecką. Dobra obejmowały 775 ha obszaru. W 1869 roku było 134 mieszkańców i 9 budynków mieszkalnych.

Wartości przestrzenne. Wilcze Błota leżą przy drodze alejowej ze Starej Kiszewy do Starych Polaszek. Po wschodniej stronie drogi usytuowany jest dawny folwark z dużymi kubaturowo budynkami gospodarczymi, osiedle pracowników folwarcznych skupione było przy drodze po północnej stronie majątku. Po częściowej parcelacji majątku powstała zabudowa zagrodowa po obu stronach drogi do Starych Polaszek, natomiast najstarsze domy robotników folwarcznych nie istnieja.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Kuźnia należąca dawniej do folwarku, dwór, budynki gospodarcze folwarczne; zachowane bez większych przekształceń 7 zagród przy drodze do Starych Polaszek.

Propozycje wpisu do rejestru zabytkow:

- brak

Stan zachowania. Ogólny stan zachowania założenia folwarcznego nie jest dobry, dwór mocno zniszczony, budynki gospodarcze w dowolny sposób przekształcane, na podwórzu dawnego majątku kilka budynków mieszkalnych jednorodzinnych współczesnych, park zdewastowany.

ZAMEK KISZEWSKI

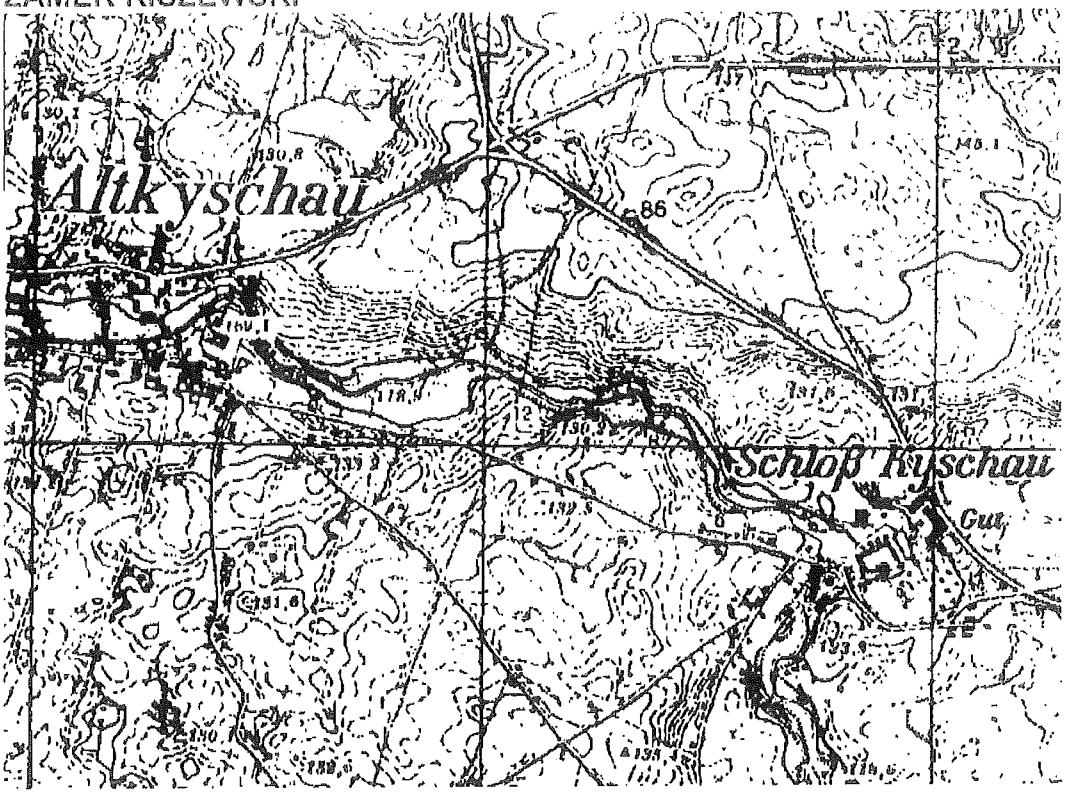

Mapa topograficzna w sk. 1: 25 000, ark. nr 2075, wyd. w 1940 r., fragment.

Historia. Dawna nazwa: Schloss Kischau. Historia zamku Kiszewskiego jest ściśle związana ze wsią Stara Kiszewa. W czasach przedpiastowskich założona została osada w zakolu rzeki Wierzycy usytuowana na terenie obecnego parku dworskiego. Ta niewielka osada nie posiadała wałów obronnych, była to tzw. osada otwarta, liczba domostw wahała się od 6 do 8, a długość jednej chaty wynosiła co najmniej 4 m. Najmłodsza ceramika z połowy XI wieku graniczyła bezpośrednia z warstwą z XIV wieku, to znaczy, że osada zamieszkiwana była od IX do połowy XI wieku. Około 300 lat później Krzyżacy postawili tu zamek (około 20 m na zachód od osady), wykorzystując naturalne koryto rzeki – odnoga Wierzycy. Na terenie parku dworskiego podczas wykopalisk natrafiono na piwnicę gotycką oraz piec chlebowy zbudowany w XV wieku. Zamku właściwego, jak przypuszczano do tej pory, nie było, a zachowane mury piwnicy gotyckiej świadczą o istniejącym tu niewielkim domu gotyckim, przypuszczalnie była to siedziba urzędnika krzyżackiego zwanego komornikiem, podległym wójtowi tczewskiemu. Według Heisego miał tu stać właściwy zamek, który z wyspą młynów tworzył kompleks obronny. Dużego zamku nie było, jak również nie zachowały się ślady wyspy młynów. Młyn pod zamkiem istniał, według

lustracji z 1664 roku po wojnach szwedzkich całkowicie zniszczony i odbudowywany przez ówczesnego dziedzica M. Działyńskiego.

Zamek Kiszewski został wybudowany na pograniczu posiadłości dóbr zakonnych i cystersów pelplińskich, na południu graniczył z wsią Chwarzno, dalej rozciągały się Bory Tucholskie, na północ z wsią Strzelki, której ziemie leżące na wschód od Małej Wierzycy należały do cystersów, pozostała część do zakonu Krzyżackiego.

W czasie panowania Zakonu Krzyżackiego miał tu swoją siedzibę urzędnik krzyżacki, od 1466r. do 1772 r. - starostowie kiszewscy niegrodowi, przy zamku istniał również folwark. W 1772 roku starosta kiszewski Michał Skórzewski złożył przysięgę królowi pruskiemu. W 1856 roku wybudowano dwór, kilka lat później nowe budynki gospodarcze, założono park dworski. W latach 80. XIX w. Zamek Kiszewski posiadał jeden folwark, jeden młyn i zagrodę młynarza, 2 gospodarstwa chłopskie, obszar całego majątku wynosił 1652 morgi, 157 mieszkańców, 15 budynków mieszkalnych, w miejscu była szkoła ewangelicka, młyn wodny, tartak, gorzelnia. Do 1945 roku zamek był w rękach prywatnych.

Wartości przestrzenne. Zamek Kiszewski leży około 1,5 km na południowy wschód od Starej Kiszewy. Po wschodniej stronie rzeki Wierzycy zachowały się pozostałości średniowiecznego zamku krzyżackiego, na terenie którego stoi dwór z połowy XIX w. Na południe od zabudowań zamkowych jest park otoczony dawnymi fosami zamkowymi, które w XIV wieku stanowiły naturalna odnogę rzeki Wierzycy. Z Zamku Kiszewskiego prowadzą dwie drogi do głównej szosy Starogard – Koscierzyna, jedna prywatna przebiegająca przez teren założenia zamkowego, druga okalająca park dworski i fosę – tu niewielka osada dawnych domów mieszkalnych pofolwarcznych. Po zachodniej stronie rzeki, przy drodze do Chwarzna dwa duże gospodarstwa, a przy drodze do Starej Kiszewy zagroda, w której mieściła się dawniej szkoła. Przy rzece po wschodniej stronie młyn i zagroda młynarza.

Wartościowe zachowane elementy kulturowe. Zespół zamkowy: mury obronne, baszty XIV, XVII w i druga XIX w., dwór i spichrz z połowy XIX w., park dworski. Zagrody nr 5, 6, 12.

Propozycje wpisu do rejestru zabytków:

zespół zamkowy i dwór wpisany do rejestru zab.

- zespół ruralistyczny

Stan zachowania. Zachował się układ przestrzenny, fragmenty murów obronnych średniowiecznych, 2 baszty. Dwór i park z Polowy XIX w. zachowany, w parku w

ostatnich latach ubyło wiele starych drzew. W części wiejskiej zachowały się dwie duże zagrody z końca XIX w., budynki gospodarcze nowe, mieszkalne zachowane. Stan techniczny zachowanych budynków nie jest najlepszy, częściowo są zmodernizowane. Drogi piaszczyste, przy zamku brukowana.

ROZPOZNANIE ZASOBÓW ARCHEOLOGICZNYCH ŚRODOWISKA KULTUROWEGO GMINY STARA KISZEWA

Podstawą rozpoznania środowiska archeologicznego na terenie gminy Stara Kiszewa są :

- badania wykopaliskowe
- badania ratownicze
- doraźne badania powierzchniowe
- odkrycia przypadkowe .

Na terenie gminy zarejestrowano 45 stanowisk archeologicznych. Należą do nich obiekty o własnej formie krajobrazowej : Zamek Kiszewski (gród i zamek), Nowe Polaszki (grodzisko).

Na terenie gminy już od połowy XIX wieku prowadzono badania wykopaliskowe. Dotychczas nie przeprowadzono na terenie gminy szczegółowej inwentaryzacji w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Dotychczasowe rozpoznanie wynika z badań wykopaliskowych
i ratowniczych . Wskazuje ono na intensywne osadnictwo pradziejowe na obszarze gminy . Dotyczy to zwłaszcza rejonów jezior i cieków wodnych.

Obiekty archeologiczne zostały na trwałe wpisane w krajobraz kulturowy gminy i podobnie jak zabytki architektury , muszą być chronione .

KIERUNKI

II. KIERUNKI

1. Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów

1.1. Studium ustala podział obszaru gminy na cztery strefy funkcjonalne:

- **strefa A** – trzon usługowo-mieszkaniowo-produkcyjny
- **strefa B** – obszar rozwoju zabudowy gminy
- **strefa C** – obszar ograniczonego rozwoju z przewagą funkcji turystyczno-rekreacyjnej

Dodatkowo projektowana jest :

- **strefa K** - korytarza rekreacyjnego wzdłuż rzeki Wierzycy.

W każdej z wyżej wymienionych stref obiekty i obszary chronione na podstawie przepisów szczególnych podlegaja takiej ochronie. Przy zagospodarowaniu przestrzeni bezpośrednio z nimi sasiadujących należy uwzględnienić ewentualny wpływ każdej inwestycji na w/w elementy w pasie minimum 100 m.

Strefa A -
to obszar wzmożonego rozwoju gminy, w którym planuje się rozwój infrastruktury technicznej oraz wspieranie lokalizacji nowej zabudowy. Ma to na celu skupienie nowych inwestycji, aby obniżyć koszty budowy nowych sieci oraz zmniejszyć rozproszenie istniejącej zabudowy. Jest to obszar kluczowy dla rozwoju gospodarczego gminy i z tego powodu dla wybranych jego fragmentów zaleca się opracowanie dodatkowych lokalnych strategii i programów. Jest to teren o dużej możliwości przekwalifikowywania gruntów rolnych na nie rolne oraz niedużej ilości zalecanych zalesień.

Strefa B -
to obszar dalszego, perspektywicznego rozwoju terenów zabudowanych. Stanowiący rezerwę dla budowy większych osiedli usługowo-mieszkaniowych. Dopuszcza się tu jednak lokalizacje pojedynczych średnich i dużych zakładów usługowych i przemysłowych. Jest to teren o średniej możliwości przekwalifikowywania gruntów rolnych na nie rolne oraz średniej (w skali gminy) ilości zalecanych dolesień.

Strefa C -
to obszar gminy zlokalizowany w granicach różnych form ochrony przyrody, a poza strefą A. Tutaj docelowo gmina nie wspiera rozwoju zabudowy innej niż związanej z funkcja obsługi turystyki. W strefie tej dopuszcza się zabudowę mieszkaniowo - usługową jedynie w bezpośrednim sąsiedztwie istniejących wsi. Nowa zabudowa rekreacyjna lub mieszkaniowa winna być realizowana jedynie w skupiskach od 5 do 20 domów i w odległościach nie mniejszych od innego skupiska niż 1,5 km (wartości zalecane; docelowe wartości powinny być zapisane w stosownej uchwale rady gminy w tej sprawie). Nowo zakładane skupisko zabudowy powinno być wydzielone geodezyjnie przed wydaniem pierwszej decyzji pozwolenia na budowę. Jest to teren o małej możliwości przekwalifikowywania gruntów rolnych na nie rolne oraz dużej (w skali gminy) ilości zalecanych dolesień.

Strefa K -
Jest to korytarz, w którym zlokalizowane są dwa najważniejsze liniowe obiekty turystyczne gminy: rzeka Wierzyca oraz ścieżka rowerowa o znaczeniu ponad gminnym. Z tego powodu gmina wspiera w tym rejonie rozwój obiektów obsługujących ruch turystyczny i uatrakcyjniających pod względem rekreacyjnym ten obszar. Dla tego terenu winny być opracowane dodatkowe programy rozwoju takiego zagospodarowania terenu. W obszarze strefy bezwzględnym priorytetem jest zachowanie ciągłości struktur przyrodniczych i ich ochrona.
W strefie tej przewiduje się wolny od zabudowy pas 100 m od brzegów rzeki Wierzycy, dla którego wyjątkiem są obiekty istniejące lub związane z turystyką oraz przekroczenia elementami liniowymi infrastruktury technicznej oraz komunikacji pod warunkiem uwzględnienia potrzeby zachowania ciągłości struktur przyrodniczych oraz dostosowania charakterem do otoczenia.
Miejscowości, które w części lub w całości zostały objęte granicami tej strefy powinny w pierwszej kolejności być rozwijane poprzez uzupełnienie struktury urbanistycznej, następnie przez rozwój w kierunku najbliższej granicy strefy K oraz poza nią a jedynie w przypadkach szczególnych w innych kierunkach wewnątrz strefy.
Ograniczenie 100 m pasa wolnej zabudowy nie obowiązuje na terenach istniejącej zwartej zabudowy wiejskiej

1.2. Główne kierunki odnoszące się do terenu gminy, wynikające z planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego:

TRANSPORT

Główne cele rozwoju infrastruktury drogowej na terenie gminy:

- poprawa dostępności transportowej województwa, zwłaszcza jego obszarów służących konkurencyjności regionu,
- poprawa spójności regionu poprzez zmniejszenie czasu dostępności do głównych centrów i podcentrów regionu,
- poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- zmiejszenie uciążliwości ruchu drogowego oraz szkodliwego oddziaływania na otoczenie;

OCHRONA ŚRODOWISKA

- ochrona terenów włączonych do systemu osnowy ekologicznej przed zainwestowaniem i zmianą użytkowania;

- zalesianie gruntów rolnych - zgodnie z Ustawą z dn. 8 czerwca 2001 o przeznaczaniu gruntów rolnych do zalesienia grunt musi spełniać co najmniej jeden z wymienionych warunków:
  a) grunt VI lub V klasy,
  b) grunt położony na stoku o średnim nachyleniu powyżej 15%,
  c) grunt okresowo zalewany,
  d) grunt zdegradowany w rozumieniu ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych;

- właściwe kształtowanie (wspólnie z Nadleśnictwami) stref ekotonowych (stref przejściowych między różnymi zespołami biotycznymi np. las – grunt rolny);

- w korytarzach ekologicznych – ochrona i wzbogacanie zieleni, ograniczanie tworzenia barier infrastrukturalnych i kubaturowych mogących naruszyć lub przerwać spójność naturalnych struktur korytarzy i płatów ekologicznych kształtujących przestrzenną strukturę gminy:

- maksymalne zachowanie zadrzewień i pojedynczych drzew, w szczególności na terenach istniejącej i planowanej zabudowy.

2. Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, w tym tereny wyłączone spod zabudowy

W strefie A, przewiduje się znaczny wzrost powierzchni zabudowanej oraz zmniejszenie powierzchni użytkowanej na cele rolnicze. Gmina powinna wpływaćna rozwój terenów zabudowanych m.in. poprzez rozbudowę komunalnych elementów infrastruktury technicznej, tak kierując powstawaniem nowej zabudowy, aby stopniowo w pierwszej kolejności zabudować tereny sasiadujace z wyznaczonymi w części graficznej ośrodkami usługowymi, w drugiej kolejności wzdłuż ważniejszych dróg (wojewódzkich i powiatowych), a w ostatniej fazie na pozostałych obszarach.

Nie wyklucza się na tym obszarze dolesień, ale należy je traktowac nieco odmiennie, majac na uwadze, że z czasem zieleń ta może stac się zielenią towarzyszącą otaczającym ją terenom zabudowanym. Dopuszcza się w związku tym możliwość dolesień obszarów niestanowiących w przyszłości powiązanych układów zieleni.

Jednocześnie należy rozważyć przynajmniej kilka układów zieleni tzw. głównych korytarzy łączących lasy zlokalizowane bezpośrednio nad rzeką Wierzycą z pozostałymi gminnymi kompleksami leśnymi w tym zwłaszcza będącymi pod ochroną.

Nie wyłącza się także terenów oznaczonych na załącznikach graficznych określonych jako terenów o trudnych warunkach geoinżynieryjnych całkowicie spod zabudowy. Zaleca się jednak, aby w sporządzanych planach miejscowych rozważano możliwość przeznaczenia tych terenów pod funkcje rekreacyjne lub towarzyszące sąsiadującym obszarom zabudowanym. Są to właściwe tereny do prowadzenia korytarzy łączących kompleksy leśne w celu uzyskania ciągłości gminnych zasobów leśnych.

W strefie B zaleca się jako główny kierunek rozwoju dopuszczenie do umiarkowanej ilości nowej zabudowy z jednoczesnym unikaniem tworzenia nowych osiedli w odległych lokalizacjach od już zainwestowanych obszarów. Gmina w swojej polityce rozwoju przestrzennego nie deklaruje w przyszłości możliwości dostępu do komunalnych elementów infrastruktury technicznej dla takich oddalonych osiedli, ale również tego całkowicie nie wyklucza. Z terenów przeznaczonych pod nową zabudowę proponuje się wyłączyć tereny gleb od I do III klasy. W wybranych przypadkach pod nowa zabudowę dopuszcza się przeznaczenie gleb IV klasy użytkowanych rolniczo, do przeznaczenia na cele nie rolnicze. Zaleca się w sporządzanych w przyszłości miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, rozważenie wyłączenia spod zabudowy terenów oznaczonych na załącznikach graficznych jako obszary o trudnych warunkach geoinzynieryjnych.
Z powodu nie zaliczenia tych obszarów do terenów chronionych (z racji ochrony przyrody) oraz przewidywanego niskiego wskaźnika intensywności zabudowy mieszkaniowej, zaleca się rozważenie lokalizacji na tym obszarze (strefa B), potencjalnych inwestycji mogących ujemnie wpływać na środowisko przyrodnicze, w pierwszej kolejności, a dopiero w następnej w strefie A (o ile warunki środowiskowe na to pozwalają).

W strefie tej tereny zaproponowane przez ich właścicieli na cele dolesień, potencjalnie mogą stanowić większe kompleksy zieleni i powinny być kształtowane w jeden powiązany wewnętrznie i zewnętrznie układ. Z tego powodu zaleca się w gminie prowadzenia graficznego wykazu terenów leśnych, zalesionych i dla których uzyskano zgodę na zmianę sposobu użytkowania z przeznaczenia na cele leśne.

W strefie C należy bezwzględnie dążyć do uzupełnienia oraz rozbudowy układów zieleni leśnej. Rozwój terenów nowej zabudowy powinien być bezwzględnie wyznaczany w pierwszej kolejności jako uzupełnianie już zabudowanych terenów.

Jako politykę rozwoju przestrzennego, gmina, poprzez ograniczenia rozbudowy komunalnych elementów infrastruktury technicznej powinna deklarować brak wsparcia dla rozwoju nowych terenów zabudowanych w tej strefie oraz wsparcie dla procesów związanych z ochrona środowiska przyrodniczego.

Strefa K jest obszarem specjalnym, dla którego powinny zostać opracowane indywidualne, szczegółowe programy oraz polityki użytkowania terenów. Jak wspomniano w punkcie określającym podział gminy na strefy funkcjonalne bezwzględnym czynnikiem kształtującym kierunki zagospodarowania tej strefy jest utrzymanie ciągłości struktur przyrodniczych i ich ochrona. Jest to teren potencjalnego rozwoju gospodarczego gminy związanego z turystyką. Z tych powodów:

- wskazuje się, jako politykę gminy – dbałość o ład przestrzenny, tj. potrzebę uzyskania opinii gminnej komisji urbanistyczno – architektonicznej dla obiektów kubaturowych wymagających pozwolenia na budowę w szczególności zlokalizowanych poza trenem wskazanych w części graficznej ośrodków usługowych;
- zaleca się opracowanie programu atrakcji turystycznych zlokalizowanych przy trasach rowerowych i szlakach turystycznych powiązanych z bazą noclegową;
- opracowanie programu utrzymywania i uatrakcyjniania rzeki Wierzycy jako szlaku turystycznego;
- opracowanie programu utrzymywania i uatrakcyjniania szlaków rowerowych;
- wspieranie przekwalifikowywania istniejących sposobów użytkowania na obsługujące ruch turystyczny.

Obszar ten wymaga czynnych działań rekultywacyjnych, rewaloryzacyjnych i restytucyjnych podnoszących jego rangę funkcjonalną w strukturze ekologicznej przestrzeni województwa.

3. Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego i uzdrowisk

Na terenie gminy Stara Kiszewa wielokrotnie prowadzono różnego rodzaju badania przyrodnicze mające na celu określenie potencjału biotycznego tego obszaru.

Największym rozpoznaniem przyrodniczym cechuje się zachodnia część gminy, która wchodzi w skład Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Uwieńczeniem badań w tej części gminy było opracowanie Planu Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.

W 1996 roku wykonano „Inwentaryzację i waloryzację przyrodniczą gminy Stara Kiszewa", której efektem było m.in. wytypowanie szeregu obiektów i obszarów, które powinny zostać objęte różnymi formami ochrony przyrody.

Przy opracowywaniu Programów Ochrony Przyrody Nadleśnictw Starogard, Kaliska i Kościerzyna (lata 1998–2000) przeprowadzono również badania przyrodnicze, na podstawie, których zaproponowano nowe tereny i obiekty do objęcia ochroną prawną lub potwierdzono celowość objęcia ochroną wcześniej wytypowanych w innych opracowaniach obszarów.

Także zachodni i środkowy fragment gminy Stara Kiszewa był obiektem zainteresowania przyrodników badających walory przyrodniczo-krajobrazowe wschodniej części Borów Tucholskich przy wytyczaniu granic Światowego Rezerwatu Przyrody ,,Bory Tucholskie".

3.1. Kierunki polityki przestrzennej w zakresie ochrony i kształtowania środowiska

3.1.1. Obszary wskazane do objęcia ochroną prawną

1.Obszary wskazane w ,,Planie ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego", w ,,Programach Ochrony Przyrody Nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard", w ,,Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa" lub w innych opracowaniach do objęcia ochroną przez uznanie za **użytki ekologiczne** lub **zespół przyrodniczo – krajobrazowy** powinny być uznane za prawnie chronione (wymienione formy ochrony przyrody może wprowadzić Wojewoda na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody lub Rada Gminy Stara Kiszewa w ramach własnych kompetencji).

W stosunku do projektowanych użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych postuluje się przyjąć zasady gospodarowania zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody.
Jednocześnie proponuje się dla projektowanych użytków ekologicznych następujące ograniczenia:

- zakaz zmiany użytkowania łąkowego i leśnego na inne
- zakaz wznoszenia budynków i budowli w obrębie użytku i w odległości 50 m od niego

- zakaz zanieczyszczania jakimikolwiek substancjami powierzchni ziemi, wód i atmosfery

Dla obszarów wskazanych do ochrony należy wykonać dokumentację przyrodniczą.

2. Postulowane w ,,Programach Ochrony Przyrody Nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard" oraz w ,,Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa do objęcia ochroną drzewa i głazy powinny być **uznane za pomniki przyrody** (pomnik przyrody może ustanowić Wojewoda na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody lub Rada Gminy Stara Kiszewa w ramach posiadanych własnych kompetencji).Wskazana jest ochrona wyżej wymienionych obiektów poprzez m. in. wykluczenie prowadzenia prac ziemnych w promieniu co najmniej 15 m od projektowanego pomnika przyrody.

3.2. Projektowane formy ochrony przyrody

3.2.1. Projektowane pomniki przyrody

W ramach opracowywania inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa wskazano 60 egzemplarzy drzew i jeden głaz, jako postulowanych do uznania za pomniki przyrody. W tabeli nr 3 przedstawiono charakterystykę proponowanych pomników przyrody.

Proponowane pomniki przyrody wg inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa

Tab.3.1.

Lp.	Przedmiot ochrony	Obwód [m]	Położenie
1	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,63	Kiszewskie Chrusty
	Carpinus betulus - grab zwyczajny	2,05	Kiszewskie Chrusty
2	*Ulmus glabra* - wiąz górski	2,48	Kiszewskie Chrusty
	Carpinus betulus - grab zwyczajny	1,97	Kiszewskie Chrusty
3	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	1,93	Stare Polaszki
Lp.	**Przedmiot ochrony**	**Obwód [m]**	**Położenie**
4	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,64	Stare Polaszki
5	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,53	Stare Polaszki
6	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,74	Olpuch
7	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,76	Olpuch
8	*Pinus sylvestris* - sosna pospolita	3,24	przy północnym brzegu Jeziora Przywłoczno
9	*Betula pendula* - brzoza brodawkowata	2,56	Ruda
10	*Betula pendula* - brzoza	2,99	Stary Bukowiec -

3. Obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego i uzdrowisk

Na terenie gminy Stara Kiszewa wielokrotnie prowadzono różnego rodzaju badania przyrodnicze mające na celu określenie potencjału biotycznego tego obszaru.

Największym rozpoznaniem przyrodniczym cechuje się zachodnia część gminy, która wchodzi w skład Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Uwieńczeniem badań w tej części gminy było opracowanie Planu Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.

W 1996 roku wykonano „Inwentaryzację i waloryzację przyrodniczą gminy Stara Kiszewa", której efektem było m.in. wytypowanie szeregu obiektów i obszarów, które powinny zostać objęte różnymi formami ochrony przyrody.

Przy opracowywaniu Programów Ochrony Przyrody Nadleśnictw Starogard, Kaliska i Kościerzyna (lata 1998–2000) przeprowadzono również badania przyrodnicze, na podstawie, których zaproponowano nowe tereny i obiekty do objęcia ochroną prawną lub potwierdzono celowość objęcia ochroną wcześniej wytypowanych w innych opracowaniach obszarów.

Także zachodni i środkowy fragment gminy Stara Kiszewa był obiektem zainteresowania przyrodników badających walory przyrodniczo-krajobrazowe wschodniej części Borów Tucholskich przy wytyczaniu granic Światowego Rezerwatu Przyrody „Bory Tucholskie".

3.1. Kierunki polityki przestrzennej w zakresie ochrony i kształtowania środowiska

3.1.1. Obszary wskazane do objęcia ochroną prawną

1.Obszary wskazane w „Planie ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego", w „Programach Ochrony Przyrody Nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard", w „Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa" lub w innych opracowaniach do objęcia ochroną przez uznanie za **użytki ekologiczne** lub **zespół przyrodniczo – krajobrazowy** powinny być uznane za prawnie chronione (wymienione formy ochrony przyrody może wprowadzić Wojewoda na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody lub Rada Gminy Stara Kiszewa w ramach własnych kompetencji).

W stosunku do projektowanych użytków ekologicznych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych postuluje się przyjąć zasady gospodarowania zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody.
Jednocześnie proponuje się dla projektowanych użytków ekologicznych następujące ograniczenia:

- zakaz zmiany użytkowania łąkowego i leśnego na inne
- zakaz wznoszenia budynków i budowli w obrębie użytku i w odległości 50 m od niego

- zakaz zanieczyszczania jakimikolwiek substancjami powierzchni ziemi, wód i atmosfery

Dla obszarów wskazanych do ochrony należy wykonać dokumentację przyrodniczą.

2. Postulowane w ,,Programach Ochrony Przyrody Nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard" oraz w ,,Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa do objęcia ochroną drzewa i głazy powinny być **uznane za pomniki przyrody** (pomnik przyrody może ustanowić Wojewoda na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody lub Rada Gminy Stara Kiszewa w ramach posiadanych własnych kompetencji).Wskazana jest ochrona wyżej wymienionych obiektów poprzez m. in. wykluczenie prowadzenia prac ziemnych w promieniu co najmniej 15 m od projektowanego pomnika przyrody.

3.2. Projektowane formy ochrony przyrody

3.2.1. Projektowane pomniki przyrody

W ramach opracowywania inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa wskazano 60 egzemplarzy drzew i jeden głaz, jako postulowanych do uznania za pomniki przyrody. W tabeli nr 3 przedstawiono charakterystykę proponowanych pomników przyrody.

Proponowane pomniki przyrody wg inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa

Tab.3.1.

Lp.	Przedmiot ochrony	Obwód [m]	Położenie
1	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,63	Kiszewskie Chrusty
	Carpinus betulus - grab zwyczajny	2,05	Kiszewskie Chrusty
2	*Ulmus glabra* - wiąz górski	2,48	Kiszewskie Chrusty
	Carpinus betulus - grab zwyczajny	1,97	Kiszewskie Chrusty
3	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	1,93	Stare Polaszki
Lp.	**Przedmiot ochrony**	**Obwód [m]**	**Położenie**
4	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,64	Stare Polaszki
5	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,53	Stare Polaszki
6	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,74	Olpuch
7	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,76	Olpuch
8	*Pinus sylvestris* - sosna pospolita	3,24	przy północnym brzegu Jeziora Przywłoczno
9	*Betula pendula* - brzoza brodawkowata	2,56	Ruda
10	*Betula pendula* - brzoza	2,99	Stary Bukowiec -

	brodawkowata		Pustkowia
11	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	3,10	Stary Bukowiec
12	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	3,32	Stary Bukowiec - Pustkowia
13	*Salix alba* - wierzba biała	3,26	Foschuta
14	*Salix alba* - wierzba biała	3,32	Foschuta
15	*Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	2,84	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
16	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,63	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
17	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	1,98	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
18	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,02	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
19	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	1.96	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
20	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,03	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
21	*Acer platanoides* - klon zwyczajny *Acer platanoides* - klon zwyczajny *Acer platanoides* - klon zwyczajny *Acer platanoides* - klon zwyczajny	2.63 2.68 2,74 2.67	Stary Bukowiec, przy drodze Chwarzenko - Nowy Bukowiec
Lp.	**Przedmiot ochrony**	**Obwód [m]**	**Położenie**
22	głaz narzutowy	3,68	Stary Bukowiec, przy drodze Stary Bukowiec - Nowe Polaszki
23	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,64	Nowe Polaszki, przy drodze Nowe Polaszki - Kiszewskie Chrusty
24	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,58	Nowe Polaszki
25	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,64	Nowe Polaszki
	Acer pseudoplatanus - klon jawor	2,72	Nowe Polaszki
26	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,68	Nowe Polaszki

27	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,61	Nowe Polaszki
	Acer pseudoplatanus - klon jawor	2,67	Nowe Polaszki
28	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,62	Nowe Polaszki
29	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,02	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
30	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	3,15	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
31	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,87	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
32	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	2,28 3,42	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
33	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny *Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,11 2,01	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
34	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	3,22	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
35	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny *Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,02 1,99	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
	Carpinus betulus - grab zwyczajny *Carpinus betulus* - grab zwyczajny	2,03 1,98	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
Lp.	**Przedmiot ochrony**	**Obwód [m]**	**Położenie**
36	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,72	Chwarzenko, przy drodze Chwarzenko - Foschuta
37	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,50	Chwarzenko
38	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,52	Chwarzenko
39	*Carpinus betulus* - grab zwyczajny 10 egzemplarzy	ok. 2,0	Stara Kiszewa, przy drodze Stara Kiszewa - Chwarzenko
40	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,45	Stara Kiszewa, przy drodze Stara Kiszewa

			- Wilcze Błota
41	*Betula pendula* - brzoza brodawkowata	2,10	Wilcze Błota
42	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,90	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
43	*Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	2,80	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
44	*Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	3,35	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
45	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,60	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
46	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,85	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
47	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	bd	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
48	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	2,70	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Wilcze Błota
49	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,50	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Nowe Polaszki
50	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	bd	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Nowe Polaszki

Lp.	Przedmiot ochrony	Obwód [m]	Położenie
51	*Ulmus glarba* - wiąz górski	2,80	Stare Polaszki, przy drodze Stare Polaszki - Nowe Polaszki
52	aleja drzew:		Stare Polaszki;
53	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor *Acer platanoides* - klon zwyczajny *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	3,70	przy szosie Stare Polaszki - Czerniki
54	*Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* - jesion wyniosły	bd bd bd bd	Koźmin
55	*Juniperus communis* - jałowiec pospolity	bd	Konarzyny
56	*Pinus sylvestris* - sosna pospolita	3,25	Konarzyny
57	*Acer platanoides* - klon zwyczajny	2,62	Wygonin
58	*Juniperus communis* - jałowiec pospolity (10 pni)	0,20 - 0,65	Chwarzno
59	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	-bd	Pałubin, przy drodze Bożepole Szlacheckie - Zamek Kiszewski
60	*Tilia cordata* - lipa drobnolistna	-bd	Pałubin, przy drodze Bożepole Szlacheckie - Zamek Kiszewski
61	*Acer pseudoplatanus* - klon jawor	3,45	Struga

W ,,Programie ochrony Przyrody Nadleśnictwa Kaliska" zaproponowano objęcie ochroną prawną na terenie gminy (obręb Bartel Wielki) dalszych 4 drzew (oznaczenie na mapie: **nr 62** – brzoza w oddziale 168g, **nr 63** – sosna w oddziale również 168g, **nr 64** – dąb w oddziale 198k i **nr 65** – brzoza w oddziale 199c oraz w ,,Programie ochrony Przyrody Nadleśnictwa Starogard" następnych dwóch obiektów: na mapie **nr 66** – brzoza w oddziale 213a i **nr 67** – głaz w oddziale 193b (obręb Mestwinowo)

3.2.2. Planowane użytki ekologiczne

W ,,Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa" wyróżniono szereg obszarów o dużych wartościach biocenotycznych, charakteryzujących się dobrym stanem zachowania zbiorowisk roślinnych i obecnością rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt. Obszary te postuluje się objęciem ochroną w formie utworzenia użytków ekologicznych. Są to następujące obiekty:

- **Jeziora Czarlonko i Popówko** (numer 1 na mapie) – dwa niewielkie zbiorniki wodne w typie dystroficznym i mezotroficznym. W litoralu Jezioro Popówko występują dobrze zachowane fitocenozy szuwaru skrzypowego z bardzo licznym udziałem żabiścieku pływającego. Jezioro Czerlonko otacza wąski pas kilku zbiorowisk szuwarowych. Zlokalizowana jest tu populacja rosiczki okrągłolistnej licząca miliony egzemplarzy, występująca na wilgotnym, mulistym brzegu tego zbiornika wodnego.
- **Szuwar nad Wierzycą** (numer 2 na mapie) – mozaika zbiorowisk szuwarowych, z największym przestrzennie udziałem szuwaru trzcinowego, na obszarze dawnych stawów rybnych. Fragmenty zbiorowisk olsowych. W szuwarach i lasach liczne populacje kilku gatunków chronionych i rzadkich w regionie.
- **Zatoka Czerwonka** (numer 3 na mapie) – silnie wypłycona, południowa zatoka Jeziora Czerwonka całkowicie zarośnięta osoką aloesowatą. Fragment torfowiska przejściowego i olsu torfowcowego z licznymi gatunkami chronionymi i zagrożonymi wymarciem.
- **Kozielski Moczar** (numer 4 na mapie) – kompleks wilgotnych łąk oraz torfowisk przejściowych otaczających dystroficzny zbiornik wodny. Liczne populacje szeregu gatunków rzadkich i chronionych, m.in. storczyka krwistego, narecznicy grzebieniastej, rosiczki okrągłolistnej.
- **Jezioro Krąg** (numer 5 na mapie) – mezo-eutroficzne jezioro z licznymi zbiorowiskami roślinności wodnej i szuwarowej. Bardzo dobrze zachowane szuwary trzcinowe i oczeretowe oraz kwaśne młaki turzycowe. Stanowiska licznych gatunków roślin chronionych i rzadkich w regionie. Obszar ten zasiedla liczna grupa ptaków wodno-błotnych. Należy tu wymienić kormorana, bąka, gęgawę, krakwę, cyraneczkę, płaskonosa, głowienkę, gęgoła, wodnika, kropiatkę, brzęczkę, wąsatkę, rybitwę zwyczajną i czarną, żurawia, zaś z innych natomiast - bielika i błotniaka stawowego.
- **Maliki** (numer 6 na mapie) – obszar dobrze zachowanych łąk i szuwarów trzcinowych oraz turzycowych, młak i fragmentów olsów porzeczkowych zlokalizowanych w dolinie Wierzycy. Stanowiska szeregu rzadkich i chronionych gatunków roślin, m.in. kruszczyka błotnego, jaskra wielkiego i przetacznika długolistnego.
- **Łąki nad Jeziorem Czyżon** (numer 7 na mapie) – mozaika zbiorowisk łąkowych, olsów i szuwarów wzdłuż cieku łączącego Jezioro Czyżon z Wierzycą. Stanowiska licznych populacji storczyków. Jedno z trzech współcześnie odnalezionych stanowisk skalnicy torfowej w regionie gdańskim.

W "Programie Ochrony Przyrody Nadleśnictwa Kaliska" postuluje się utworzenie w Obrebie Bartel Wielki następujących **użytków ekologicznych**:

- oddział leśny 60c o powierzchni 4,35ha – bagno z samosiewami sosny (numer 8 na mapie)

- oddział leśny 60d o powierzchni 2,33ha – jezioro (numer 9 na mapie)
- oddział leśny 60f o powierzchni 4,87ha – drzewostan sosnowy (numer 10 na mapie)
- oddział leśny 86f – wysychające **Jezioro Lemańskie** o powierzchni 8,97ha (numer 11 na mapie)
- oddział leśny 101c – wysychające **Jezioro Wyspa** o powierzchni 12,59ha (numer 12 na mapie)
- oddział leśny 103a – wysychające **Jezioro Grzybno** o powierzchni 13,87ha (numer 13 na mapie)

W "Programie Ochrony Przyrody Nadleśnictwa Kościerzyna" postuluje się utworzenie 3 użytków ekologicznych, które zostały zaproponowane do utworzenia w "Inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczej gminy Stara Kiszewa" (Szuwar nad Wierzycą, Zatoka Czerwonka i Jezioro Krag) oraz jeden, który został postulowany do utworzenia w ,,Planie Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego: **Stanowisko widlicza spłaszczonego Diphasium complanutum na północ od Jeziora Kotel** o powierzchni 1,23ha (numer 37 w ,,Planie Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego" i na mapie)

3.2.3. Planowany zespół przyrodniczo – krajobrazowy

Podczas prac nad oceną walorów przyrodniczo – krajobrazowych Borów Tucholskich (teren projektowanego Rezerwatu Biosfery ,,Bory Tucholskie") zaproponowano objęcie ochroną prawna poprzez uznanie za zespół przyrodniczo – krajobrazowy pod nazwą **,,Rynna Wygonińska"** fragmentu gmin Stara Kiszewa i Kaliska obejmującego rynnę jeziora Wygonin. Planowany zespół przyrodniczo – krajobrazowy leży w Nadleśnictwie Kaliska, obręb Bartel Wielki.

3.2.4. Projektowane powiększenie Polaszkowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu

W ,,Materiałach do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego, Tom VIII (praca zbiorowa pod red. A. Kostarczyka i M. Przewoźniaka) postuluje się powiększenie Polaszkowskigo Obszaru Chronionego Krajobrazu, który łączyłby się z Obszarem Chronionego Krajobrazu Doliny Wierzycy i Doliny Wietcisy.

3.3. Zakazy, nakazy i zalecenia związane z ochroną kopalin i zasobów wodnych

3.3.1. Ochrona kopalin

Z racji na występowanie w gminie Obszarów Chronionego Krajobrazu Polaszkowskiego, Doliny Wierzycy oraz Bory Tucholskie występują znaczne ograniczenia dotyczące eksploatacji złóż kopalin, na terenie objętym ochroną.

3.3.2. Ochrona zasobów wodnych

Punktem wyjścia do koncepcji ochrony zbiorników wód podziemnych jest Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska, Dział III, Art. 98.1, w której stanowi się, że wody podziemne i obszary ich zasilania podlegają szczególnej

ochronie, polegającej zwłaszcza na niedopuszczeniu do zanieczyszczenia wód oraz na zapobieganiu i przeciwdziałaniu szkodliwym wpływom na obszary ich zasilania. W celu osiągnięcia powyższych założeń tworzy się obszary ochronne zbiorników wód podziemnych, na zasadach określonych Ustawą z dnia 18 lipca 2001r. Prawo Wodne.

Celem kreowania obszarów chronionych Głównych Zbiorników Wód Podziemnych (GZWP) jest powstrzymanie degradacji środowiska wód podziemnych i zachowanie czystych wód do wykorzystania w przyszłości.

Teren gminy stanowi jedynie strefę zasilania dla GZWP, nie zawierając w swych granicach żadnych głownych zbiorników.

Zgodnie z rozporządzeniem nr 11/98 Wojewody Gdańskiego z dnia 3 września 1998 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Gdańskiego nr 59, poz. 294, ♣ 1, ust. 3) wprowadzono zmiany rozporządzenia nr 5/94 z dnia 8 listopada 1994 r., min. w odniesieniu do obszarów chronionego krajobrazu, oraz wprowadzania obowiązujących w nich zakazów i ograniczeń.

Rozporządzenie to wprowadza następujące zakazy, ograniczenia i obowiązki:

1) zabrania się:
   a) lokalizowania i budowy obiektów o znaczeniu ponad lokalnym, wpływających szkodliwie na środowisko,
   b) osuszania torfowisk, mokradeł i zbiorników wodnych, a także prowadzenia wszelkich prac melioracyjnych bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody,
   c) lokalizowania i budowy składowisk odpadów niebezpiecznych,
   d) lokalizowania nowych budynków poza obrębem zwartej zabudowy wsi:
      - na gruntach leśnych i w odległości mniejszej niż 30 m od granicy lasu – z wyjątkiem obiektów niezbędnych dla gospodarki leśnej,
      - w odległości mniejszej niż 100 m od linii brzegowej wód morskich, jezior i rzek – z wyjątkiem kąpielisk, przystani turystycznych i rybackich, stanic wodnych oraz zabudowanych działek budowlanych i siedlisk rolniczych,
   e) biwakowania poza miejscami wyznaczonymi na ten cel,

2) właściwe organy administracji publicznej powinny dążyć do koncentracji nowej zabudowy w obrębie istniejących wsi,
3) eksploatację kopalin dopuszcza się jedynie dla zaspakajania potrzeb lokalnych,
4) właściwe organy administracji powinny dążyć do ograniczenia przeznaczania gruntów leśnych na cele nieleśne.

Biorąc pod uwagę ww. rozporządzenie, na terenie gminy występują ograniczenia dotyczące kierunków rozwoju zabudowy, oraz pozyskiwania surowców mineralnych dla potrzeb budownictwa w strefach obszarów chronionego krajobrazu.

3.4. Kierunki polityki przestrzennej

- ochrona terenów włączonych do systemu osnowy ekologicznej przed zainwestowaniem i zmianą użytkowania
- zalesianie gruntów rolnych - zgodnie z Ustawą z dn. 8 czerwca 2001 o przeznaczaniu gruntów rolnych do zalesienia grunt musi spełniać co najmniej jeden z wymienionych warunków:
  e) grunt VI lub V klasy,
  f) grunt położony na stoku o średnim nachyleniu powyżej 15%
  g) grunt okresowo zalewany
  h) grunt zdegradowany w rozumieniu ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych
- właściwe kształtowanie (wspólnie z Nadleśnictwami) stref ekotonowych (stref przejściowych między różnymi zespołami biotycznymi np. las – grunt rolny)
- w korytarzach ekologicznych – ochrona i wzbogacanie zieleni, ograniczanie tworzenia barier infrastrukturalnych i kubaturowych mogących naruszyć lub przerwać spójność naturalnych struktur korytarzy i płatów ekologicznych kształtujących przestrzenną strukturę gminy
- maksymalne zachowanie zadrzewień i pojedynczych drzew, w szczególności na terenach istniejącej i planowanej zabudowy

Zamierzenia planistyczne w gminie w sąsiedztwie poszczególnych form ochrony indywidualnej powinny być każdorazowo konsultowane ze służbami Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Gdańsku oraz z Nadleśnictwami. Umożliwi to właściwe pod względem ochrony przyrody i krajobrazu lokalizowanie nowych funkcji, a jednocześnie przyczyni się do zachowania bioróżnorodności środowiska przyrodniczego gminy Stara Kiszewa.

Na terenie gminy nie zaleca lokalizacji i ustanawiania uzdrowisk.

4. Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

4.1. CELE OCHRONY

„Istnieje consens środowisk naukowych i konserwatorskich co do tego, że celem głównym działań konserwatorskich powinna być ochrona tożsamości kulturowej miejsca, miejscowości, regionu – czyli wszystkich istotnych czynników tej tożsamości.

Wyżej wymieniony cel główny nie może jednak pozostawać w jakiejkolwiek sprzeczności z powinnością ochrony całego bogactwa różnorodności kulturowej dziedzictwa, które jest wynikiem złożoności i wielowątkowości procesu dziejowego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest nierozłącznie związana z kształtowaniem środowiska kulturowego. Tylko stałe podtrzymywanie i dobra kontynuacja organicznego procesu kształtowania środowiska kulturowego daje gwarancję właściwej ochrony dziedzictwa kulturowego.

Krajobraz jest fizjonomią środowiska geograficznego. Środowisko przyrodnicze tworzy ramy uwarunkowań, w których w trakcie procesu dziejowego krajobraz jest kształtowany i wzbogacany. Niezwykła złożoność uwarunkowań przyrodniczych i procesu dziejowego (z całym bogactwem czynników kulturowych) sprawia, że krajobraz każdego miejsca jest niepowtarzalny, unikatowy. Dlatego ochrona tej unikatowości jest celem najważniejszym.

Krajobraz swoim bogactwem różnorodności wyraża bogactwo czynników przyrodniczych i kulturowych, które go stworzyły – jest świadkiem natury i historii. Dlatego krajobraz trzeba chronić w całej jego złożoności – a nie selektywnie i wybiórczo.

Tylko dobra kontynuacja organicznego procesu kształtowania krajobrazu, może zapewnić jego trwanie w przyszłości. W dużej mierze jest to zależne od procesu dobrej kontynuacji kształtowania środowiska kulturowego." *cyt. dr A. Kostarczyk, KOBiDZ (Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji) oddział w Gdańsku*

4.2. UWARUNKOWANIA PRAWNE

Obiekty architektoniczne i zespoły przestrzenne z terenu gminy Stara Kiszewa **wpisane** do rejestru zabytków nieruchomych:

Stara Kiszewa

- kościół parafialny p.w. św. Marcina, 1889 – 91r. i cmentarz przykościelny, **rej. 1021** wpisany dnia 24.10.1987 r.

-cmentarz komunalny,1939 r., **nr rej. 1022** wpisany dnia 24.10.1987 r.

Stare Polaszki

--kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, poł. XVIII w., **nr rej. 159** wpisany dnia 08.12.1961 r.

-dwór, obecnie szkoła, mur./szach., 1748, **nr rej. 160,** wpisany dnia 08.12.1961 r. **1036** wpisany dnia 24.09.1988 r.

Stary Bukowiec

- dwór, 1682, 2 poł. XIX w., **nr rej. 842**, wpisany dnia 23.07.1981 r.

Wilcze Błota

-dawna kuźnia, 4 ćw. XIX w., **nr rej. 855**, wpisany dnia 10.02.1981 r.

Zamek Kiszewski

-.dwór, spichrz, park, **nr rej. 1072**, wpisany dnia 14.11.1989 r.

- zespół zamkowy XIV, XVII, XIX w (mury obronne z wieżami zamku pokrzyżackiego, baszta bramy wjazdowej), **nr rej. 278**, wpisany dnia 25.07.1969 r.

4.3. WNIOSKI

Na obszarze gminy Stara Kiszewa występują następujące zespoły i układy przestrzenne, dla których należy wdrożyć właściwe działania w celu zachowania reprezentowanych przez nie wartości lub ich rewaloryzacji, uczytelnienia względnie rekompozycji, a także w celu kontynuowania występujących tu wartości środowiska kulturowego (tradycji miejsca, tradycji budowlanej etc.)

W wyniku przeprowadzonej analizy istniejących zasobów w poszczególnych miejscowościach kształtuje się następujący obraz wartości kulturowo-przestrzennych w gminie Stara Kiszewa.

A. – **Układy przestrzenne do bezwzględnego zachowania (planu i struktury):**

Bartoszylas– układ ruralistyczny wsi

Konarzyny – układ ruralistyczny wsi

Nowe Polaszki – zespół ruralistyczny

Olpuch – zespół ruralistyczny

Stare Polaszki – zespół ruralistyczny

Zamek Kiszewski – zespół ruralistyczny

B. – **Zespoły i elementy struktury przestrzennej do bezwzględnego zachowania:**

Czerniki– zespół dworsko - parkowy

Konarzyny – kościół parafialny

Nowe Polaszki – kościół parafialny p.w. Niepokalanego Serca Najśw. Marii Panny

Olpuch – kościół parafialny p. w. Matki Boskiej Częstochowskiej

Pałubin – zespół młyński

Ruda – zespół młyński

Stare Polaszki – zespół dworsko – parkowy

Stare Polaszki – kościół parafialny p.w. św. Mikołaja

Stary Bukowiec – zespół młyński

Stary Bukowiec – zespół dworsko – parkowy

Stara Kiszewa – kościół parafialny p.w. św. Mikołaja

Wilcze Błota – kuźnia

Zamek Kiszewski –zespół zamkowo – parkowy

C. – Układy przestrzenne do zachowania ze względu na ich wartość historyczną, kompozycyjną i kulturową:

Stara Kiszewa –zespół ruralistyczny

Wygonin – zespół ruralistyczny

D. – **Zespoły i elementy struktury do zachowania ze względu na ich wartość historyczną i kulturową:**

Chwarzno – zespół dworski

Dolne Maliki – zespół dworsko - parkowy

Góra – zespól dworsko - parkowy

elementy struktury – tabela nr 1 i oznaczone na planszy zagrody i budynki

E. – **Elementy przyrodnicze (aleje, cmentarze) do zachowania z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:**

aleje:

Dolne Maliki - Góra

Kobyle – Czerniki – St. i Nw. Polaszki

Stara Kiszewa – Liniewo

Stara Kiszewa - Pogódki

Stara Kiszewa - Kościerzyna

Stara Kiszewa – Zblewo

cmentarze:

Nowe Polaszki – cmentarz poewangelicki

Olpuch – cmentarz przykościelny

Stare Polaszki – cmentarz parafialny

Stara Kiszewa – cmentarz katolicki

Stara Kiszewa – cmentarz ewangelicki

F. **Wsie i zespoły o wysokich walorach ekspozycyjnych do objęcia ścisłą ochroną istniejącej harmonii krajobrazowej (strefa ochrony ekspozycji)**

Bartoszylas

Czerniki

Konarzyny

Nowe Polaszki

Olpuch

Stare Polaszki

Stary Bukowiec

Zamek Kiszewski

G. **Miejscowości, dla których należy obligatoryjnie sporządzić szczegółowe plany zagospodarowania przestrzennego:**

Bartoszylas
Konarzyny
Nowe Polaszki
Olpuch
Stare Polaszki
Zamek Kiszewski

4.4. WYTYCZNE – UWARUNKOWANIA ROZWOJU – OKREŚLENIE WARUNKÓW BRZEGOWYCH KSZTAŁTOWANIA ŚRODOWISKA WYNIKAJACYCH Z ZADANIA OCHRONY WARTOSCI KULTUROWYCH

Dla poszczególnych działań warunkujących ochronę wartości kulturowych i krajobrazowych opisanych powyżej przewidziano następujące sposoby ich realizacji:

4.4.1. Układy przestrzenne do bezwzględnego zachowania (planu i struktury):

nakazy:

- zachowanie układu komunikacyjnego i historycznego planu wsi;
- zachowanie struktury historycznego podziału własności siedlisk;
- zachowanie czytelności granic historycznej zwartej zabudowy wiejskiej
- zachowanie czytelności zasad kształtowania zespołów tworzących strukturę zabudowy (zagrody i inne) z wszystkimi jej komponentami (w tym: zabudowania, podwórza i ich zagospodarowanie, zieleń towarzysząca itp.)
- wykonanie studiów architektoniczno -historycznych krajobrazowych i analizy ekspozycji przy konstruowaniu planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości;
- konserwacja istniejącej historycznej struktury zabytkowej;

- kontynuacja występujących historycznie tradycji budowlanych w nowej zabudowie;

zakazy:

- stosowania zabudowy o gabarytach dominujących w stosunku do zabudowy historycznej;

postulaty:

- usunięcie lub rekompozycja występujących elementów dysharmonijnych zabudowy;

opracowanie dla wsi zestawu przykładów form architektonicznych (skala, kształt bryły, detal architektoniczny, materiał, kolorystyka) oraz sposobów zagospodarowania przestrzennego w skali działki siedliskowej (rozplanowanie, ogrodzenia, rodzaj zieleni towarzyszącej) opartej na miejscowej tradycji kultury osadniczej; sformułowanie szczegółowych zasad kształtowania nowej zabudowy miejscowości, badania historyczno – ruralistyczne, studia konserwatorsko – ruralistyczne dla wsi: Bartoszylas, Konarzyny, Nowe Polaszki, Olpuch, Stare Polaszki, Zamek Kiszewski.

4.4.2. Elementy struktury przestrzennej – zespoły i poszczególne obiekty - do bezwzględnego zachowania z uwagi na ich wartość historyczną, kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

– obowiązująca zgodnie z prawem ścisła ochrona konserwatorska obiektów wpisanych do rejestru zabytków

– uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków obiektów postulowanych do wpisania;

zakazy:

– dokonywania jakichkolwiek przekształceń formy i kolorystyki obiektów oraz ich bezpośredniego sąsiedztwa bez zgody PWKZ w Gdańsku

postulaty:

– promocja obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością;

4.4.3. Układy przestrzenne do zachowania (planu i struktury) z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- zachowanie układu komunikacyjnego i historycznego planu wsi z możliwością adaptacji do wymogów współczesności;
- zachowanie istniejącej struktury zabudowy historycznej i jej adaptacja oraz modernizacja;

zakazy:

- stosowania zabudowy o nadmiernych gabarytach i zabudowy obniżającej estetykę otoczenia

postulaty:

- usunięcie lub rekompozycja występujących elementów dysharmonijnych zabudowy;
- stosowania form architektonicznych kontynuujących tradycje budownictwa tradycyjnego regionu

4.4.4. Elementy struktury przestrzennej – zespoły i poszczególne obiekty - do zachowania i adaptacji:

nakazy:

- kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni – układów przestrzennych (zagród, zespołów zabudowy), architektury i jej otoczenia przyrodniczego;

postulaty:

- zalecenie korzystania przy planowaniu nowych inwestycji z zestawu przykładów form architektonicznych (skala, kształt bryły, detal architektoniczny, materiał, kolorystyka) oraz sposobów zagospodarowania przestrzennego w skali działki siedliskowej (rozplanowanie, ogrodzenia, rodzaj zieleni towarzyszącej) opartej na miejscowej tradycji kultury osadniczej;

4.4.5. Elementy przyrodnicze (aleje, parki) do zachowania z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- dla obsadzeń alejowych – ścisła ochrona i zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego);
- dla parków – ścisła ochrona, sporządzenie planu rekompozycji założenia i jego realizacja, prowadzenie systematycznych zabiegów pielęgnacyjnych drzewostanu
- dla cmentarzy – uczytelnienie i uporządkowanie terenu, zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego) drzewostanu, ogrodzenie i oznakowanie jako nekropolia

zakazy:

– dla obsadzeń alejowych dróg publicznych – likwidacji drzew przy modernizacji dróg;

4.4.6. Niezbędny zasięg kształtowania otoczenia krajobrazowego chronionych zespołów przestrzennych:

zakazy:

– wszelkich przekształceń bez opracowania poprzedzających studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji;

– wtórnej parcelacji terenu oraz zmian w kwalifikacji gruntów bez opracowania planu zagospodarowania terenu;

nakazy:

– usunięcie (lub restylizacja i rekompozycja) elementów dysharmonijnych zagospodarowania w obszarze ochrony ekspozycji;

– opracowania planu zagospodarowania przestrzennego zawierającego poprzedzające studia krajobrazowe i analizy ekspozycji

postulaty:

– wprowadzenie ograniczenia dopuszczalności zabudowy na przedpolach

ekspozycyjnych zwartej zabudowy wiejskiej do zabudowy stanowiącej kontynuację naturalnych kierunków rozwoju chronionego układu przestrzennego;

- wprowadzenie zakazu zabudowy na przedpolu ekspozycyjnym zespołów i obiektów zabytkowych objętych ścisłą ochroną

– rekultywacja i restylizacja struktury obszarów wpływających niekorzystnie na sąsiedztwo wartościowych obiektów lub ich widoków;

4.4.7. Elementy struktury przestrzennej – zespoły i poszczególne obiekty - do bezwzględnego zachowania z uwagi na ich wartość historyczną, kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

– obowiązująca zgodnie z prawem ścisła ochrona konserwatorska obiektów wpisanych do rejestru zabytków

– uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków obiektów postulowanych do wpisania;

zakazy:

– dokonywania jakichkolwiek przekształceń formy i kolorystyki obiektów oraz ich bezpośredniego sąsiedztwa bez zgody PWKZ w Gdańsku

postulaty:

– promocja obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością;

4.4.8. Układy przestrzenne do zachowania (planu i struktury) z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- zachowanie układu komunikacyjnego i historycznego planu wsi z możliwością adaptacji do wymogów współczesności;
- zachowanie istniejącej struktury zabudowy historycznej i jej adaptacja oraz modernizacja;

zakazy:

- stosowania zabudowy o nadmiernych gabarytach i zabudowy obniżającej estetykę otoczenia

postulaty:

- usunięcie lub rekompozycja występujących elementów dysharmonijnych zabudowy;
- stosowania form architektonicznych kontynuujących tradycje budownictwa tradycyjnego regionu

4.4.9. Elementy struktury przestrzennej – zespoły i poszczególne obiekty - do zachowania i adaptacji:

nakazy:

- kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni – układów przestrzennych (zagród, zespołów zabudowy), architektury i jej otoczenia przyrodniczego;

postulaty:

- zalecenie korzystania przy planowaniu nowych inwestycji z zestawu przykładów form architektonicznych (skala, kształt bryły, detal architektoniczny, materiał, kolorystyka) oraz sposobów zagospodarowania przestrzennego w skali działki siedliskowej (rozplanowanie, ogrodzenia, rodzaj zieleni towarzyszącej) opartej na miejscowej tradycji kultury osadniczej;

4.4.10. Elementy przyrodnicze (aleje, parki) do zachowania z uwagi na ich wartość kompozycyjną i środowiskowo-kulturową:

nakazy:

- dla obsadzeń alejowych – ścisła ochrona i zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego);
- dla parków – ścisła ochrona, sporządzenie planu rekompozycji założenia i jego realizacja, prowadzenie systematycznych zabiegów pielęgnacyjnych drzewostanu
- dla cmentarzy – uczytelnienie i uporządkowanie terenu, zabezpieczenie (poprawienie stanu zdrowotnego) drzewostanu, ogrodzenie i oznakowanie jako nekropolia

zakazy:

– dla obsadzeń alejowych dróg publicznych – likwidacji drzew przy modernizacji dróg;

4.4.11. Niezbędny zasięg kształtowania otoczenia krajobrazowego chronionych zespołów przestrzennych:

zakazy:

– wszelkich przekształceń bez opracowania poprzedzających studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji;

– wtórnej parcelacji terenu oraz zmian w kwalifikacji gruntów bez opracowania planu zagospodarowania terenu;

nakazy:

– usunięcie (lub restylizacja i rekompozycja) elementów dysharmonijnych zagospodarowania w obszarze ochrony ekspozycji;

– opracowania planu zagospodarowania przestrzennego zawierającego poprzedzające studia krajobrazowe i analizy ekspozycji

postulaty:

– wprowadzenie ograniczenia dopuszczalności zabudowy na przedpolach ekspozycyjnych zwartej zabudowy wiejskiej do zabudowy stanowiącej kontynuację naturalnych kierunków rozwoju chronionego układu przestrzennego;

- wprowadzenie zakazu zabudowy na przedpolu ekspozycyjnym zespołów i obiektów zabytkowych objętych ścisłą ochroną

– rekultywacja i restylizacja struktury obszarów wpływających niekorzystnie na sąsiedztwo wartościowych obiektów lub ich widoków;

5. Kierunki rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej;

5.1. Główne kierunki rozwoju systemów komunikacji:

Wzmocnienie i rozbudowa istniejących osi komunikacyjnych północ - południe i wschód – zachód, dzięki którym możliwe będzie realizacja założonych celów:

- poprawa dostępności transportowej, zwłaszcza obszarów służących konkurencyjności gminy, *jak np. obszary rekreacyjne - strefa „K" oraz strefa „A"*

- poprawa spójności gminy z regionem, poprzez zmniejszenie czasu dostępności do obszaru metropolitalnego i centrów subregionów przez modernizację dróg dojazdowych do aglomeracji Trójmiejskiej oraz integrację infrastrukturalną i organizacyjną regionalnego transportu pasażerskiego – udrożnienienie kierunku północ –południe, szczególnie na odcinkach Stara Kiszewa – Trójmiasto;

- poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego i zmniejszenie uciążliwości oraz szkodliwego oddziaływania na otoczenie poprzez budowę obwodnic oraz tworzenie przejść minimalizujących ryzyko występowania konfliktów pomiędzy rożnymi użytkownikami infrastruktury transportowej: zmotoryzowanymi i niezmotoryzowanymi (w przyłości może wystapić konieczność realizacji obwodnic dla miejscowości zlokalizowanych na trasie wojewódzkiej – w zależności od wzrostu obciążeń ruchem transportowym wynikających m.in. z możliwości realizacji autostrady A1 i związanych z nią dojazdów z obszaru gminy). Należy mieć na uwadze fakt czerpania korzyści przez mieszkańców danej miejscowości, przez którą przechodzi dana droga. Przy planowaniu obwodnic należy uwzględnić bilans korzyści i strat spowodowanych faktem poprowadzenia ruchu poza centrum miejscowości.

- Przez obszar gminy przebiega planowana do modernizacji droga wojewódzka DW 214 Łeba-Lębork-Sierakowice-Kościerzyna-Warlubie.

- Przez obszar gminy przebiegają nastepujace trasy rowerowe:

- Trasa nr 11 – Trasa Tysiaca Jezior (Pojezierna) – Miastko, Bytów, Suleczyno, Koscierzyna, Skórcz, Gniew, Kwidzyn, Prabuty (w kierunku Iławy), z punktem węzłowym w Bytowie o znaczeniu międzyregionalnym;
- Trasa nr 12 – Trasa Zamków Polski Północnej: Czarne, Człuchów, Chojnice, Konarzyny, Bytów, Kościerzyna, Stara Kiszewa, Skarszewy, Tczew, Malbork, Sztum,Gniew, Smętowo Graniczne, z punktem węzłowym w Bytowie, o znaczeniu międzyregionalnym;
- Trasa nr 115: Kartuzy, Stężyca, Kościerzyna – Stara Kiszewa – Kaliska-Osiek- (...Grudziądz) o znaczeniu regionalnym.

5.2. Główne kierunki rozwoju systemów infrastruktury technicznej

W rozdziale tym przedstawiono możliwości rozwoju systemów infrastruktury związane ze stanem istniejącym, a zmierzające do: poprawy stanu sanitarnego gminy i standardu miejsc zamieszkania, podniesienia poziomu cywilizacyjnego i poprawy stanu środowiska naturalnego gminy. Są to, zatem propozycje niezależne od przewidywanego rozwoju przestrzennego gminy.

5.2.1. Cele i zasady rozwoju.

Cel strategiczny, funkcjonowania i rozwoju systemów obsługi inżynieryjnej można zdefiniować jako zespół działań zmierzających do stworzenia możliwości realizacji założonych standardów, tak w odniesieniu do stanu istniejącego, jak i stanu wynikającego z przekształceń przestrzenno – programowych, gminy. Cel ten powinien być realizowany poprzez zapewnienie mieszkańcom - w miejscach zamieszkania i przebywania:

- standardów obsługi, odpowiadających obowiązującym normom i warunkom technicznym oraz sanitarnym,
- zminimalizowanie niekorzystnych oddziaływań na środowisko,
- stworzenie możliwości dostępu do rożnych nośników energii ze zdecydowaną preferencją, ekologicznych,
- zapewnienie mieszkańcom gminy, dostawy wody w ilości i jakości odpowiadającej współczesnym standardom obsługi,
- stworzenie sprawnie funkcjonującego systemu usuwania oczyszczania ścieków sanitarnych oraz usuwania i oczyszczania wód opadowych (wszędzie tam, gdzie zachodzi taka potrzeba),
- stworzenie wszystkim mieszkańcom gminy warunków umożliwiających skanalizowanie mieszkań, odprowadzenie i oczyszczenie ścieków w sposób zapewniający wysoki standard obsługi, zdecydowaną poprawę warunków sanitarnych oraz ochronę środowiska, a przede wszystkim wód podziemnych i powierzchniowych,
- poprawa standardów zamieszkania i stanu aerosanitarnego na obszarze gminy w wyniku maksymalnie możliwej eliminacji spalania węgla.
- zapewnienie nieprzerwanej dostawy energii elektrycznej z możliwością swobodnego wykorzystywania jej do rożnych celów (oświetlenie i inne potrzeby domowe, ogrzewanie, przygotowanie cieplej wody),
- zapewnienie odbioru odpadów w sposób i z częstotliwością nie powodującą żadnych uciążliwości.

5.2.2. Propozycje rozwiązań

Zaopatrzenie w wodę

Zgodnie z założeniami strategii rozwoju gminy planuje się rozbudowę systemu zaopatrzenia w wodę w celu objęcia prawie wszystkich mieszkańców gminy zasięgiem obsługi wodociągów. Założenia te przyjmują następująca koncepcję realizacji tego zadania w oparciu o pięć układów wodociągowych:

- z istniejącym ujęciem w Starej Kiszewie (Kozia) obejmujący wsie: Stara Kiszewa, Chwarzno, Chwarzenko, Foshuta, Lipy, Wygonią, Zamek Kiszewski, część Konarzyn i Bartoszegolasu, Boże Pole,
- z istniejącym ujęciem w Kobylu obejmujący wsie: Kobyle, Dolne Maliki, Górne Maliki, Pałubin, Góra, Góra Nowy Dworzec, Czerniki, Lipy,
- z istniejącym ujęciem w Starych Polaszkach obejmujący wsie: Stare Polaszki, Wilcze Błota, Strzelki,
- z istniejącym ujęciem w Nowych Polaszkach obejmujący wsie: Nowe Polaszki, Stary Bukowiec, Nowy Bukowiec, Nową Kiszewę, Chrusty,
- z planowanym ujęciem w Olpuchu obejmujący wsie: Olpuch, Ruda, Bartoszylas, Olpuch-
  Cięgardło, część Konarzyn.

Przewidywano też stosowną rozbudowę sieci wodociągowych.
Rozwiązanie to oparte jest na posiadanej przez gminę koncepcji techniczno – programowej zaopatrzenia w wodę. [1]
W świetle obecnego rozpoznania wydaje się celowe zmodyfikowanie tej koncepcji i przyjęcie zasady tworzenia wodociągu gminnego opartego na trzech istniejących ujęciach: Stara Kiszewa, Kozia i Kobyle. Pozwoli to ograniczenia do tych ujęć koniecznych, a kosztownych modernizacji stacji uzdatniania oraz na wydatne zmniejszenie kosztów eksploatacyjnych. Wydajność ww. ujęć można przyjąć w wielkości ok. 138 m^3/h. Przy założonych standardach pozwala to na zaspokojenie potrzeb ok. 10 900 mieszkańców. Pozostałe ujęcia zostałyby wyłączone z eksploatacji i okresowo przepompowywane stanowiłyby ujęcia awaryjne. Analiza układu sieci zaproponowanego w „Koncepcji..." wskazuje, że rozwiązanie w niej zawarte obejmuje praktycznie cały obszar gminy za wyjątkiem odcinka Olpuch – Stary Bukowiec, a zatem jest pod tym względem zbliżone do naszej propozycji. Pierwszym etapem tworzenia wodociągu gminnego powinno być wykonanie sieci spinających obecny system: Stare Polaszki - Nowe Polaszki, Stara Kiszewa – Wilcze Błota, Stara Kiszewa – Pałubin. Wykonanie tych sieci pozwoliłoby na wyłączenie części ujęć już w chwili obecnej. Na rysunku nr 1 przedstawiono zasady tworzenia wodociągu gminnego. Zaznaczono na min także miejscowości, które mogą być zaopatrywane z ujęć indywidualnych. W ramach realizacji gminnego programu poprawy zaopatrzenia w wodę konieczne byłoby uczestnictwo gminy w modernizacji tego typu ujęć i objęcie ich nadzorem gwarantującym właściwą jakość wody. Ostateczna decyzja odnośnie rozwiązania problemu poprawy stanu zaopatrzenia gminy w wodę powinna być poprzedzony koncepcją rozwoju i modernizacji wodociągów gminnych, uwzględniającą obecne uwarunkowania i zawierającą stosowną analizę techniczno – ekonomiczną umożliwiającą wybór najkorzystniejszego wariantu. Przy ubieganiu się gminy o środki z funduszy unijnych lub związanych z programami operacyjnymi województwa opracowanie takie jest bezwzględnie konieczne.

Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

1) Spełnienie założonych standardów wymaga budowy kanalizacji we wszystkich miejscowościach gminy. Jest to też warunek konieczny rozbudowy wodociągów. Podstawowym zagadnieniem wymagającym rozstrzygnięcia jest

[1] „Koncepcja techniczno – programowa zaopatrzenia w wodę gminy Stara Kiszewa" sporządzonej przez firmę „Eko – Wod" w Gdańsku w 1994 r.

pytanie jak dalece centralizować system odprowadzania ścieków. Możliwe są dwa skrajne rozwiązania:

- lokalne oczyszczalnie w każdej miejscowości,
- jedna oczyszczalnia centralna i przesyłanie do niej ścieków, ze wszystkich miejscowości.

Przewagą pierwszego rozwiązania jest mniejszy zakres sieci kanalizacyjnych, natomiast istotną wadą jest trudność zapewnienia prawidłowej obsługi, jak też praktycznie brak możliwości wygodnego i ekonomicznego rozwiązania unieszkodliwiania i usuwania osadów.
Oczyszczalnia centralna ma cały szereg zalet, jak np. łatwość zapewnienia kwalifikowanej obsługi, względna łatwość rozwiązania unieszkodliwiania i usuwania osadu, elastyczniejsza praca procesu technologicznego, niższy jednostkowy koszt oczyszczania ścieków. Wszystkie te zalety są jednak okupione koniecznością pompowania ścieków na znaczne odległości.
Zwracamy uwagę, że nowe regulacje prawne, które weszły w życie z dniem 01.01.2003 r. – nie wymagające usuwania związków azotu i fosforu dla oczyszczalni przyjmujących ścieki do wielkości 14 999 mieszkańców równoważnych, odprowadzane do wód płynących – stawiają to zagadnienie w zupełnie nowym świetle. Umożliwiają one, bowiem stosowanie prostszych, a zatem znacznie tańszych rozwiązań oczyszczania ścieków. Możliwe też będzie stosowanie, dla mniejszych jednostek osadniczych, rozwiązań niskotechnologicznych nie wymagających skomplikowanej automatyki, a w szczególnych przypadkach nie wymagających doprowadzenia energii elektrycznej i stałej obsługi. Regulacje te w poważnym stopniu obniżają walory rozwiązań scentralizowanych.

W założeniach do strategii rozwoju gminy przewiedziano rozwiązanie problemu gospodarki ściekowej na terenie gminy przewidujące budowę czterech oczyszczalni ścieków. Oczyszczalnie byłyby zlokalizowane w miejscowościach:

- Stara Kiszewa - dla wsi: Stara Kiszewa, Zamek Kiszewski, Wilcze Błota, Strzelki, Boże Pole, Lipy, Wygonin, Chwarzno, Chwarzenko, część Konarzyn.
- Górne Maliki - dla wsi: Górne Maliki, Dolne Maliki, Pałubin, Czerniki, Góra.
- Nowe Polaszki - dla wsi: Nowe Polaszki, Stare Polaszki, Stary Bukowiec, Nowy Bukowiec, Nowa Kiszewa Chrusty, Foshuta.
- Ruda lub Bartoszylas - dla wsi: Olpuch, Bartoszylas, Ruda, część Konarzyn, Olpuch
  Cięgardło.

Stosownie do tego zakresu obsługi przewidywano również budowę kanalizacji.
Analiza tej propozycji prowadzi do następujących wniosków:

- istniejąca oczyszczalnia o przepustowości 300 m ^{3}/d, przy założonych standardach może przyjąć ścieki od ok. 2300 mieszkańców,
- wg propozycji zasięgu obsługi ilość mieszkańców ciążących do oczyszczalni wyniosłaby
  ok. 2800 osób,
- zakładając 15 % rezerwy przepustowości dla rozwoju demograficznego, konieczna byłaby rozbudowa oczyszczalni do ok. 440 m ^{3}/d,
- tak nie wielka rozbudowa oczyszczalni nie wydajne się racjonalna; należałoby raczej rozważać rezygnację z rozbudowy oczyszczalni i zmniejszenie proponowanego zasięgu jej obsługi lub rozbudowę do docelowej przepustowości tj. 700 m ^{3}/d,
- lokalizacja oczyszczalni w Nowych Polaszkach nie jest korzystna ze względu na brak odbiornika; lepsza jest lokalizacja w Starych Polaszkach.

W posiadaniu gminy jest także koncepcja gospodarki ściekowej dla obszaru [2] Obejmuje ona również gminę Stara Kiszewa i przewiduje rozbudowę oczyszczalni i sprowadzenie do niej całości ścieków wytwarzanych na terenie gminy przy pomocy układów kanalizacji grawitacyjno – tłocznej obejmujących wszystkie wsie sołeckie. Dla założonych standardów i przy uwzględnieniu 15 % rezerwy dla potrzeb przyszłościowych oczyszczalnia powinna mięć przepustowość ok. 950 m ^{3}/d. Analiza uwarunkowań prawnych, ocena ekonomiki tego rozwiązania, konieczność rozbudowy oczyszczalni ponad jej obecne możliwości, a także znaczny stopień rozproszenia zabudowy mieszkaniowej gminy wskazują, że nie jest ono najlepsze. Jak wynika z powyższych rozważań możliwe są rożne rozwiązania problemu. Dlatego też gmina powinna sporządzić wariantową koncepcję odprowadzania i oczyszczania ścieków – uwzględniającą również sprawy przesyłu ścieków, o których szerzej piszemy niżej - wyposażoną w analizę techniczno – ekonomiczną i na jej podstawie przyjąć ostateczne decyzje.
Przedstawiona poniżej propozycja rozwiązania problemu dla potrzeb „Studium..." ma charakter „intuicyjny" i opiera się na wiedzy i doświadczeniu autora opracowania. Proponujemy, zatem:

- rozbudowę oczyszczalni w Starej Kiszewie do wydajności 700 m ^{3}/d o zasięgu obsługi obejmującym miejscowości: Bartoszy Las, Boże Pole, Chwarzenko, Chwarzno, Cięgadło, Foshuta, Konarzyny, Lipy, Kiszewskie Chrusty, Olpuch, Ruda, Stara Kiszewa, Stary Bukowiec, Strzelki, Wilcze Błota, Wygonin i Zamek Kiszewski,
- budowę nisko technologicznej oczyszczalni o wydajności ok. 130 m ^{3}/d w Starych Polaszkach o zasięgu obsługi obejmującym Nowe i Stare Polaszki,
- budowę nisko technologicznej oczyszczalni o wydajności ok. 210 m ^{3}/d w Górnych Malikach o zasięgu obsługi obejmującym: Czerniki, Dolne Maliki, Górę, Górne Maliki, Kobyle, Pałubin i Strugę.

Na terenach nie objętych zasięgiem systemu kanalizacyjnego, przewiduje się zastosowanie oczyszczalni przydomowych z odprowadzeniem ścieków oczyszczonych do cieków lub do gruntu. Realizacja tych oczyszczalni powinna nastąpić w ramach gminnego programu kanalizacji gminy, a eksploatacja okresowo nadzorowana przez odpowiednie służby gminne.

2) W przypadku, gdy zasięg obsługi oczyszczalni obejmuje więcej niż jedną jednostkę osadniczą, niezwykle istotne znaczenie ma sprawa wyboru systemu kanalizacyjnego. Praktyka wykazuje, że koszty budowy sieci kanalizacyjnych stanowią ponad 50 % całkowitego kosztu inwestycyjnego związanego z odprowadzaniem i oczyszczaniem ścieków. Stad też konieczna jest niezwykle staranna analiza wyboru systemu kanalizacji spośród: tradycyjnego układu grawitacyjnego, układu grawitacyjno – pompowego, kanalizacji ciśnieniowej i podciśnieniowej. Problem ten jest szczególnie istotny przy rozległych sieciach, z jakimi będziemy mieć do czynienia w gminie Stara Kiszewa.

Tradycyjny system kanalizacji grawitacyjnej został wymyślony pierwotnie dla potrzeb miast, a więc dla dużej gęstości zabudowy i dużej koncentracji ludności. Cechą szczególną takiej zabudowy jest wytwarzanie stosunkowo dużych przepływów ścieków przypadających na relatywnie krótkie odcinki kanalizacji. Sytuacja taka uzasadnia duży koszt kanalizacji grawitacyjnej będący skutkiem konieczności

[2] „Koncepcja programowo – przestrzenna budowy oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej dla gmin: Kościerzyna, Dziemiany, Lipusz, Czarna Woda i Stara Kiszewa" „Środowisko sc", Wilkasy , 1999 r.

układania kanalizacji z określonym spadkiem dla uzyskania szybkości samooczyszczenia, a tym samym szybkiego powiększania się głębokości układania kanałów.

W warunkach luźnej zabudowy, charakterystycznej dla osiedli wiejskich, istnieją dwa podstawowe czynniki zdecydowanie obniżające opłacalność tradycyjnego rozwiązania:

- mała ilość ścieków na jednostkę długości kanalizacji,
- duża długość kanalizacji przypadająca na jedną osobę, a więc duży koszt przypadający na osobę.

W dążeniu do wyeliminowania tych negatywów powstawały próby innych rozwiązań, z których najbardziej rozpowszechnione i sprawdzone to: kanalizacja podciśnieniowa i kanalizacja ciśnieniowa. Ostateczny wybór systemu kanalizacyjnego powinien być przeprowadzony w oparciu o dwa główne kryteria: przydatność techniczna i analiza ekonomiczna. Poniżej omawiamy obydwa systemy.

Kanalizacja podciśnieniowa

Ścieki spływają z poszczególnych zabudowań do studzienki przydomowej wyposażonej w automatyczny zawór zasysania. Gdy ścieki w studzience przydomowej osiągają zamierzony poziom, zawór otwiera się, i ścieki wraz z dużą ilością powietrza zostają zassane do kanalizacji. Rurociągi są układane tak. iż występują w nich na przemian punkty dolne i górne. Ścieki zbierają się zawsze w punktach dolnych, a następnie są przemieszczane pod wpływem powstającej próżni, poprzez sąsiedni punkt górny do następnego punktu dolnego, itd. aż do zbiornika końcowego, skąd są przepompowywane do oczyszczalni ścieków,

Tak, więc cały system kanalizacji podciśnieniowej składa się z:

- studzienek przydomowych z automatycznym zaworem zasysania,
- systemu rurociągów,
- stacji pomp próżniowych,
- zbiornika końcowego.

Realizacja kanalizacji podciśnieniowej w kilku miejscowościach na terenie kraju, wykazuje, że system ten wymaga wysokiej precyzji wykonania, dobrej automatyki, wysokiej kultury użytkowników. Wymogi te, wskazują, że w naszych warunkach należałoby z niego zrezygnować na rzecz bardziej konkurencyjnego systemu, jakim jest kanalizacja ciśnieniowa.

Kanalizacja ciśnieniowa

System ten cieszy się coraz większą popularnością w Europie. Od kilkunastu już lat znany na Węgrzech, coraz powszechniej stosowany na Słowacji, Czechach w Niemczech i Skandynawii., a ostatnio także w naszym województwie (np. na terenie gmin Puck, Liniewo i Kobylnica). System kanalizacji ciśnieniowej oparty jest na przydomowych szczelnych studzienkach pompowych wyposażonych w pompę objętościową (ślimakową) z automatycznym sterowaniem. Do tych studzienek można przyłączyć grawitacyjnie od 1 do 8 domów jednorodzinnych. W istniejącej zabudowie jako studzienki wykorzystuje się z istniejące zbiorniki bezodpływowe tzw. „szamba". Pompa rozdrabnia i podaje ścieki przewodami ciśnieniowymi z PE lub PCV o małych średnicach (40 do 80 mm) do przewodu zbiorczego i dalej do kolektora lub bezpośrednio do oczyszczalni. W tym systemie transport ścieków jest możliwy na odległość 5 - 8 km (i dalej - przy sprzyjających warunkach terenowych) przy deniwelacji terenu do 60 m. Przewody układane są na głębokości poniżej strefy

przemarzania (1,2 – 1,6 m.) równolegle do terenu, bez konieczności zachowania spadków. System ciśnieniowy daje możliwość dużej dowolności przy wyborze trasy - umożliwia swobodne omijanie przeszkód. Na skrzyżowaniach z trasami komunikacyjnymi wykorzystuje się technologię wiercenia bez naruszania nawierzchni. Możliwe jest też stosowanie technologii bezwykopowego układania przewodów. Główny element systemu stanowi pompa charakteryzująca się wieloma zaletami: bardzo dobrymi parametrami technicznymi, niskimi nakładami eksploatacyjnymi i prostotą w obsłudze i naprawach. Uzupełnieniem pompy jest automatyka sterująca, tak dopracowana, że system w eksploatacji prawie nie wymaga obsługi. Szczególnie korzystne wyniki daje zastosowanie tego systemu na terenach:

- zróżnicowanej konfiguracji, wysokim poziomie wód gruntowych,
- zabudowie zagrodowej, charakterystycznej dla obszarów wiejskich.

Nakłady inwestycyjne kształtują się na poziomie ok. 50 % w porównaniu z klasycznym rozwiązaniem grawitacyjno - tłocznym. Koszty eksploatacyjne oscylują w granicach 20 – 30 zł rocznie. W fazie projektowania technicznego należy każdorazowo przeanalizować, jaki system dla danej miejscowości jest najbardziej korzystny. Konieczne jest także wzięcie pod uwagę możliwości łączenia systemów. Praktyka wykazuje, że przy odległościach pomiędzy budynkami, większymi niż 25 m., kanalizacja ciśnieniowa jest tańsza od grawitacyjno – tłocznej .
W przypadku giny Stara Kiszewa proponujemy system łączony:

- w miarę zwartej zabudowie – kanalizacja grawitacyjna lub grawitacyjno - tłoczna,
- w luźnej i rozproszonej zabudowie – kanalizacja ciśnieniowa,

na obszarach o bardzo rozproszonej zabudowie i niskiej gęstości zaludnienia, celowe jest zastosowanie oczyszczalni lokalnych (obejmujących więcej niż jeden budynek) lub przydomowych.
Niezwykle istotnym czynnikiem przemawiającym na korzyść kanalizacji ciśnieniowej jest możliwość układania przewodów w jednym wykopie z wodociągami, tym bardziej, że wodociągi muszą być realizowane łącznie z kanalizacją. Pozwoli to znaczne obniżenie kosztów inwestycyjnych, ponieważ przy inwestycjach liniowych koszty robot ziemnych stanowią ok. 40 – 50 % nakładów.
Podobnie jak w przypadku wodociągów , ostateczny wybór wariantu powinien być poprzedzony analizą techniczno – ekonomiczną zawartą w koncepcji kanalizacji i oczyszczania ścieków, obejmującej zagadnienia oczyszczania i przesyłu ścieków.
3) Przy planowaniu kanalizacji deszczowej należy się liczyć z potrzebą oczyszczania ścieków opadowych odprowadzanych z ulic i parkingów. Proponujemy wszędzie, gdzie to będzie możliwe rezygnację z odprowadzania wód opadowych do cieków, a stosowanie półprzepuszczalnych nawierzchni ulic, studni chłonnych, stawów filtracyjnych itp.

Zaopatrzenie w gaz i ciepło

1) Problemy zaopatrzenia w gaz i ciepło wiążą się ze sobą w kontekście wykorzystywania gazu do ogrzewania. Istotna sprawą są tu uwarunkowania wynikające z prawa energetycznego oraz kwestie ekonomiki spalania gazu. Według prognoz Urzędu Regulacji Energii z maja br. w ciągu 20 lat ceny gazu na rynkach światowych wzrosną trzykrotnie. Gdyby ta prognoza się sprawdziła (a wiele przesłanek na to wskazuje), pod znakiem zapytania stanęłaby możliwość powszechnego wykorzystania gazu jako paliwa energetycznego. Nośników energii

zastępujących węgiel (ze względów ekologicznych) i olej opałowy (ze względów ekonomicznych) trzeba raczej poszukiwać w tanich lokalnych paliwach takich jak: drewno opałowe, słoma, malwa pensylwańska, biogaz wytwarzany z buraków pastewnych, słonecznika bulwiastego, kukurydzy, drewna itp. z udziałem osadów ściekowych. Chcemy zwrócić uwagę na konieczność każdorazowego analizowania wielkości potencjalnych odbiorców gazu do celów grzewczych, ponieważ istnieją w naszym województwie przykłady gmin, gdzie po kilku latach od doprowadzenia gazu, jego stopień wykorzystywania dla celów grzewczych jest znikomy. Nie ulega także wątpliwości, że tylko zamożniejsza część społeczeństwa gminy będzie zainteresowana komfortem, jaki stwarza wykorzystywanie gazu do celów grzewczych. Natomiast zdecydowana większość będzie wykorzystywała gaz do przygotowania posiłków i cieplej wody. Sygnalizujemy tylko te problemy, ponieważ zagadnienia bilansu energii i paliw na obszarze gminy powinny stanowić przedmiot „Założeń do planu zaopatrzenia w energię cieplną, elektryczną i paliwa gazowe", które gmina powinna opracować zgodnie z prawem energetycznym.

2) Uwarunkowania ekonomiczne gminy, a w tym przede wszystkim konieczność zrealizowania w pierwszej kolejności wodociągów i kanalizacji oraz uwarunkowania wynikające z prawa energetycznego wskazują, że w horyzoncie czasowym „Studium..." obejmującym ok. 20 lat gazyfikacja gminy jest mało prawdopodobna, a w związku z tym nie proponujemy tego rozwiązania.

3) Na terenach wiejskich nie przewiduje się tworzenia scentralizowanego sytemu zaopatrzenia w ciepło. Powinno być ono nadal realizowane z lokalnych i indywidualnych źródeł ciepła opalanych paliwami ekologicznymi.

Zaopatrzenie w energię elektryczną

1) Moc istniejącego Głównego Punktu Zasilającego, zaopatrującego gminę w energię elektryczną jest wystarczająca dla zaspokojenia obecnych i rozwojowych potrzeb. Eksploatator systemu przewiduje sukcesywną rozbudowę i modernizację linii średniego i niskiego napięcia oraz stacji transformatorowych 15/0,4 kV.

2) W tych przypadkach, gdy rozwój przestrzenny wykraczać będzie poza zasięg obsługi linii energetycznych, konieczna będzie rozbudowa sieci i urządzeń.

Unieszkodliwianie odpadów

Zgodnie z ustaleniami projektu „Planu gospodarki odpadami dla województwa pomorskiego" przewiduje się udział gminy w budowie i eksploatacji Zakładu Unieszkodliwiania Odpadów w Starym Lesie gmina Starogard.), a gospodarka odpadami będzie realizowana zgodnie z zasadami przyjętymi w „Planie gospodarki odpadami dla województwa pomorskiego".

5.2.3. Lokalizacje inwestycji celu publicznego.

Na terenie gminy nie przewiduje się lokalizacji inwestycji celu publicznego w zakresie infrastruktury technicznej o znaczeniu ponadlokalnym.

Będą natomiast realizowane inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym:

- w zakresie zaopatrzenia w wodę:
  - obszary miejscowości, w których planuje się budowę wodociągów,
  - modernizacja istniejących ujęć wody,
  - budowa sieci wodociągowych,

- w zakresie odprowadzania i oczyszczania ścieków, w zależności od przyjętego wariantu obejmą one:
  - obszary miejscowości przewidzianych do skanalizowania w systemie zorganizowanym, na których będzie realizowana kanalizacja rozdzielcza,
  - tereny , na których realizowane będą oczyszczalnie ścieków,
  - trasy kanałów tranzytowych,
  - miejscowości, w których będą realizowane oczyszczalnie przydomowe.
  -

Na odpowiednich rysunkach pokazano obszary lokalizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym. Nie zaznaczono obszarów lokalizacji inwestycji w odniesieniu do oczyszczalni przydomowych. Skala mapy nie pozwala na wyróżnienie tych obszarów. Dotyczą one (jak zaznaczono na rysunkach) wszystkich miejscowości poza zasięgiem obsługi zorganizowanych systemów kanalizacyjnych.

6. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym;

Wszelkie inwestycje celu publicznego winny być lokalizowane w pierwszej kolejności w strefie „A", będącej trzonem usługowo-mieszkaniowo-produkcyjnym Gminy. Powyższe nie dotyczy inwestycji liniowych z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacji. Dodatkowo zaleca się w trakcie poszukiwań lokalizacji dla obiektów mających wpływ na wzrost oferty usługowej danego ośrodka rozważyć mozliwość lokalizacji na terenie wsi oznaczonych na załącznikach graficznych jako ośrodki usługowe lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie.

Wskazane w części graficznej modernizacje i rozbudowy dróg oraz projektowane elementy infrastruktury technicznej, również są inwestycjami celu publicznego i należy dla nich sporzadzać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

7. Obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i ustaleniami programów, o których mowa w art. 48 ust. 1;

Na terenie Gminy przewiduje się jedną inwestycję o znaczeniu ponadlokalnym. Zgodnie z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa i ustaleniami programów, o których mowa w art. 48 ust. 1; są to:

Priorytet III – *Rozbudowa i modernizacja infrastruktury wzmacniająca konkurencyjność i spójność Pomorza*, poprzez:

Działanie 5 – Przebudowe drogi Wojewódzkiej nr 214 Łeba – Warlubie;

Priorytet IV – *Poprawa infrastruktury obszarów wiejskich województwa pomorskiego*, poprzez:

Działanie 1 - Realizacja inwestycji poprawiających stan środowiska i bezpieczeństwa przeciwpowodziowego;

Działanie 2 - Wdrozenie programu odnowy wsi pomorskiej.

8. Obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym obszary wymagające przeprowadzenia scaleń i podziału nieruchomości, a także obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2.000 m^2 oraz obszary przestrzeni publicznej;

Plany będące w fazie opracowania w momencie sporządzania studium zostały uznane za zgodne ze studium.
W trakcie sporządzania studium nie stwierdzono obszarów dla których należy przeprowadzić procedurę scalenia i podziału gruntów.

Nie przewiduje się na terenie Gminy Stara Kiszewa obiektów handlowych o powierzchni sprzedażowej powyżej 2000m^2.

Rada Gminy może ustanowić formy ochrony przyrody określone ustawowo, dla których ma obowiązek sporzadzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W pierwszej kolejności należy rozpatrywać ustanowienie form ochrony przyrody w strefie C, następnie w strefie K. Pozostałe strefy należy rozpatrywać w dalszej kolejności.
Dla form ochrony przyrody ustanowionych przez wojewodę obowiązek sporządzenia planu wynika z przepisów szczególnych *(koszt sporządzenia obciąża w tym przypadku budżet państwa)*.

9. Obszary, dla których gmina zamierza sporządzić miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, w tym obszary wymagające zmiany przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne;

Studium ustala obszary na których wykonanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego jest obowiązkowe:

1. Stara Kiszewa,
2. Nowe Polaszki,
3. Stare Polaszki.
4. Konarzyny,
5. Olpuch,
6. Zamek Kiszewski.

Gmina zamierza sporządzić miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na obszarach wskazanych w Studium jako tereny rozwoju funkcji turystycznej (wybrane fragmenty strefy K), obszary docelowe dla produkcji rolnej oraz przemysłowo – rzemieślniczej (głównie wybrane fragmenty strefy A). Docelowo należy sporządzić plany dla całości obszarów zlokalizowanych w strefie A, w tym w pierwszej kolejności dla znajdujących się w strefie A ośrodków usługowych i ich bezpośredniego otoczenia.

10. Kierunki i zasady kształtowania rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej

Gmina Stara Kiszewa leży poza zasięgiem intensywnego rozwoju produkcji rolniczej. Uboga infrastruktura obsługi rolnictwa jest przyczyną niedostatecznej dynamiki jego rozwoju.

Brakuje prężnych organizacji lub instytucji rządowych i pozarządowych, które wpływałyby nie tyle na podnoszenie kultury produkcji rolnej, ile na budowanie infrastruktury otoczenia rolnictwa.

Szczególnie brakuje instytucji zajmującej się budową systemu dystrybucji lokalnej produkcji rolniczej. Producenci rolni działają indywidualnie poszukując rynku zbytu dla swoich płodów.

Jakość gleb, ich zasobność w składniki pokarmowe oraz brak zanieczyszczeń metalami ciężkimi powinna sprzyjać dalszej intensyfikacji produkcji rolniczej, a szczególnie do :

1. **działań na rzecz realizacji zadań o tendencjach stabilności, głównie produkcji zbóż, hodowli bydła i trzody chlewnej;**

2. **zwiększenia udziału warzyw gruntowych w ogólnej strukturze zasiewów z uwagi na duży ruch turystyczny i duże zapotrzebowanie w tym okresie;**

3. **obniżenia kosztów własnych produkcji w gospodarstwach poprzez stosowanie racjonalne i oszczędne środków produkcji, stosowanie nowoczesnych i oszczędnych technologii oraz metod produkcji, dostosowanie obiektów i sprzętu rolniczego do warunków produkcji;**

4. **rozwoju agroturystyki w gospodarstwach i szerzej oferowanej turystyki wiejskiej w walorach gminy o dużej ilości jezior, lasów i nieskażonej przyrodzie.**

Nie przewiduje się sporządzania planów miejscowych dla obszarów w wyniku których nastąpi zmiana przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne

W przypadku strefy:

- „A" - dla obszaru mniejszego niż 3ha,
- „B"- dla obszaru mniejszego niż 5ha,
- „C"- dla obszaru mniejszego niż 20ha,.

Strefę K należy w tym przypadku traktować jak strefę C z bezwzględnym warunkiem zachowania ciągłości struktury przyrodniczej doliny rzeki Wierzycy.

Dla w/w planów, Studium jako podstawowy obszar planu zaleca nie większy niż 20 ha.

11. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi i osuwania się mas ziemnych.

W trakcie sporządzania studium nie stwierdzono obszarów zagrożenia wynikającego z osuwających się skarp na terenie gminy.
Nie stwierdzono także bezpośredniego zagrożenia powodziowego na terenie gminy. W przypadku zaistnienia sytuacji ekstremalnych (wyjątkowo długotrwałe opady, itp.) przewiduje się pas wolny od zabudowy jak określono w definicji strefy K.

12. Obiekty lub obszary, dla których wyznacza się w złożu kopaliny filar ochronny;

W trakcie spoządzania studium nie stwierdzono występowania złóż kopalin podlegajacych ochronie.

13. Obszary pomników zagłady i ich stref ochronnych oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r. O ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i nr 153, poz. 1271);

Nie występują pomniki zagłady i ich strefy ochronne oraz obowiązujące na nich ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 7 maja 1999 r .: O ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (dz. U. Nr 41, poz. 412 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984 i nr 153, poz. 1271);

14. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji

Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji nie wystepują.

15. Granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych

Tereny oznaczone na planszach graficznych jako linie kolejowe oraz przylegajace do nich stacje kolejowe i inne tereny towarzyszące funkcji kolejowej stanowią działki kolejowe, które zgodnie zdecyzją Nr 42 Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 28.12.2000r. w sprawie ustalenia terenów przez które przebiegają linie kolejowe są terenami zamkniętymi, dla których zgodnie z art.3 ust.1 i art.4 ust.3 ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80 poz.717) gmina nie prowadzi polityki przestrzennej.

16. Inne obszary problemowe, w zależności od uwarunkowań i potrzeb zagospodarowania występujących w gminie.

Inne obszary problemowe nie występują w gminie.

BIBLIOGRAFIA

1. Czerniki. Ewidencja zespołu pałacowo-ogrodowego, 1986 r., wyk. T. Śniowska – Malec, J. Malec, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr inw. ZN/2926.
2. Góra. Ewidencja zespołu pałacowo-parkowego, 1986 r., wyk. T. Śniowska – Malec, J. Malec, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2928.
3. Stara Kiszewa – Liniewo. Katalog alei woj. Gdańskiego. Ewidencja drzewostanu alei, 1988 r., opr. zbiorowe, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2891.
4. Stare Polaszki. Ewidencja zespołu pałacowo-parkowego, 1988 r., wyk. T. Śniowska – Malec, J. Malec, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2925.
5. Stary Bukowiec. Ewidencja zespołu pałacowo-ogrodowego, 1988 r., wyk. T. Śniowska – Malec, J. Malec, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2924.
6. Wnioski konserwatorskie do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa, 1990, pr. zbiorowa pod kier. A. Kostarczyka, archiw. ROBiDZ Gdańsk.
7. Wytyczne i postulaty konserwatorskie do miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego wsi Stara Kiszewa, 1983, pr. zbiorowa pod kier. A. Kostarczyka, archiw. ROBiDZ Gdańsk.
8. Założenie zamkowo – parkowe w Zamku Kiszewskim, szczegółowa inwentaryzacja zieleni, 1990 r., wyk. B. Małek, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2908.
9. Zamek Kiszewski. Dokumentacja naukowo – historyczna, 1969 r., wyk. H. Domańska, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2205.
10. Zamek Kiszewski. Ewidencja zespołu dworsko – ogrodowego, wyk. T. Śniowska – Malec, J. Malec, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2927.
11. Zamek Kiszewski. Inwentaryzacja, 1959 r., wyk. J. Strumiłło. Gdańsk, archiwum ROBiDZ Gdańsk.
12. Zespół parkowy Zamek Kiszewski. Sprawozdanie z przeprowadzenia prac wstępnego oczyszczenia terenu zespołu parkowego, 1989 r., wyk. B. Małek, archiw. ROBiDZ Gdańsk, nr ZN/2852.
13. Mapa hydrogeologiczna Polski 1 : 200 000, arkusz Gdańsk, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa,
14. Objaśnienia do Mapy hydrogeologicznej Polski 1 : 200 000, arkusz Gdańsk, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa,

15. Kleczkowski A. S., 1990, Mapa obszarów głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) w Polsce wymagających szczególnej ochrony 1 : 500 000, Instytut Hydrogeologii i Geologii Inżynierskiej AGH, Kraków,
16. Kondracki J., 1977, Regiony fizycznogeograficzne Polski, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa,
17. Kondracki J., 1994, Geografia Polski, Mezoregiony Fizyczno-Geograficzne, PWN, Warszawa,
18. Mapa Geologiczno - inżynierska Polski 1 : 200 000, arkusz Gdańsk wraz z objaśnieniami, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa,
19. Mojski J.E., Sylwestrzak J., 1976, Mapa Geologiczna Polski 1 : 200 000, arkusz Gdańsk wraz z objaśnieniami, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa,
20. Gurzęda E., Bożyk M., *Inwentaryzacja Złóż i wyrobisk kopalin stałych oraz składowisk odpadów na obszarze gminy Nowa Karczma, woj. gdańskie*, Opracowanie wykonane przez Przedsiębiorstwo Geologiczne w Warszawie, Zakład w Gdańsku na zlecenie MOŚZN i L w Warszawie, Maszynopis w Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku,
21. Pleczński J., 1989, Wymiarowanie stref ochronnych ujęć wód podziemnych, Technika poszukiwań Geologicznych, Geosynoptyka i Geoternia nr 1/89, str 33-36,
22. Augustowski B., Miklasiewicz E., 1967. Wybrane zagadnienia z morfologii sandrów. Zeszyty Geograficzne WSP w Gdańsku, R. IX.
23. Błaszkowska B., Gerstmann E. i inn., 1983 mnscr. Ekologiczny System Obszarów Chronionych woj. gdańskiego. Dla Woj. Kons. Przyr. w Gdańsku. IKŚ, Gdańsk.
24. Buliński M., 1998. Operat ochrony flory Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk
25. Gos K., Bociąg K., 1998. Szlakiem jezior lobeliowych. W: Herbich J., Herbichowa M. (red.). Szata roślinna Pomorza. Przewodnik sesji terenowych 51 zjazdu PTB. Wyd. UG, Gdańsk.
26. Grechuta M., Mieńko W., Walory przyrodniczo-krajobrazowe wschodniej części Borów Tucholskich, Gdańsk, 1999
27. Gromadzki M, Bertel R., Radtke G., Sikora S. 1998. Operat ochrony i kształtowania walorów rekreacyjnych Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. W:

Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk

28. Herbich J., 1986. Mapa dziedzictwa naturalnego i kulturowego woj. gdańskiego. Dla Woj. Kons. Przyr. w Gdańsku.
29. Herbich J., Herbichowa M., Kosiński I., 1998. Operat ochronny ekosystemów nieleśnych Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
30. Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gminy Stara Kiszewa, BDiOP w Gdańsku, 1998
31. Kondracki J., 1980. Geografia fizyczna Polski. PWN, Warszawa.
32. Kwiecień K., Taranowska S., 1974. Warunki klimatyczne. W: Studium geograficzno-przyrodnicze i ekonomiczne woj. gdańskiego. Gdańsk.
33. Lange W., Maślanka W., Borowiak D., 1998. Operat hydrologiczny WPK. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
34. Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego, tomy: IV i VIII,Gdańsk 2001 2002
35. Opracowanie ekofizjograficzne do planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, Gdańsk, 2001
36. Pankau F., Jaszczuk - Skolimowska B., Pankau J., 1998. Operat ochrony i kształtowania walorów rekreacyjnych Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
37. Pankau F., Pankau J., Jaszczuk - Skolimowska B.,1998. Operat zagospodarowania przestrzennego WPK. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
38. Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
39. Plany Urządzenia Lasu Nadleśnictw: Kościerzyna, Kaliska i Starogard, BUL i GL, Gdynia
40. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego, Urząd Marszałkowski województwa pomorskiego, Gdańsk, 2002
41. Programy Ochrony Przyrody w Nadleśnictwach: Kościerzyna, Kaliska i Starogard, BUL i GL, Gdynia

42. Przewoźniak M., Świtajski S., 1998. Operat sozologiczny WPK. W: Pankau F., Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk.
43. Przewoźniak M., Świtajski S., 1998. Operat ochrony litosfery WPK. W: Pankau F.
44. Przewoźniak M., 1998. Plan Ochrony WPK. Etap 2 - operaty szczegółowe. Gdańsk
45. Raporty o stanie środowiska województwa pomorskiego w roku 1999, 2000 i 2001, Woj. Inspektorat Ochrony Środowiska w Gdańsku
46. Biskup M., Osady na pawie polskim na Pomorzu Gdańskim w pierwszej połowie XV w., 1956. PAN Instytut Geografii, Prace Geograficzne nr 5. Warszawa
47. Kiełczewska – Zaleska M., O powstaniu i przeobrażaniu kształtów wsi Pomorza Gdańskiego, 1956. PAN Instytut Geografii, Prace Geograficzne nr 5. Warszawa
48. Mamuszka F., Trojanowska I., Kościerzyna i ziemia kościerska, 1972. Wyd. Morskie Gdańsk.
49. Mikulski K., Osadnictwo wiejskie województwa pomorskiego od połowy XVI do końca XVII wieku, 1994. Rocz. Tow. Nauk. w Toruniu.
50. Milewski J., Pojezierze Kociewskie i okolice, 1984. Przewodnik turystyczny. Wyd. Morskie Gdańsk.
51. Pernak R. Średniowieczna Kiszewa, 1980, maszynopis.
52. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa 1880 - 1892.
53. Słownik geograficzny Państwa Polskiego. Warszawa 1938-1939.

Materiały niepublikowane:

1. Wnioski konserwatorskie do miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa, opracowano w Regionalnym Ośrodku Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku pod kier. dr inż. arch. A. Kostarczyka. Gdańsk 1990.
2. Karty zabytków – spis obiektów o wartościach zabytkowych i historycznych gm. Stara Kiszewa wykonany w 1990 -1992 r.
3. Karty zabytków – białe karty. Ze zbiorów PSOZ w Gdańsku.
4. Karty cmentarzy. Ze zbiorów PSOZ w Gdańsku
5. Decyzje w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków.

Kartografia:

1. Mapa Schroettera – Engelhardta w skali 1: 50 000 z lat 1796 – 1802
2. Mapa topograficzno – wysokościowa w skali 1: 25 000 z lat 1929 – 1941
3. Mapa topograficzno – wysokościowa w skali 1: 100 000 z 1937 r.